

JUWSMA- OF HERJUWSMA STATE TE FERWERD.

(Met eene afbeelding.)

De grootste ramp, die een volk kan treffen is voorzeker de burgeroorlog.

Even als in een huisgezin, waar de vrede en de goede verstandhouding dagelijks worden verbroken door gedurige kibbelarijen en beuzelingen, zoodat de leden hoe langer zoo meer zich van elkaâr vervreemden, achterdochtig, wangunstig en verbitterd worden, elkaâr als die oorzaak van kleine tegenspoeden aanwijzen; waar geen gezag meer wordt erkend en orde vreemd is aan alle huiselijke zaken; waar dus het geluk moedwillig wordt opgeofferd aan dwaze inzichten, koppigheid, kleingeestigheid, vitzucht en allerlei booze hartstochten, — zoo ook gaat het met een volk dat het begrip van vrijheid zóódanig opvat, dat ieder zijn eigen heer en meester is, zonder zich te storen aan de algemeene orde van zaken, de wet en het gezag, en dat ieder voor zich zijne inzichten volgt, zonder zich af te vragen of zulks in het algemeen's volks belang is. Hier wil men zijn' zin door kracht van wapenen doordrijven, elders neemt men zijne toevlucht tot list, bedrog en verraad; hier schaamt men zich geen laaghartigen moord, ginds pleegt men diefstal, roof en brandschatting.

Geweld, moord, brand, diefstal en verraad kunnen ongestraft gepleegd worden dáár waar geen wet, orde of gezag meer wordt gevonden. »Eendracht maakt macht”, het »concordia res parvae crescunt” op onze oude munt, was de gulden spreuk onzer voorouders, en voorwaar! zoo één volk die spreuk in al hare kracht heeft leeren kennen, het

is gewis het Nederlandsche volk, dat, een tijdlang zwak en ellendig door onderlinge partijschappen, later aan het eens zoo machtige Spanje heeft getoond wat een klein volk vermag tegen een groot en machtig rijk, wanneer het eendrachtig samenwerkt.

Vóór dat die bloedige ondervinding kon worden opgedaan, moesten er echter nog rampvolle tijden voorbijgaan; vloekwaardige partijschappen moesten de diepste ellende over het land brengen; burgers moesten zich schier tot levenstaak stellen hunne medeburgers te vernietigen; zwak en afgemat, verwilderd en ontzenuwd, moest het volk zich eindelijk werpen in de armen van vreemde overweldigers. Later zou het, door al die rampen gelouterd, als een krachtig, vrijheidlievend volk herrijzen; het zou de kampioen worden voor verlichting en beschaving, een steunpilaar der Hervorming, een voorbeeld voor alle andere volkeren.

In dit belangrijk tijdperk onzer geschiedenis vervulden sommige bewoners van Herjuwsma-State eene gewichtige rol en het is daarom dat ik mij voornam de lotgevallen en daden, niet alleen van deze, maar ook van de andere bewoners dier State, na te gaan en in schrift te stellen.

De vrucht van dit mijn onderzoek, wordt hierbij den lezers van den Frieschen Volksalmanak aangeboden.

Wanneer men het dorp Ferwerd naar den kant van Marrum heeft verlaten en even buiten de buurt is gekomen, ontwaart men aan den linkerkant, een weinig landwaarts in, eene terp. Dáár stond weleer het statig huis van Herjuwsma

of Juwsma, een oud, uit het water opgetrokken kasteel, dat zich met een zeshoekigen ⁽¹⁾ toren uit een bosch verhief, hetwelk voorheen van eene zeer groote uitgestrektheid moet zijn geweest. Herjuwsma-State werd in 1511 geschat op honderd pondematen en was belast met 34 floreen. Dit kasteel, gelegen aan eene vaart, die, naar de latere bewoners »Burmania-vaart" wordt genoemd, is waarschijnlijk in het laatst der 15e eeuw gesticht door Gemme Herjuwsma of Heer Juwsma, die tot de partij der Schieringers behoorde ⁽²⁾. Eerst onder de Saxische regeering komt zijn naam in de geschiedenis voor. Men vindt hem genoemd onder diegenen, welke zich tegen de regeering van Hertog Albert van Saxon verzetteden.

Deze baatzuchtige vorst, had, met behulp van allerlei valsche middelen en verraders en partij trekkende van de benarde omstandigheden, waarin Friesland tengevolge van inlandsche beroerten verkeerde, het zoóver weten te brengen, dat de onderling verdeelde Friezen genoodzaakt waren zijne hulp in te roepen en hem als Heer te erkennen. Bij Bulle van den 20sten Juli 1498 door Keizer Maximiliaan van Oostenrijk als Erfgouverneur van Friesland aangesteld, kwam hij in het jaar 1499 met zijnen zoon Hendrik in Friesland, om het bestuur des lands te regelen, benoemde te dien einde provinciale raden uit alle kwartieren, met zijn' kanselier Sigmundt Phlug aan het hoofd en liet zijn' genoemden zoon ter uitoefening van het bewind te Franeker achter.

(1) H. Potter, in zijne wandelingen en kleine reizen door sommige gedeelten van het Vaderland, dl. I p. 144, spreekt van een ronden toren, doch vergist zich hierin.

(2) Jancko Douwama's geschr. p. 156.

Deze »noch jonck van jaren" en in regeeringszaken slecht en onbedreven, begon zijn bestuur met gestrengheid en meende door nieuwe wetten en ordonnantiën, alsmede door het uitschrijven van zware belastingen, gepaard met wreede bedreigingen, de zaak zijns vaders te behartigen. De Hertog, die reeds in Holland zijn' buidel had gevuld en met hetzelfde oogmerk zijne blikken op Friesland had geslagen, zal zeker zijn' zoon wel voor oogen hebben gehouden, dat hij de Friezen niet te veel kon afpersen; doch de Friezen die gemeend hadden dat de Hertog hun wezenlijk zou te hulp komen en dat door het erkennen van hem als hunnen Heer, de rust en vrede van het land zouden worden hersteld, vonden zich bitter teleurgesteld en werden wrevelig. Was het wonder dat zij, op hunne klachten en beden slechts smaadredenen moerende hooren, spoedig tegen hunnen Heer opstonden? Was het wonder, dat zij besloten den Hertog van Saxen te verdrijven? Zestien duizend Friezen trokken geharnasd voor Franeker, om daar Hertog Hendrik te belegeren! Geene beden of bedreigingen konden hen terugvoeren. Zij waren tot het uiterste gebracht!

Persoonlijke goederen en geestelijke kostbaarheden werden ten offer gebracht, om daarvoor geschut te koopen, dat pas sedert kort was ingevoerd, en toch was men niet eens in staat die kleine en zwakke stad te nemen! Helaas! de nog niet geheel gedooft partijwoede van Schieringers en Vetkoopers, dulde geen legerhoofd of gezag. Gemeenschappelijk was men sterk, maar afzonderlijk zwak!

Daar komt het bericht in het leger, dat Hertog Albert met een enorm leger in aantocht is, om zijn' zoon te redden. Hertog Albert, die de Friezen

geslagen had voor Bomsterzyl, de eerste krijgsman van zijn' tijd, de gebelgde tiran, die kwam om de Friezen te straffen! Alsof er een monster uit den afgrond kwam, vluchtten de belegeraars en Hertog Hendrik was gered!

Nadat de oude Hertog te Franeker was gekomen en in gramschap over de oproerige Friezen was ontstoken, gaf hij aan zijne soldaten de vrijheid de opstandelingen te tuchtigen, zooals zij dat zelve goedvonden. Ontzettend waren de gruwelen die er gepleegd werden. De arme ingezetenen hadden veel, zeer veel te lijden. Overal zag men de diepste ellende; verbrande- en omvergehaalde woningen, geplunderde dorpen, vermoorden bij honderden, vluchtelingen van alles beroofd, in één woord, het was een tooneel, dat met geene pen kan beschreven worden en dat de grootste bitterheid wekte.

Geen wonder dat Frieslaud spoedig ten onder was gebracht. Met de oude Friesche vrijheid was 't voor goed gedaan!

Even als dit met vele geweldige omkeeringen het geval is, zou eerst later blijken, dat de overheersching van den Saxischen Hertog eene weldaad was voor Friesland, dat, door partijwoede vaneengescheurd, door eene menigte kleine dwingelanden, die zich handhavers der vrijheid noemden, geteisterd was. »Aan de regeeringloosheid werd nu een »einde gemaakt, de geest van oproer beteugeld, »regel in het bestuur gebracht, aan elk het on»gestoorde genot zijner bezittingen verleend, het »geweld der zee door gepaste verordeningen op »dijkwerken, sluizen en zeeweringen bedwongen, »en het vruchtbare land door indijkingen ver»meerderd" (1).

(1) Arend, Algem. Gesch. des Vaderl. dl. II, 3e st. p. 508.

Maar, zooals ik zeide, dit zou eerst later blijken. Voor het oogenblik ondervond men in ruime mate de verschrikkingen des oorlogs.

Vele edelen zochten hun heil buiten 's Lands. Onder hen bevonden zich ook Gemme Herjuwsma en Gerbrand Mockema van Ferwerd, die »gheen »ghesicht connende noch willende verleenen, dese »droevige spectaculen ende schouspelen van jam- »mer ende ellende, eijndelijcken gheresolveert sijn, »liever in Ballingschap onder beschermingh van »vreemde heeren ende princen te willen leven, als »te sien de daghelijcksche schendinghe ende be- »smettinghe van hare Geestelijcke personen, vrou- »wen, kinderen, ende alle 't gene haer lieden naest »Godt heijlighst ende aenghenaemst sijn mochte" (1).

De ballingen gingen tot den Bisschop van Utrecht, Frederik van Baden, die heimelijk partijdig was met het huis van Bourgondië en met den Hertog van Saxon, klaagden dezen over den ellendigen toestand van hun vaderland en begeerden, daar zij in Groningerland en Ommelanden geen veilig verblijf konden houden, dat hij hen in bescherming zoude nemen, totdat hunne geschillen met den Hertog van Saxon, hetzij door accoord, hetzij door des Bisschops tusschenkomst, zouden zijn bijgelegd.

De Hertog riep intusschen de ballingen terug en wilde hun vergiffenis schenken, doch de voorwaarden daartoe waren zóó vernederend en de eischen zóó hoog, dat de siere edelen er niet toe konden besluiten. Thans moesten de niet toetredende rebellen tot gehoorzaamheid *gedwongen* worden.

Tot dat einde benoemde de Hertog Hugo, Graaf

(1) Wins. p. 374.

van Leijsenick, tot Stadhouder van Friesland en voegde aan dezen Willebrord Schaumburgh, met eenige krijgsmacht toe. Met geweld werden nu de rebellen tot hunnen plicht gebracht en wie niet terstond toetrad, moest het duur bekoopen. De kasteelen van hen, die uitlandig waren en zich niet met den Hertog wilden verzoenen, werden vernield of geconfisqueerd.

Bij het Saxische garnizoen in Leeuwarden bevonden zich ten jare 1500 verscheidene officieren, die, misschien begeerig naar buit, dringend verzochten om de huizen der ballingen omver te halen. Dit verzoek toegestaan zijnde, zond de Saxische kapitein Hans Grombach, die te Leeuwarden het bevel voerde, terstond zijne soldaten naar Ferwerd en liet daar de huizen Herjuwsma- en Tjallinga-State, (het eerste aan Gemme Herjuwsma, het laatste, »van zijn wijffs wegen», aan Gerbrand Mockema toebehoorende), innemen en verbranden, na alles wat zich daar van eenige waarde bevond, geroofd of vernield te hebben.

Middelerwijl hadden de ballingen ook niet stil gezeten. Sommigen namen huurbenden aan en trachtten daarmede hun doel te bereiken, doch vruchteloos. In December van het jaar 1500 reisden eenige gevolmachtigden der Friesche ballingen, waaronder ook Heer Harmen, pastoor van Foswerd, naar het Hof van Philips van Bourgondië, bij wien zich de Hertog van Saxon ophield. Aan den laatsten lieten zij den voorslag doen, om het bestuur over Friesland aan den Hertog van Bourgondië voor een goede som gelds af te staan, daarbij de redenen opgevende, wáárom zij zich tegen hem hadden verzet.

Wel werden daarop eenige gevolmachtigden naar

Friesland gezonden, »om den ghemeenen man eens »te ondertasten» en te vernemen hoe Frieslands ingezetenen daarover dachten, doch alles te vergeefs! De Stadhouders had de Friezen reeds vaster dan ooit aan den Hertog verbonden, nieuwe belastingen uitgeschreven en een gezantschap naar zijnen Heer, alsmede naar den Hertog van Bourgondië gezonden, om nietig te doen verklaren alle aanbiedingen van wege de ballingen gedaan.

»Der Ballinghen toestandt was misserabel ende »beclaghelijck», zegt Winsemius. De baldadigheden en geweldplegingen der Saxen, waarvan hiervóór een paar gevallen zijn meêgedeeld, kwamen hun ter ooren. Woedend over dergelijke handelingen, werden zij hoe langer zoo meer op de Saxische regeering verbitterd. Wat zou men doen om al die gruwelen te keer te gaan?

Zij hielden raad en besloten op nieuw zich tot den Hertog van Bourgondië te wenden. Door tuschenkomst van den kanselier Phlug bleven echter hunne voorstellen aan dien vorst zonder eenig gevolg.

Hierop schijnt Gerbrand Mockema, misschien in gezelschap van zijn' vriend Gemme Herjuwsma en anderen, zich naar Groningen te hebben begeven, om te zien of men dàar beter kon slagen.

Eerstgenoemde vertrok in het voorjaar van 1501 uit die plaats met 12 ballingen naar Ee in Dongeradeel, om het huis van zijn' broeder Popke in te nemen, hetwelk gelukte. De stadhouder, dit gewaar wordende, zond terstond eene sterke macht met geschut derwaarts, om gemeld huis te belegeren. Het werd gestadig beschoten en toen de belegerden zagen, dat zij het op den duur niet konden houden, gingen zes van hen 's nachts

hemelijk op de vlucht, terwijl de anderen zich overgaven, die kort daarna te Franeker werden ter dood gebracht.

De afschuwelijke en in dit gewest ongehoorde wijze, waarop die gevangenen waren gevonnisd, bracht de ballingen tot nadenken. Zij zagen ook wel in dat de Hertog van Bourgondië hun niet ter hulp zou komen en dat hunne belangen dus vorderden om zich zoo spoedig mogelijk met den Sax te verzoenen. Velen gingen daartoe over en hoogst waarschijnlijk bevonden zich onder hen de edelen, Gemme Herjuwsma en Gerbrand Mockema; althans ik lees, dat, toen Hendrik van Saxen, ná zijns vaders dood, het bestuur van Friesland aan zijn ouderen broeder George had overgedragen en deze, in het begin van Mei 1504 in Friesland gekomen zijnde, het krijgsvolk bijeen liet roepen, om den oorlog tegen de Groningers te hervatten, onder de bevelhebbers dier troepen ook de genoemde edelen waren.

Op Pinksteravond, omtrent vespertijd, trokken zij uit van Aduard en brandden het tichelwerk bij Donghorn af; later werd Groningen belegerd, terwijl er tusschentijds gemoord, geplunderd en allerlei wreedheid gepleegd werd. Dit duurde zoo lang totdat er een bestand getroffen werd.

Hertog George werd in 1504, na de oplossing van eenige zwarigheden, overal als Heer van Friesland gehuldigd en als onderteekenaars van den reversaalbrief, door de heerschappen aan den Hertog afgegeven, komen ook voor Gemme Herjuwsma en Gerbrand Mockema,

De zaken des lands werden nu weêr geregeld, groote verbeteringen kwamen tot stand en vrede en rust keerden weldra weder. Wat door den

oorlog was verwoest, werd vernieuwd, handel en scheepvaart, landbouw en bedrijven, alles herleefde!

Ook Herjuwsma deed zijn huis te Ferwerd weder optimmeren. Uit de lijst der edelen, den 5den Januari 1505 op last van den Hertog opgemaakt, blijkt dat hij zijne woonplaats weêr binnen Ferwerderadeel had en dus geheel met de Saxische regeering scheen verzoend te zijn.

In den reversaalbrief van den Hertog aan de Friesche edelen, dd. 6 Juli 1504, werd onder anderen bepaald dat »nu ende voort meer tot alder tijt »allen ende ijeghelijcken Ridderschap ende Heer- »schap in de Landen Ooster-goo ende Westergoo »geseten, ende daertoe behoorende, sij hare kin- »deren ende alle hare Nae komelingen, hare goede »Leen ende dienstvrij hebben, ende die als Erf- »goedt, naer older herkomende gewoonte, behouden »sullen, alsoo dat sij hare Erven ende Erfghenaen- »men nu voort meer ons, onsen Broeder voor- »genoemt onser beijder Erven ende Nae komelingen, »niet meer dan den een- ende twintighsten Pen- »ningh van alle haere jaerlijksche Landt-renten »van liggende gronden geven ende sullen laeten »volgen, dat sij van alle dienstbaerheijdt, Precarien, »schattingen, ende alles anders wat het gemeene »Landtschap, nu ende voort meer den vorsten te »geven op-geleijdt wordt gantsch vrij ende onbe- »last zijn" (1).

Toen in de jaren 1509 en 1510 een geweldige watervloed Friesland had geteisterd en de zee- weringen veel hadden geleden, werd den 20sten Januari 1510 op den Lardsdag te Leeuwarden

(1) Schotanus, p. 495.

eene zware belasting op de landerijen toegestaan, ten einde de dijken te kunnen herstellen (1).

Tjaard Burmania en Juw Bottinga werden door den Hertog aangewezen om in Oostergo die belasting te innen. Ofschoon deze maatregel van het grootste belang was, stelden Gemme Herjuwsma en Gerbrand Mockema zich daar zeer tegen, zeggende dat hij in strijd was met den reversaalbrief dien de Hertog had gegeven en dat zij in ieder geval rekenschap begeerden van de reeds ingebeurde penningen (2).

Men mag aannemen dat genoemde edelen nog al dikwijls op die zaak terug kwamen en daardoor eene beweging tegen de Saxische regeering in het leven riepen, althans Jancko Douwama zegt bij herhaling: zij »stunden daer zeer hart up.”

Door hunne tegenwerking, waarbij natuurlijk hunne vroegere houding wel in aanmerking zal zijn genomen, haalden ze zich de ontevredenheid der regeering, inzonderheid van den nieuwen Stadhouder, zóodanig op den hals, dat volgens evengenoemden Douwama, hun dit later den dood berokkende(3).

Nadat het bestand, waarvan hiervóór is gesproken, was geëindigd, boden de Groningers den Hertog van Saxen nog steeds hardnekkig tegenstand en riepen Graaf Edzard van Oost-Friesland als beschermheer in.

Deze zond dade'ijk ter hunner bescherming een leger krijgslieden en werd te Groningen als Heer gehuldigd. Na de verdrijving der Saxers sloeg hij ook begeerige blikken op Friesland en toen, onder

(1) Worp v. Thabor, uitg. Fr. Gen. B. V. p. 89.

(2) J. Douwama, p. 156, 157.

(3) Id. p. 156, 478.

Everwijn, Graaf van Benthem, de Friezen door dezen Stadhouder werden gedrukt door knevelarijen en belastingen, al »naarmate de voorspoed »der Saxische wapenen in Groningen verminderde», wist Graaf Edzard, door sluwheid en list, eene geheime verstandhouding te verkrijgen met eenige Friesche edelen, wier haat tegen den Sax zich nu weêr begon te ontwikkelen.

Deze omstandigheid gaf der Saxische regeering een middel aan de hand om zich van *die* edelen meester te maken, welke zich durfden vermeten hare handelingen te controleeren, 't geen als gekwetste majesteit werd aangemerkt. Die ontevredene en voor de regeering, naar haar inzien, gevaarlijke personen moesten worden uit den weg geruimd!

Maar *hoe* dit aan te leggen?

Eene gruwzame list werd te baat genomen!

Te Leeuwarden had een muntmeester gewoond, Hero genaamd, die, wegens het maken van valsch geld gebannen, naar Oost-Friesland, zijn geboortegrond, toog.

Eens kwam hij »om sunderlinghe saecke wille» over de Eems, tot Farmsum, waar hij door de Groningers werd bespied. Deze wilden hem gevangen nemen, doch hij kroop in eene zijlroede, »daer he hem wonderlijk in foerbarch tot dat »he gereddet worden.»

Gevangen genomen zijnde, schijnt hij zijn verblijf te dier plaatse voldoende te hebben opgehelder, althans men liet hem de vrijheid. Weinig tijds daarna vestigde hij zich met ter woon te Steenwijk en kwam van daar meermalen in Friesland, waar hij heimelijk confereerde met den Saxischen Stadhouder Hans Schenck, vrijheer van Tau-

tenburgh, die voor zeer korten tijd de opvolger is geweest van Graaf Hendrik van Stolberg ⁽¹⁾. Tweemaal waren ze samen in »een Cloester bij Born, »genoempt Haske; oeck soe weren ze 2 often 3 »maelen to samen to Stenedam; en als se to samen hoer woerden hadden, so mosten al het »gesin uthen huse gaen; wat dit bedude, mach »Godt weten!»

Vóór dat Hero gebannen werd had hij getracht vriendschapsbetrekkingen aan te knopen met de gebroeders Mockema en met anderen.

Toen men den tijd gekomen achtte schreef de valschaard Hero aan den Stadhouders en de overste bestuurders van het land om vrijgeleide, met bijvoeging dat hij zaken had aan te geven daar de welvaart van het land aan hing. Hem werd geantwoord, dat hij zich in stilte naar het klooster te Smallenee moest begeven, waar 's nachts eenigen uit den Raad hem zouden bezoeken. Dit geschiedde.

Hero vertelde dat hij na zijne verbanning zich had begeven naar Oost-Friesland, zijn vaderland, waar hij, onder voorwenden van door de Saxische regeering te zijn verdreven, hoewel onschuldig, zich gemeenzaam had weten te maken met eene vrouw, die hem vertrouwelijk mededeelde, dat zij wel eens brieven van Graaf Edzard overbracht naar sommige Friesche heerschappen, die vijanden waren van de Saxische dwingelandij.

Hero wist aan zijn verhaal zóóveel schijn van waarheid te geven dat men besloot terstond eenigen der voornaamste edelen gevangen te nemen.

Maar dat enkel op de bloote aanklacht van een' valschen munter! Men begreep zelve dat dit onvoorzichtig en onverantwoordelijk zou zijn, zoodat

(1) Eekhoff, Geschk. beschr. v. Leeuw. dl. I p. 316.

men beter vond in de eerste plaats een' zekeren Keimpe Roeper van Kollum, (een oud krijgsman, die vroeger den vorst van Saxon tegen de Groningers en later te Groningen op den burg had gediend en die mede in het complot begrepen zou zijn,) vast te zetten, om uit dezen, hetzij door pijn of schoone beloften, iets te »wringen" dat de beklagden mocht kunnen bezwaren.

In het begin van Juli 1512 werd hij uit zijne woning gelicht en te Leeuwarden op het Blokhuis streng bewaakt. Dadelijk werd hij ondervraagd, doch hij ontkende standvastig en betuigde zijne onschuld. Hooge beloften aan de eene- zware bedreigingen aan de andere zijde, konden hem niet doen wankelen. Nu werd hij aan de tortuur (dat is de pijnbank,) onderworpen; men las hem de aanklacht voor en dreigde hem, dat, zoo hij niet onmiddellijk alles bekende, men dagelijks zou voortgaan met hem nog meer te pijnigen. Langen tijd hield hij zijne onschuld staande, eindelijk, nadat hij bijna dood gemarteld was, begaf hem de moed en verzocht hij geslaakt te worden. Men maakte hem los en beloofde hem het leven, indien hij de waarheid bekende, die zij, (zijne beulen,) hoewel aan hen volkomen bekend, liefst uit zijn eigen mond hoorden. Het was onder die omstandigheden dat hij de heerschappen Gemme Herjuwsma, Gerbrand- en Tjaard Mockema van verraad beschuldigde!

Nu had men eene reden tot gevangenneming en was men op middelen bedacht daartoe terstond over te gaan.

Het was destijds eene gewoonte om binnen Leeuwarden den voorgaanden- en den volgenden Zondag van Maria's bezoek (invallende den

14den Juli,) ter eere daarvan jaarlijks een plechtigen omgang, langs de voornaamste straten te doen, welke gevolgd werd door vele mannen en vrouwen, slechts met een wit laken omgeslagen. Uit alle oorden van Friesland kwam dan eene groote schare voor dat feest bijeen en onder haar, waren in dat jaar ook de gebroeders Gerbrand en Tjaard Mockema. 's Morgens vroeg van den 15den Juli kwam de overste geweldige met vier trawanten van het Blokhuis af en ging ten huize van Wopke Everts, bij wien Gerbrand Mockema gehuisvest was. Daar hij nog te bed lag, had men weinig moeite hem gevangen te nemen. Zwaar geboeid werd hij gevankelijk weggevoerd, tot verwondering en schrik van het volk, aan 't welk de zaak geheel onbekend was. Tjaard Mockema, ook aldaar geherbergd, was van deze daad niet zoodra verwittigd, of hij verborg zich in het Minderbroederen klooster.

Intusschen kwamen de heerschappen, die zich ten getale van 25 te Leeuwarden ophielden, bijeen en lieten zich bij den Stadhouder en den Raad aandienen, ten einde in het belang van de gebroeders te spreken. Dit werd hun toegestaan, doch eer zij zich derwaarts begaven, zonden zij den pastoor van Wirdum naar Tjaard Mockema, om van hem de oorzaak dezer ontsteltenis en gevangenneming zijns broeders te vernemen, alsmede de reden waarom hij zelf zich schuil hield. Tjaard liet hierop antwoorden, dat de reden der opschudding en van zijns broeders gevangenneming hem ten eenenmale onbekend was. Waarom hij zelf gevlucht was, dit geschiedde op het wederrechtelijk aantasten van zijn' broeder, terwijl hij voor zich een dergelijk lot wachtte. »Niemand," zeide

hij, »stelde zijn leven roekeloos in gevaar en het »kon hem derhalve tot geen verwijt strekken, in- »dien hij poogde dat te behouden. Verzekerde men »hem zijn lijf en zijne vrijheid en maakte men hem »de beschuldiging tegen hem bekend, vaardig »stond hij, elk oogenblik ter zijner verantwoording »te verschijnen.»

Met dit bescheid togen de heerschappen naar den Stadhoudcr en diens Raad, terwijl Pieter Kamminga uit aller naam het woord voerde. Hij vertelde hun wat men met Tjaard verhandeld had en oordeelde dat het billijk was aan dezen de reden voor het gevangen nemen zijns broeders en de beschuldiging tegen hem medetedeelen, alsmede om hem vrijgeleide te geven, ten einde zich te verontschuldigen. Mocht hem die gelegenheid worden onthouden dan kwam het aan de heerschappen raadzaam voor dat hij zich verscholen hield.

Toen verhief Jancko Douwama zijne stem en deed der Saxische regeering scherpe verwijtingen. »De gevangenneming,» zeide hij, »was zijn inziens, »eene trouwelooze daad; die daartoe den raad »gegeven had een vijand van het Saxisch bestuur »en die hem opgevolgd had, te onbedacht geweest». Hij stelde voor, de zaak voorloopig te laten rusten en middelerwijl de heerschappen tegen zekeren dag te Leeuwarden op te roepen. Die dan terug bleef had men bij de heerschappen aan te klagen; kon deze de reden van zijn wegblijven verantwoordcn, het ware wel; zoo niet, dan moest men den heerschappen volle macht verleencn hem te vonnissen en het vonnis, hij beloofde zulks, zou dan zóódanig zijn, dat het niet alleen zou strekken tot een voorbeeld voor het tegenwoordig geslacht, maar ook ter onderrichting van het toekomstige.

Dan kon men tevens Gerbrand Mockema voor het gerecht roepen, bij wien Tjaard zich intusschen zonder geleide zou mogen vervoegen. Stadhouder en Raad zouden de aanklacht voordragen en de beschuldigden zich daarop verdedigen. De heerschappen konden dan daarna besluiten wat recht en billijk was.

Na eenig overleg met zijn' Raad, antwoordde de Stadhouder dat Douwama's voorstel werd aangenomen. Niemand uit den adel zou vóór die vergadering gegrepen worden en met Gerbrand zou hij niets aanvagen, tenzij zijne schuld middagklaar gebleken was en eindelijk zou hij gaarne zien dat de tegenwoordig zijnde heerschappen de afwezigens ter vergadering opriepen.

Hiermede scheidde men.

Hoe nauwgezet echter de Stadhouder zijn gegeven woord nakwam, bleek uit het gevangennemen van Gemme Herjuwsma! Hij zond den 18den Juli 1512 in stilte eenige dienaars naar Ferwerd, om Herjuwsma te grijpen. Deze van het gevaar onderricht, vluchtte in de kerk bij het altaar, het heiligste der heiligen! Maar de ruwe trawanten, zelfs die heiligste plaats niet ontziende, rukten hem van het altaar, dat hij omhelsde, brachten hem gevankelijk op het Blokhuis en wierpen hem bij Gerbrand in den kerker!

Het volk, deze vreemde dingen ziende, wist niet wat er gaande was. De regeering trachtte het diets te maken dat de gevangenen zich aan wederspanningheid en oproer hadden schuldig gemaakt en dat zij inzonderheid met Tjerk Walta, Hartman Galis, Sikko Galema, Jancko Douwama, Janko Unema, Tjepke Goslinga, Juw Juwsma en Gabbo Scheltema, die reeds waren gevlucht, heimelijke

aanslagen kweekten met den Graaf van Oost-Friesland, ten einde den Sax uit Friesland te verdrijven. De ontstelde gemoederen werden evenwel daardoor niet tot bedaren gebracht.

Op den bepaalden tijd kwamen alle Heerschappen te Leeuwarden bijeen en hoeveel belang er in de zaak gesteld werd, bleek onder anderen hieruit, dat Tako Mockema, die 4 jaren bedlegerig was geweest, zich op zijn bed naar de kanselarij liet dragen.

Ieder was bereid de beschuldigten te verdedigen doch tegelijk was ieder verbitterd op Tjaard Mockema, die afwezig bleef.

Op deze vergadering viel echter niet veel bijzonders voor. Er werd eene nadere vergadering vastgesteld.

Tjaard, den gewonen omgang volgende, was intusschen veilig ontkomen. Hij verliet nl. den omgang en trad het Predikheeren klooster binnen, van waar hij 's avonds, in een monniksgewaad gehuld, door de kloosterlingen naar Bergum werd gevoerd. Met zijne vrouw en kinderen ontsnapte hij vervolgens naar Groningen en bleef aldaar, totdat de Saxische heerschappij in Friesland een einde had genomen.

Op den eerstvolgenden Landsdag vorderden de prelaten en heerschappen van den Stadhouder, dat hij Graaf Edzard zou schrijven en dezen ernstig afvragen, hoe het kwam dat hij liet uitstrooien, als waren de prelaten en heerschappen op zijn bestuur gesteld en dat Friesland hem zoude huldigen, zoodra 't hem luste, terwijl hij hen door zulke woorden verdacht maakte bij de Saxische regeering. Aan deze vordering gevolg gegeven zijnde, antwoordde Graaf Edzard, dat hij nooit iets

dergelijks gezegd, noch minder met iemand daaromtrent onderhandeld had en hij derhalve dringend verzocht dat men dusdanig vermoeden van trouweloosheid ter zijde zetten, althans niet *hem* in eene zoo hatelijke handelwijze betrekken zou.

De Stadhouder, wel ziende dat men over het algemeen slecht met zijne wijze van doen in deze zaak was ingenomen en vreezende dat, wanneer hij verder ging, men tegen hem zou opstaan, wist echter op eene listige manier die onweêrsbuien af te doen drijven.

In het begin van Oogstmaand 1512 namelijk, riep hij alle prelaten en heerschappen, alsmede uit elk deel 2 priesters en 2 huislieden op, om gezamenlijk binnen Leeuwarden te komen, ten einde, gelijk hij uitdrukkelijk verlangde, dadelijk toe te stemmen hetgeen hun zou worden voorgesteld.

Om alle achterdocht weg te nemen verschenen de opgeroepenen gezamenlijk en verkozen uit hun midden 8 heerschappen, met 2 prelaten, benevens sommige huislieden, om bij de Saxische heeren te vernemen, welke de reden was waarom zij zoo onverwachts waren opontboden.

De geslepen Stadhouder voegde hun toe, dat, aangezien het hem door onfeilbare teekenen gebleken was dat de Graaf van Oost-Friesland pogingen in het werk stelde om Friesland aan te tasten, de Saksische regeering te doen vallen en zich zelf als Heer te laten huldigen, hij tot voorkoming daarvan eenig krijgsvolk noodig had om de grenzen te bezetten en te beschermen. Daar dit echter niet zonder groote kosten kon geschieden, was zijn verzoek om eene schatting op de landen te leggen, ten einde daaruit de soldaten te bezoldigen.

De afgevaardigden deden hiervan verslag aan de

heerschappen en de anderen, die, ten blijke hunner bereidwilligheid en oprechte trouw, vaardiger dan wel voorheên, eene belasting van drie stuivers op iederen gulden rente toestonden.

Er kwam nu spoedig een leger op de been, dat in drie afdeelingen werd gesplitst, om, naar gelang van omstandigheden, hetzij binnenlandsche beroerten te stillen, hetzij aanvallen van buiten af te weren. »Een aardig geheimstuk van staatkunde »voor den Zakz'', die zodoende in staat was zich op den troon te houden en tevens in de zaak van Herjuwsma en Mockema, die hij, anderen ten afschrik, in het openbaar wilde laten ter dood brengen, wat strenger te zijn, daar hij nu, ingeval van verzet der bevolking, ook tegen haar gewapend was.

De gevangenen werden intusschen op eene onmenschelijke wijze gemarteld en spoedig genoodzaakt te bekennen datgene waarvan zij beschuldigd werden. Mockema vertelde dat Keimpe Roeper bij hem was gekomen en hem gevraagd had, uit naam van Udo van Koldenburch, drossaard te Groningen, die met een heir van 8000 man in Friesland zou vallen, of hij bij die overrompeling de Groningers wilde bijstaan; dat hij dien voorslag aan zijn broeder Tjaard en aan Gemme Herjuwsma had medegedeeld en zij toen samen daarin hadden toegestemd; dat Keimpe werd teruggezonden, met overbrenging hunner belofte om, ingeval de aanslag voortgang nam, met de ingezetenen van Ferwerderadeel en de Dongeradeelen hem ten dienste te zijn, Leeuwarden te belegeren en in te nemen. De bekentenis van Herjuwsma kwam hierop neder: Een monnik, genaamd M. Arent, was een jaar of 3, 4 geleden, van wege den Graaf van Oost-

Friesland, bij hem gekomen, om onderhandelingen aan te knopen, doch hij had er zijn oor niet aan willen leenen. Voor een paar jaar kwam de Prior van Appingadam tot hem, met dergelijke voorstellen, en tot dezen had hij toen in het Latijn gezegd: »Maakt uw macht op en komt herwaarts.» Genoemde monnik Arent, was in Bloeimaand nogmaals bij hem geweest, om te zeggen dat Graaf Edzard met 6000 man op 3 verschillende plaatsen tegelijk in Friesland zou vallen, nl. door de Wouden, door Gelderland en uit zijn eigen gebied, terwijl hij tevens zou zorgen dat er te Harlingen eene vloot lag, om allen toevoer tot de Saxers te beletten. Eerst zou Franeker en het verdere gewest worden genomen en daarna zou men tegen Leeuwarden oprukken. In een en ander had Herjuwsma den Graaf beloofd, hem met lijf en goed bij te staan.

De bekentenis van Keimpe Roeper bepaalde zich slechts daartoe, dat hij van den Drossaard van Groningen 1 Aarnsguldens had ontvangen, om den bovenverhaalden aanslag aan Mockema voor te houden.

Al deze bekentenissen werden in geschrift gesteld en daaronder de naamteekening der beschuldigten gezet. Of die handteekeningen echt of valsch waren, is niet uitgemaakt, »maar,» zegt Jancko Douwama in zijne geschriften, »die de hand »van Gerbrand Mockema kenden, zeiden dat zij »niet door hem geschreven was.» Edo Jongema echter betuigde later aan Douwama dat Mockema zijne handteekening wél geschreven had, doch dat het gebrekkig geschrift veroorzaakt was door de onlijdelijke pijn die hij leed.

Het volk verwonderde zich over de geheele zaak

en scheen er niets van te gelooven, weshalve de Saxische Raad van oordeel was dat het goed zou zijn de bekentenissen in het openbaar voor te lezen, ten einde daardoor de ontstelde gemoederen tot bedaren te brengen.

Tegen den 6den van Oogstmaand werden de prelaten, heerschappen en gemeenten ten Landsdage opgeroepen en werden de bekentenissen ten aanhoore van een groot publiek voorgelezen; eerst die van Keimpe Roeper, daarna die van Mockema en eindelijk die van Herjuwsma. Een groot gemor ontstond er onder het volk. »Ja,» zeide men, »gemakkelijk is het dergelijke »dingen op papier te brengen en nog meerdere »voor te lezen; het is nog geene waarheid wat »niemand, door onmenschelijk folteren daartoe ge- »bracht, op de pijnbank belijdt, terwijl hij ook »die bekentenis niet durft herroepen in bijzijn van »wreede beulen, uit vrees voor andermaal gelede- »braakt te worden. Waren de beschuldigten zelve »tegenwoordig en beleden zij het, zonder banden »en pijn, op vrije voeten, dan zou men 't gelooven.»

De regeering, niet gezind de zaak halverwegen te laten rusten, was er mede verlegen, doch bood der vergadering 4 heerschappen aan, die de gevangenen zouden ondervragen. De uitslag zou aan de menigte worden kenbaar gemaakt. Tot dat einde werden voorgesteld Hessel Martena, Pieter Haijesz Cammingha, Tjaard Burmania en Edo Jongema, allen Saxisch-gezinden, die, in tegenwoordigheid van den wreeden Hans Schenk van Tautenburgh, Frits Grombach, den kanselier en secretaris, eerst Mockema en daarna Herjuwsma ernstig hebben afgevraagd, of zij de belijdenis, zooals die geschreven — en hun vertoond was en

welke zij zooveen hadden hooren voorlezen, voor echt erkenden, waarop door beiden werd geantwoord, dat die bekentenis nimmer uit hun hart was gevloeid, doch hun door pijn en dwang »forselijk ten keel was uitgewrongen.” Ten gevolge den invloed der regeering en misschien door partijzucht gedreven, vertelden echter de heerschappen die de gevangenen bezocht hadden, dat de bekentenis door hen was bevestigd en dat zelfs Herjuwsma aan zijne eerste bekentenis nog eenige uitbreiding had gegeven; alleen Edo Jongema vertelde naderhand dat Gerbrand Mockema het grootste gedeelte had herroepen, voor welk gezegde deze zich moest verantwoorden bij den Raad »de »hem dat also onderwesen, dat he naderhant wal »wiste to swighen.” De geestelijken, die bij de gevangenen waren toegelaten, hielden hen voor onschuldig en openbaarden dit gevoelen. De regeering wilde daarvan niets hooren, »ende onder de »wech leten se haer also tracteren, dat se Gott »ende alle Heiligen dancten, dat se weder wech »mochten comen.”

In de bekentenis van Herjuwsma komt ook voor dat hij tegen den Prior van Appingadam in het Latijn zou gezegd hebben: »Maakt uw macht op »en komt herwaarts.” Jancko Douwama vroeg later dien geestelijke of deze woorden werkelijk tot hem waren gesproken, waarop de Prior antwoordde, dat hij bij zijne eeuwige zaligheid bezwoer, nimmer met Herjuwsma een enkel woord deze zaak betreffende te hebben gewisseld, noch last of bevel daartoe gehad te hebben, te meer daar Herjuwsma en hij steeds vijanden waren geweest, om reden Herjuwsma een man van de wereld — hij daarentegen pastoor te Ferwerd

zijnde, waar Herjuwsma heerschap was, — deze in de meening verkeerde dat hij meer de partij der Vetkoopers dan die der Schieringers was toegedaan en hem daarom van Ferwerd had verdreven. Echter had hij niet zoodra van de valsche beschuldiging gehoord, of hij was vrijwillig ter zijner verantwoording opgekomen, om tevens Herjuwsma's onschuld aan den dag te brengen. Deze woorden zijn, volgens Douwama, te Utrecht tot hem gesproken, in tegenwoordigheid van Juw Juwsma, Jancko Unema en Johan Roorda.

Wanneer men de geheele zaak nagaat, komt men tot het besluit, dat deze aanklacht met hare gevolgen, niets anders is geweest, dan eene sluwe list van den Hertog van Saxon, om zich van zijne voornaamste tegenstanders te ontdoen en om daarna gelden machtig te worden teneinde Graaf Edzard, die hem Groningen had afgenomen, van daar te verdrijven.

Toen de gecommitteerden aan de algemeene vergadering verslag deden van het bevestigen der bekentenissen door de respectieve gevangenen en die bevestiging was voorgelezen, vroeg de Stadhouder: »Wat dunkt u nu? Gij hebt de belijdenis »gehoord; welke straf verdienen ze om aan de gerechtigheid te voldoen?»

De vergadering antwoordde: »Wij hebben hier »niets in te zeggen, zij aan wien de Hertog dat »ambt heeft opgedragen, moeten hunnen plicht doen, »doch wij bidden en verzoeken voor de gevangenen »genade.» De Stadhouder de haat, door eene zoo aanstootelijke handeling ontstaan, op zijns vorsten hals willende schuiven, verwees hen naar den Hertog, die toen te Meijssen vertoefde.

De akten werden aan den Hertog opgezonden,

werwaarts zich ook Worp Donia, de schoonvader van Herjuwsma, begaf, om genade voor zijn' schoonzoon af te smeken.

De Hertog werd middelerwijl ingelicht van hetgeen er te Leeuwarden smeulde en was op de komst van Donia voorbereid.

De vorst, misschien te veel vertrouwen in zijnen Stadhouder stellende, om diens verschrikkelijke drijfveeren te bevroeden, was toch »beteuterd" met de zaak die zijn gemoed zoo »dapper be-roerde." Hij wist niet wat voor zijn bestuur het beste was, of de gevangenen, tot een voorbeeld voor anderen, te doen ombrengen, of om, gehoor gevende aan de smeekstem der edelen, hen te bevrijden of wel te verbannen. Hij vroeg den Keizer om diens raad en zond Donia terug, met toezegging, dat zijn Stadhouder hem na verloop van eenigen tijd bescheid zou geven.

Niet lang duurde het of 's Keizers geweldige provoost verscheen met het doodvonnis!

Het pleit was nu beslist en de dag der voltrekking werd bepaald, terwijl alle heerschappen eene uitnoodiging ontvingen om, in vollen krijgsdos, daarbij tegenwoordig te zijn.

Op den 16den van Slagtmaand 1512 's morgens vroeg verschenen de veroordeelden op het moordschavot, voor het Blokhuis opgericht (1). Eenige vaandels krijgsknechten omringden het. Ook waren de Grietslieden en de beambten van den Vorst in vollen harnas aanwezig. Met gevouwen handen verbeidden de veroordeelden den genadeslag.

Een doodsche en droevige stilte heerschte alom.

---

(1) Volgens sommigen zou het voor de kanselarij — volgens anderen op de Brol zijn opgericht geweest.

Nog eenige oogenblikken en Mockema en Herjuwsma hadden den geest gegeven!

De slag hun toegebracht, zegt Gabbema, sneed den omstanders niet minder door de ziel als hen door den hals.

Men verhaalt, dat de scherprechter, toen hij de lichamen van 't schavot naar onderen zou brengen, dat van Herjuwsma onwaardiglijk naar beneden schopte, het toesnauwende: »Legge daar du ver-raader!» maar dat van Mockema bij de armen grijpende, »beleefdelyk, zoo beleefdheid bij die »schepzels is,» had afgelaten.»

In het Minderbroederenklooster werden ze ontkleed, gekist en begraven.

De zwaarden waarmede ze werden onthoofd, werden vroeger te Leeuwarden op het Stadhuis, nevens dat van Groote Pier, bewaard. In den loop van dit jaar zijn zij overgebracht in het Friesch Museum van Oudheden aldaar.

Den volgenden dag werd Keimpe Roeper op hetzelfde schavot onthoofd en daarna gevierendeeld, wordende zijn hoofd op de Westerpyp bij het Schavernek op een paal geplaatst en voor elke stadspoort een vierendeel gehangen.

»De droefheid en misbaar, bij Stad- en Land-luiden bedreeven», zegt Gabbema, »was onuitsprekelijk, en 't jammerd' er al, tot zelfs diegeene »toe, die 't anders volkoomentlijk met deu Zakx »hielden, dien de traanen ten oogen uitsprongen.»

Een broeder uit het Grauwe Klooster vertelde naderhand dat hij, na veel moeite tot de gevangenen toegelaten zijnde om hun de biecht af te nemen, met Herjuwsma weinig moeite gehad had, als zijnde terstond bereid het doodvonnis te onder-

gaan. Kort na de volvoering van het doodvonnis beklom diezelfde biechtvader den predikstoel en sprak tot zijne toehoorders: »Zegt een *Vaader* »onze voor de Zielen die deez' smaadelijkke dood »moesten sterven; Edoch ik geloove vastelijk, dat »zij bet voor ons mogten bidden, overmids zij »als waaragtige martelaaren gestorven zijn.»

Jancko Douwama zegt ook ⁽¹⁾, dat hij een geloofwaardig heer heeft gesproken, »de wal genoech »untseen was bij de Heeren; en insunderheit was »he zeer hemelijck met de Canzelier;» (Simon von Rijschtach.) Deze heer, iets verder een »geestel- »lijcke man» genoemd, had, eenigen tijd nadat Herjuwsma en Mockema onthoofd waren, een gesprek met den kanselier gehad, die hem zeide dat Herjuwsma den dood wel had verdiend, doch dat de veroordeeling van Mockema hem deerde en het goddeloos was zoo iemand ter dood te doen brengen.

De geestelijke nu wanende dat Herjuwsma schuldig was aan de hem ten laste gelegde feiten, vroeg de oorzaak van diens veroordeeling, waarop de kanselier antwoordde, dat Herjuwsma aan *die* feiten onschuldig geweest was, »dan he hadden »een broeder ghehad, de older dan he was; de »ginck in sijn junghe ijaeren awenturen soecken »in andere landen, also dat he in langer tijdt »niet weder in Friesland quam; en alst hem nu »tijdt dochten, quam he weder, ende eischede part »ende deel van sijne vaders en moeders goeden; »dat Jemme zwaer dochten oever te gewen. Deser »oersaecke had he hem gefanghen en bij pijnen »doen segghen, dat he een rabaw en quaet knecht »were, ende liet hem sijn hoeft afslaen.»

(1) P. 179 en v.

Is dit laatste waar, hetgeen ik zeer betwijfel, dan is het een bewijs hoe treurig het er met de rechtspleging onder het Saxische bestuur uitzag.

De goederen van Herjuwsma en dus ook zijn kasteel te Ferwerd, werden geconfiskeerd ten voordeele van den Saxisch-gezinden Tjaard van Burmania, van wien hiervóór reeds is gesproken.

Herjuwsma was gehuwd met Saepck van Ydsma, dochter van Werp Ydsma, die zich, uithoofde van zijn eerste huwelijk met Saepck Donia, ook wel Werp Donia noemde en van diens 2e vrouw Frau Juwsma.

Zij hadden samen 2 of 3 kinderen, van wie mij niets bekend is, dan alleen dat zij vóór hunne moeder zijn overleden. Saepck van Ydsma was eene zeer weldadige vrouw en heeft dit vooral getoond den opzichte van het Burger weeshuis te Leeuwarden, dat zij bijna geheel heeft doen herbouwen en ruim heeft begiftigd.

Zij was zeer bedroefd over den ellendigen dood haars mans, las getrouw, in de kerk der Grauwe broeders missen tot hel zijner ziel ⁽¹⁾, en werd later, hoewel nog twee malen hertrouwd zijnde, op hare begeerte in het graf van haren *eersten* man in de Galileër kerk te Leeuwarden begraven.

Na den dood van Herjuwsma begaf zich Saepck in het huwelijk met Sijbren Jeppes van Stenster, een edelman van Foudgum, bij wien zij 3 dochters heeft gehad ⁽²⁾.

Later hertrouwde zij met Douwe Rienks van

(1) J. Douwama, p. 564.

(2) Dat zij vóór dezen met Taecke Douwes van Aebbinga zou zijn gehuwd geweest, wordt betwijfeld in de »Vrije Fries» dl. III p. 151.

Burmania, weduwnaar van At Bonninga van Sjaerdema, den vollen broeder van genoemden Tjaerd van Burmania.

Vóórdat zij met Douwe huwde, diende zij in 1524 een verzoekschrift in bij Margaretha van Oostenrijk, om van den Keizer rehabilitatie voor haar en hare kinderen te bekomen. Tjaerd van Burmania, die, zooals hiervóór reeds is gezegd, in het bezit der goederen van Herjuwsma was gesteld, werkte hiertoe gaarne mede, zoowel ter bevordering van het door zijn broeder voorgenomen huwelijk, als omdat hij de ondervinding had opgedaan, dat de confiscatie ten zijnen behoeve hem geen voordeel had bezorgd. Hij werd toch, ten gevolge zijner handelwijze in deze, zeer gehaat bij vele Friesche edelen en meermalen moest hij dit gevoelen. Onder anderen lag Gabbo Scheltema (een Ferwerder edelman) den 23sten van Slachtmaand 1515 zijn huis op het Bildt in kolen.

Op het verzoekschrift van Saepck werd den 8sten van Hooimaand 1525 eene gunstige beschikking genomen, tengevolge waarvan zij met hare kinderen in het volledig bezit werd gesteld van de goederen die zij met Herjuwsma had bezeten (1).

Zij vestigde zich mitsdien met haren laatsten man, toen deze in 1529 grietman van Ferwerderadeel werd, met der woon op Herjuwsma-State en stierf te Leeuwarden den 17den van Sprokkelmaand 1570, diep betreurd door allen die haar als eene brave en milddadige vrouw hadden gekend. Bij haar testament van den 9den van Slachtmaand 1562 maakte zij eene boedelverdee-

(1) Vrije Fries, dl. 3, p. 150 en v.

ling tusschen haren eenig overgebleven zoon Gemme of Jemme van Burmania en hare kindskinderen en maakte zij onderscheidene legaten, waarbij een aan het Gasthuis te Leeuwarden van 50 goudguldens, welke som bij haar later testament van den 17den van Lentemaand 1563 werd vervangen door eene dadelijke uitkeering van f 87.—, mits dat de voogden van gemeld Gasthuis ieder jaar aan de buitenmoeders f 6.— zouden uitkeeren, om daaruit aan kranke en bedlegerige armen in het Gasthuis, eenige verkwikking te verschaffen.

Bij akte van den 24sten van Herfstmaand 1564 verleenden de voogden van het Burgerweeshuis te Leeuwarden, uit dankbaarheid voor hetgeen zij ten behoeve van dat weeshuis gedaan had, haar het recht om twee ouderlooze kinderen tot 14-jarigen ouderdom in het gesticht te plaatsen, welk recht na haren dood aan den eigenaar of bezitter van Herjuwsma-State zou overgaan.

Vóór dat Saepck met hare kinderen werd gerehabiliteerd en terwijl Tjaard van Burmania nog eigenaar van Herjuwsma-State was, hadden op dit huis een paar voorvallen plaats, die niet mogen worden voorbijgegaan.

Het ter dood brengen van de edelen Herjuwsma en Mockema had eene geheel andere uitwerking dan het Saxisch bestuur zich daarvan had voorgesteld. Vele edelen die tot nog toe, schijnbaar althans, der Saxische regeering waren toegedaan, vielen haar af en schaarden zich achtereenvolgens bij diegenen welke zich met alle kracht tegen die regeering verzetteden, te meer daar deze door gestadige onlusten met naburige vorsten, het land

zeer bezwaarde. Janko Douwama en Sikko Galama begaven zich naar den Hertog van Gelder, die met den Hertog van Saxon overhoop lag. Hier vonden zij gereede hulp, waarmede zij in Friesland vielen en het den Hertog van Saxon zóo lastig maakten, dat deze zich genoodzaakt zag in Bloei maand 1515 Friesland over te dragen aan Karel van Oostenrijk, Hertog van Bourgondië en Graaf van Holland, later Koning van Spanje.

Den 23sten van Zomer maand 1515 stapte Floris van Egmond, Graaf van Buren enz., in de wandeling »Floorken dunbier» genoemd, te Harlingen aan land, om namens den Hertog van Bourgondië bezit van Friesland te nemen. Na Harlingen bezet te hebben, trok hij naar Leeuwarden.

Hier werd een Landsdag gehouden, waarop de Friezen van hunnen eed aan den Hertog van Saxon gedaan, werden ontslagen, waarna Hertog Karel als Heer van Friesland werd erkend.

't Was er echter verre van af dat nu de rust in dit gewest was teruggekeerd. De vijanden der Saxische regeering waren met den nieuwen Hertog niet dadelijk ingenomen en bleven oorlog voeren. De Leeuwarders, die met de Bourgondische krijgslieden waren versterkt geworden, bleven ook niet rustig. Den 16den van Sprokkel maand 1516 vielen zij Unemastins te Blija aan, bemachtigden deze den 12den van Lentemaand d. a. v. en namen den laatsten, volgens anderen den 16den, van Bloei maand van ditzelfde jaar, »het vaste huis» van Gemme Herjuwsma te Ferwerd in. Zij versterkten het met een' aarden wal en lagen er eene bezetting op van 50 knechten, onder bevel van hopman Rigther van Bommel, hetgeen geschiedde, zooals men voorgaf, »om te verhinderen dat de

»Gheldersche Vriezen van het Bildt ende van »Westergoo, in den quartieren van Oostergoo niet invallen en souden,» hoewel spoedig zou blijken dat het hoofdzakelijk te doen was om van hieruit de omgelegen plaatsen te kunnen brandschatten. Vooral Ferwerderadeel en Dantumadeel leden veel van de Bourgondiërs.

Op zekeren tijd trok een gedeelte der bezetting van Herjuwsma-State, onder geleide van hunnen hopman en versterkt door 200 man uit Leeuwarden en Franeker, 's nachts naar Rinsumageest, waar men de buurt ten deele verbrandde en een man, die de buitenwacht hield, doodde. Het huis van Schelto Tjaarda, door Gelderschen bezet, durfde men niet aan, en hadden de Gelderschen moed gehad, ze zouden het dorp misschien voor eene ramp bespaard hebben.

Zoodra Sijds Roorda en Poppo Obbema, heerschappen te Genum en te Ee, den brand te Rinsumageest zagen opgaan, vermoedden ze terstond dat de Bourgondiërs in het veld waren. Aanstonds trokken ze al het volk, dat in en om Klaarkamp lag, samen, lieten een gedeelte te Genum post vatten, terwijl het andere te Hoogebeintum op den weg, dien de vijand waarschijnlijk zou langs trekken, werd gelegerd. Het duurde niet lang of de vijand naderde »met een zwaare vragt van »plunderagie en meenigte van paarden en koe-»beesten, zooveel zij konden torssen en drijven, »den inzaaten van de Geest en Klaarkamp ont-»weldigt.» 't Was 's morgens vóór het kriecken van den dag dat de vijand Genum aandeed, met het doel hun buit spoedig naar Ferwerd te brengen. Roorda en Obbema bemerkten dit niet zoodra, of vielen den vijand, hoewel deze talrijker

was, onverhoeds op het lijf, waarop een hevig gevecht volgde. Na een moedigen strijd werden de stroopers op de vlucht geslagen, hunnen hoptman Righther van Bommel met 30 knechten als dooden achterlatende. Obbema, een koen en jong edelman, ontving een musketkogel in den arm, die eene wonde veroorzaakte waaraan hij eerlang overleed.

De Geldersche partij liet geen tijd te loor gaan om van de overwinning voordeel te trekken. Den 8sten van Zomermaand trokken Jancko Douwama, Ansko Jaarla, Jancko Unema en Sikko Douwesoon met de huislieden van Dongeradeel, Ferwerderadeel en Dantumadeel, voor Herjuwsma-State. De Geldersche stadhouder Arkelen voegde zich hier bij hen met zwaar geschut, dat hij van Groningen had medegevoerd. De zwakke bezetting kon niet lang weêrstand bieden tegen deze overmacht en gaf zich spoedig over, behoudens lijf en goed.

Of Herjuwsma-State hierop werd geslecht of dat het door de Gelderschen werd bezet, is mij niet gebleken. Ik vermoed het laatste.

Zooals wij gezien hebben kwam Herjuwsma-State in 1524 weêr in het bezit van de weduwe en kinderen van Gemme Herjuwsma.

Douwe van Burmania de laatste man van Saepck van Ydsma, met wien zij op Herjuwsma-State heeft gewoond, was, zooals hierboven is gemeld, eerst gehuwd met At Bonninga van Sjaerdema, overleden 1522, bij wie hij 6 kinderen had verwekt; bij Saepck had hij 2 kinderen. In 1511 werd hij aangesteld tot grietman van Wonseradeel, welke grietenij hij in 1529 verwisselde met die

van Ferwerderadeel. In 1504 teekende hij voor zich, voor zijnen broeder Boeko en voor zijnen stiefzoon Klaas, den hiervóór vermelden reversaalbrief aan den Hertog van Saxen. Op het register der Edelen van Hertog George, staat hij opgeteekend onder de edellieden van Franekeradeel. Terwijl hij nog grietman van Wonsera-deel was (1515) trok hij met eenige anderen naar Bolsward, om met Goslick van Jongema en de overige regenten aldaar te overleggen, wat men best zoude aanwenden tot behoud van die stad voor den Hertog van Saxen tegen de Gelderschen, die reeds in het bezit van Sneek waren en denkelijk ook spoedig Bolsward zouden trachten te winnen. Niettegenstaande hunne pogingen tot behoud der stad, moest deze zich echter overgeven. Wel trachtten zij daarop de plaats met behulp van den beruchten »Zwarten hoop" te hernemen, waartoe zij zich legerden in Oldeklooster, doch zij konden hunne soldaten niet tot de bestorming bewegen. Zij moesten zich vergenoegen met eenige omliggende plaatsen te plunderen.

Na de overdracht van Friesland door Hertog George, teekende Douwe van Burmania de akte, inhoudende den eed van getrouwheid aan Keizer Karel en trok hij vervolgens met Juw van Botnia en eenige anderen, met drie vaandels soldaten naar Bolsward om aan de omliggende plaatsen den eed van getrouwheid te laten afleggen, doch zij werden spoedig door de Gelderschen van daar verjaagd. Een dapper krijgsman zijnde, werd hij in onderscheidene hachelijke ondernemingen door den Bourgondischen stadhouder gebruikt en onder anderen in 1517 met Tjalling van Botnia uit Olde- en Nijeklooster,

waar zij toen in bezetting lagen, naar Dokkum gezonden, om deze stad en de omliggende plaatsen tegen eenen inval der Gelderschen te beschermen. Zij hoopten hen in het open veld tot een slag uit te lokken; maar uit vrees van te zwak te zijn, trokken de Gelderschen naar Groningen en Ommelanden, terwijl Burmania en de zijnen, het land aan dien kant van vijanden gezuiverd hebbende, zich legerden in het klooster Anjum te Berlikum.

Ook kreeg hij in 1521 last van den Stadhouder Schenk, om 400 soldaten op het Bildt aan te werven, zich met dezelve te Harlingen in te scheppen naar de Kuinder, om den Bisschop van Utrecht, die tegen de Gelderschen te velde trok en een inval in de Lemmer wilde doen, te ondersteunen. Met den vijand slaags geraakt, werden de Gelderschgezinden geheel verslagen, velen gevangen genomen en de Lemmer en een gedeelte van Oosterzee afgebrand.

Om den vijand zooveel mogelijk afbreuk te doen en om op eens een einde aan den oorlog te maken werden er verscheidene sterkten gebouwd en met bezetting voorzien. Onze Douwe werd onder anderen met zijne krijgsliden in het Karmeliterklooster te Woudsend gelegd. Wegens zijne dappere daden werd hij in 1521 te Keulen tot Ridder geslagen. Hij was Drossaard van Harlingen en Admiraal eener vloot op de Zuiderzee, met welke hij verscheidene tochten naar Enkhuizen en andere Hollandsche plaatsen deed.

Even bekwaam in den Raad als op het oorlogsveld, was hij in 1529 medegevolmachtigde wegens het platteland van Friesland, tot opmaking van een compromis tusschen deze provincie en de steden Deventer en Kampen, nopens de tollén. Verder vin-

den wij hem als Gedeputeerde uit de Friesche Staten van 1539 tot 1549 in de gewichtigste landsaangelegenheden betrokken. Hij overleed te Ferwerd in 1551 (1).

Uit het huwelijk van Douwe van Burmania en Saepck van Ydsma zijn 2 kinderen gesproten, n. l. Ath van Burmania, die, na kort gehuwd te zijn, overleed, en Gemme (of Jemme) van Burmania, die, naar oud Friesch gebruik, den voornaam kreeg van den eersten man zijner moeder. »Dientengevolge heeft de naam van den onthoofden Jemme, »later uitgesproken en geschreven Gemme, tot op »onze dagen in de oude adelijke geslachten, eerst »Burmania en laastelijk Schwartzenberg, voortgeleefd, zeer zeker zonder dat aan de meesten, die »hem droegen, hun oorspronkelijke peet-oom en »zijn lot bekend waren.»

Krachtens het aangehaald testament van Saepck van Ydsma, dd. 9 November 1562, werd Gemme van Burmania eigenaar van Herjuwsma-State. Ook werd hem daarbij toegekend »den gerechtigheit »van Heer-jousma proeuen ofte die gerechtigheit »van altijt eenen armen proeuenauer in den voorscr. »convente van Clarecamp te moeghen stellen (die) »altijt blijven zall bij den besitter van Heerjousmahuijs ende State toe Ferwert voorscr.»

Gemme van Burmania was wegens den Frieschen adel tegenwoordig bij den eed en de hulde aan Philips II te Brussel gedaan in 1555. Aan het hoofd der Friezen met dat doel derwaarts vertrokken, weigerde hij aan de hofzeden der vorsten van het Oostenrijksche huis te voldoen, om n. l. den eed knielende af te leggen en antwoordde,

(1) Nieuwe Naaml. v. Grietman. door Jhr. Mr. H. Baerdt van Sminia, p. 43 en v.

op de aanvraag daartoe, op fieren toon: »de Friesen knielje allinne for God.” — »’t Was een »teecken”, zegt Schotanus, »van d’ oude vrijheit »deser natie, dat hare gesanten staende den eedt »deden, daer de gesanten van d’ andere landen »knielden.”

Wegens dit rustig en fier antwoord bekwam hij sedert den bijnaam van »de Stand-Fries,” en is deze naam later dikwijls toegepast op ieder zijner landgenooten, die blijken gaf van fierheid, standvastigheid van karakter of van een’ krachtigen wil.

Gemme van Burmania heeft steeds met bezadigdheid zijnen afkeer van dwingelandij doen blijken. Verscheidene Staatsvergaderingen woonde hij bij, waarin met vrijmoedigheid en ernst geklaagd werd over den inbreuk op ’s Lands voorrechten, de vertrapping der vrijheid en den gewetensdwang. Hij toonde zich onafhankelijk van ’s Hofs gunst en haat, die hem minder ter harte gingen dan de rust van zijn geweten en ’s Lands welvaart.

Zijne denkwijze gaf aan Alva aanleiding om hem in het jaar 1568 naar Antwerpen ter verantwoording te dagen en kort daarna zijn vaderland te doen ruimen.

Hij schijnt zich met zijne vrouw Jel van Aijlva, die ook een vrijheidlievend hart bezat, te Keulen te hebben opgehouden, in welke stad hij met Albada en andere Friesche ballingen buiten het bereik der Nederlandsche bloedplakkaten was en over ’s Lands beste nut kon raadplegen. Hij zal echter kort daarna in zijn vaderland teruggekeerd zijn, waar hij in hoogen ouderdom gestorven is, verscheidene kinderen nalatende, van welke hij zijn’ zoon Sjuck, — van wien alle nog overgeblevene Burmania’s afstammen, — overleefde.

Hij testeerde 15 October 1592 en stierf op Herjuwsma-State den 28sten November 1602, 's namiddags 5 uur en werd den 5den December d. a. v. te Ferwerd ter aarde besteld (1).

Gemme van Burmania was twee malen gehuwd geweest en wel met Jouck Feddesd. van Haerda en later met Jel Tjaerdsd. van Aijlva, 1560, weduwe van Sjoucke van Mellema.

Hij vermaakte o. a. Herjuwsma-State aan zijn oudsten zoon Taco van Burmania, onder bepaling dat deze State »altijt sal wesen van Burmania's »geslacht ende stamme ende d'oldtste van dien in »de naeste linie, in voeghe dat Taco voorscr. de »selve State ende landen met sijnen aencleeff als »voren sal moeten erwen ende laeten comen op »sijn oldtste soone ende alsoo voert aen, altijt op »de oldtste mansoir, van graed tot graed." Indien Taco vóór den testateur mocht overlijden, zonder mannelijke afstammelingen na te laten, zou Herjuwsma-State komen aan Taco's broeder Upke en diens descendentes in »linia masculina" en deze ontbrekende aan des testateurs zoon Rienk van Burmania enz.

Ofschoon deze kinderen allen hunnen vader overleefden, schijnt toch Herjuwsma-State aan Rienk, misschien bij overeenkomst, te zijn overgegaan.

Rienk van Burmania was Ridder en had tot vrouw Ulb of Ulpkje Ulbosd. van Aijlva van Rinsumageest, bij wie hij geene kinderen heeft gehad. Hij woonde met zijne vrouw op Herjuwsma-State.

Bij de begrafenis van Graaf Willem Lodewijk van Nassau, in 1620, volgde hij het lijk als gecommiteerde uit de Staten wegens Oostergoo. Hij was toen Grietman van Ferwerderadeel en Mon-

(1) Te Water, Verbond der Edelen II p. 310.

sterbeer van Friesland. In hetzelfde jaar had hij de eer, met zijne mede-volmachten den nieuw verkozen Stadhoudcr Ernst Casimir in een' plechtigen optocht van zijne woning naar het Landschapshuis in de kamer van Oostergoo te geleiden, om daar den eed aan den Lande af te leggen. Lid van de Staten-Generaal zijnde in 1622, sloot hij met andere gemachtigden een verbond met den Keurvorst van Brandenburg en werd gecommiteerd, om met de afgevaardigden van de katholieke Nederlanden te onderhandelen. Drie jaren later vertrok hij, met Joachimi en Aarssens, als Ambassadeur naar Engeland. Tot Curator van de Academie te Franeker werd hij, in plaats van den overleden Johannes Saekma, benoemd in 1637 en bleef dien post tot aan zijnen dood met veel ijver waarnemen. Reeds een' geruimen tijd vóór zijne benoeming als grietman, lid der Staten van dit gewest zijnde, in welke betrekking hij menig gewichtig besluit heeft helpen nemen, vinden wij hem als zóódanig voor het laatst in het jaar 1637. Hij overleed kinderloos den 4den Juni 1645. Zijne echtgenootc was reeds 8 jaren vroeger gestorven. Nog vóór haren dood schijnt hij afstand van zijn ambt als grietman te hebben gedaan, althans in 1636 wordt zijn opvolger reeds genoemd (1).

Daar Rienk van Burmania geene kinderen had, heeft hij overeenkomstig het testament van Gemme van Burmania, Herjuwsma-State nagelaten aan zijn' vollen neef Idzart (of Edzart) van Burmania, zoon van Rienks broeder, Sjuck.

Idzart van Burmania, geboren den 17den September 1594, huwde te Beetgum den 2den September 1620, met Susanna, dochter van Georg

(1) v. Sminia, *Winkes.nl*

Wolfgang Baron thoe Schwartzenberg en Doed van Holdinga, bij wie hij 2 kinderen kreeg en vervolgens met Jel, dochter van Jarich van Cammingha en Jetske Mockema, overleden in 1635, bij wie hij geene kinderen verwekte. Hij was reeds in 1620 tot grietman van het Bildt benoemd, doch heeft eerst, na vele protesten van de ingezetenen tegen zijne verkiezing en contraprotesten van zijne zijde, den 11den Augustus 1622 zijne aanstelling ontvangen. Den 9den Februari 1626 werd hij benoemd tot Dijkgraaf van de Bildtlanden.

Na zijnen dood kwam Herjuwsma-State aan zijn' zoon Jarich van Burmania, die in 1651 huwde met His (of His Maria,) dochter van Goffe van Camstra. Hij was ontvanger generaal van Ferwerderadeel en stierf in November 1661. Zijne vrouw overleed den 14den Februari 1722.

Hun zoon Idzart van Burmania werd na den dood zijner ouders eigenaar van Herjuwsma-State. Hij zag den 25sten October 1655 het levenslicht en huwde 25 Januari 1680, Tet Catharina, dochter van Frans van Eijsinga en voor de tweede maal in 1690, met Anna Dodonea, dochter van Georg Wilco, Baron thoe Schwartzenberg, overleden in 1714. Bij zijne eerste vrouw had hij 3 dochters en bij de tweede 3 zoons. Hij werd verkozen als grietman van Rauwerderhem den 29sten April 1696 en was tevens ontvanger-generaal van die grietenij. In de vergadering van Gedeputeerde Staten nam hij wegens Oostergoo den 19den Februari 1701 zitting. Den 14den Mei van datzelfde jaar verkreeg hij door afstand van Frederik van Grovestins, de grietenij van Ferwerderadeel, voor welke hij reeds vroeger (in 1689,) volmacht ten Landsdage was geworden. Na den dood van Rixt van Donia, weduwe

van Watze van Cammingha, erfde zijne tweede echtgenoot, met haren broeder Wilco Holdinga thoe Schwartzenberg, grietman van Baarderadeel, en hare zuster Jeannette Isabella van Schwartzenberg, echtgenoot van den beroemden Sicko van Goslinga, grietman van Franekeradeel, de heerlijkheid Ameland. Zij verkochten deze bezitting waaraan bijzondere voorrechten en inkomsten verbonden waren, uit de hand voor f 170,000,— en f 10,000, daarenboven voor de onkosten, aan Prins Johan Willem Friso. In 1702 was Burmania Commissaris-politiek bij de Synode te Dokkum. Hij stierf den 4den December 1708. Gabbema heeft zijn »Verhaal van Leeuwarden» aan hem als medelid van Gedeputeerden opgedragen (1).

Zijn zoon Idzart Hobbe van Burmania, uit het tweede huwelijk, volgde zijn vader als eigenaar van Herjuwsma-State op en huwde in Juli 1727 met Johanna Wilhelmina, Barones van Schratenbach, die den 1sten October 1699 te Holwerd was gedoopt. Idzart Hobbe was kolonel bij de ruitery, werd in 1745 raadsheer in het Hof van Friesland en stierf in 1770, Herjuwsma-State nalatende aan zijn zoon Willem Frederik Schratenbach van Burmania, die den 7den September 1729 op gemelde State werd geboren.

Deze is geweest ontvanger-generaal der floreenen in Friesland en was schrijver van het lezenswaardig werk »Tractatus Juris publici federati Belgii »de jure Comitiorum Frisicorum», uitgegeven te Franeker in 1751. Hij huwde den 6den September 1772, met Anna Elisabeth Weijtzal, dochter van een vaandrig en daarna te Ferwerd den 23sten November 1794, met Alegonda Sijmons Romke, »eene uitheemsche meid of naaister», ge-

(1) v. Sminia, t. a. p.

boren te Bakkeveen den 18den Januari 1759 en overleden te Leeuwarden den 29sten September 1818.

Willem Frederik, algemeen bekend onder den naam van »de zwarte Burmanje», verloochende op lateren leeftijd zijne edele afkomst en vond behagen in het slecht gezelschap van allerlei gespuis, dat zich gaarne ten zijnen koste vroolijk maakte. Om slechts één voorbeeld te noemen van de liederlijke partijen, die er op het kasteel gegeven werden, kan dienen dat een buitengewoon zwaar varken de eer had in de groote zaal van Herjuwsma State te worden geslacht, waarbij de oude edelman en zijne minderen, met wie hij kameraadschappelijk omging, het zuipen niet vergaten. Voorwaar, een echte »Zwijnenboel" (1).

Hij stierf te Ferwerd den 15den Maart 1805 en ligt aldaar met zijne tweede vrouw begraven.

Hij had eene doch'er Johanna Wilhelmina Schratenbach van Burmania, geboren den 6den April 1796 en overleden te Leeuwarden den 25sten April 1818, die insgelijks te Ferwerd begraven is.

Na het overlijden van Willem Frederik heeft zijne weduwe waarschijnlijk nog eenigen tijd op Herjuwsma-State gewoond, doch vóór haar overlijden, namelijk in 1816, werd dit deftig kasteel, dat zooveel edelen binnen zijne muren had gehuisvest, afgebroken.

Den 2den September van dat jaar werd het bij afbraak verkocht en bracht op: het kasteel, bevattende 12 à 13 vertrekken f1402.— en de schuur enz. f896.—.

Sic transit gloria mundi!

Tzum,
December 1883.

D. CANNEGIETER.

(1) Zie ook H. Potte, *Wandelingen en kleine reizen*, dl. 1 p. 146.

TRIJE FRJEUNEN.

(In Teltsje út de tiid fen Kening Gondebald.)

In teltsje. — Moai is 't ek, tinkt my. —
 Mar sei ik : dit forhael is nij,
 Den leaude 't fêst gjinien fen jimme.
 Ei né, sa 'n frjeunskip heart by ús
 Yn disse nije tiid net thús,
 Dat scil wol dalik elts fornimme.

Foar âlvehondertfjirtich jier,
 Do 't Gondebald hjir kening wier,
 En 't lân mei goed forstân regearre,
 Do wennen trije edelljuw
 Net malle fier fen elkoar ou,
 Dat wierèn frjeunen allegearre.

De wize Sake Roddeman
 t'Almenum wier dêr de earste fan.
 En Albrik, troud mei Gond'balds suster,
 Huze yn 'e Bjirmen. Hermana
 Dy wenne oan Minnertsgea hast ta ;
 Hwêr earne krekt, dat leit yn 't tsjuster.

Hja wieren frjeunen, en ek sa,
 Dat wy se selde nou sa lia. —
 Hja hiene elkoarren fêst onthjitten,
 Dat de iene de oare helpe scoe
 Altyd en krekt safolle er koe,
 Al hien' se er ek by yn to sjitten.

Forskate jierren efterien
 Hie Sake greate reizen dien,
 Hwêrtroch de man in hopen learde,

Omdat er do by mannich hear,
De keizer en de paus en mear,
In hele tiid oan 't hof forkearde.

Dy man scoe mei syn knap forstàn,
Tocht Gondebald, for him en 't lân
Wol tige brúkber wêze kinne.

Hy naem him yn 'e hege Rie,
En as 't dêr slim en tsjuster stie,
Hie Sake meast it wird allinne.

Yn 't liddichst wie 'r in wike of siif
Net oan it hof, mar thús by 't wiif.
En ienkear yn sa'n frije rite
Skreau Gondebald oan Sake: »Ik ha
My foarnomd om nei Harns ris ta
En kom by dy den op bisite.» —

Dat wier in eare! núvre swiid!
Dêrmei wier Sake tige bliid.
Syn wyfke lykwol net sa bjuster;
Hja sei: »Ho spylje 'k dit nou klear?
Ik ha net folle foarrie mear
En ek gjin jild; dit liket tsjuster.

Sels koen' we er yette wol mei ta;
Mar nou ma'k djûre spillen ha.
Ik hab in hoarn en 'k ha 'n petielle, (1)
Mar 'n lege skûtel jout nen byt.
Sa 'n kening moat ek, as er yt,
Mei 'n goede swolch de kiel trochspiele.»

(1) De âlde Friezen hiene by ljaz gastmiellen twa fêste dingen, dêr se fûl op wieren om se krekt to habben sa 't hearde; dat wieren de petielle en de drinkhoarn. De petielle wier in greate platte panne of skûtel, dy kaem op 'e tafel

Sjuch, al is immen aerdich ryk,
 Syn pong klinkt alfyd net allyk ;
 Dêr giet de sinne ek somtyds onder.
 Sa wier 't yn Sake sines ek.
 Hy sei: »Dat treft nou dealse gek !
 Oars altyd jild, — nou krekt der sonder.»

Sa 'n man woe ek by elk en ien
 Fen sels net freegje om jild to lien,
 Al scoe 'r it heet wol krije kinne.
 Frjeun Albrik yn 'n Bjirmen wie
 De man hwêrby er dat wol die.
 Dêr moast mar gau in boade hinne.

Nou ja, dêr rekke in feint op ta,
 It bêste hynsder moast er ha,
 Om 't wyt mar ringen to birikken.
 Mei 'n ûre goed wier dy werom ;
 Do hie 'r in ponge mei in som
 Fen hondert gouden sparpotstikken.

»Sje sa ! nou binn' wy út 'e noed,"
 Sei Sake, en 't wyfke grypte moed.
 Hja sei: »Ik moat my hwet forklaeije
 En den mar gau nei Frjentsjer ta,
 En keapje dêr hwet 'k nedich ha.
 'k Moat sels mar efkes dat biskaeije.»

---

mei trettien of fjirtien gerjuchten der op. Dêrfen kaem it sprekward: »Oam 'e fryske petielle is de folle byt." — It wird petielle libbet yet soart yn *reampetielle*; sa ucame se yn 'e greidhoeke de platte houten skûtel dêr se de reamme mei fen de aden skeppe; ek *gatsjepetielle* [gaatjepan] wird yette brûkt. Op de Historische Tentoonstelling yn 1877, stie yn 'e koken in greate koperen petielle, middellyn 81 cM, djip 7 cM, foun yn in terp by *Wigledam* onder *Snits*. Disse is nou to sjen op it Frysch Museum fen Aldheden.

Dat stringenearre yet al hwet ;
 Hja moast earst yette dit en dat
 Biskeuke en mei hjar folk forprate.
 Hja sei: »Ik moast hwet earder foart
 Wèst ha, myn tiid wirdt al to koart
 Yn Frjentsjer, mar dat kin net bate.»

»Hwet 's dat?!» sei Sake en seach forheard.—
 Ien op in hynsder kaem mei feart
 De leane lâns syn hiem op sjitten.
 Dy kaem fen Hessel Hermana
 Mei 'n brief, dy rikte er Sake ta.
 Dêr winske frou ek fen to witten.

Hy lies dêr yn: »Goefrjeun, ik bin
 »Om jild forlegen en ik kin
 »Dêr net by elk en ien om rinne.
 »'k Moat hondert gouden stikken ha,
 »Dêr bin ik earmeneed oan ta.
 »Jy scille 't, hoopje 'k, skikke kinne.» —

»Ho komt it wer sa dealse mâl?»
 Sei Sake. »Skikke kin 'k it al,
 Mar den ha 'k dalik sels wer lijen.» —
 Dôch joech er 't jild yn ienen mei
 Nei Hermana, towile er sei:
 »Ik moat mar wer gûds sjen to krijen.»

Syn wyfke wier alheel forslein.
 Hja sei: »Nou bin 'k myn rie to 'n ein.»
 Hy sei: »Dat is allike folle,
 Ik help in frjeun sa lang 'k hwet ha.
 De feint moat wer nei Albrik ta,
 Dy scil wol yet ris helpe wolle.»

De boade rekke yet ris foart
 En die de reis wer like koart.
 Nou kaem er lykwol net allinne
 Werom; frjeun Albrik wier der by.
 Dy sei tsjin Sake: »'k Ha fen dy
 Gjin hichte; 'k moast hjir mar ris hinne.

»Dit selde jild ha 'k fen 'e moarn
 Dy liend, nou kom 'k er wer mei oan.
 Ik moast it fen 'e wike brûke;
 Do stjúrde 'k ien nei Hessel ta.
 My tocht, dy scoe 't wol lizzen ha
 En my wol graech in doarn út lûke.

Hj hie 't net yn 'e hûs, mar koe
 't Wol helje litte, sei er, 't scoe
 Wol ridlik gau yn oarder komme.
 Jawol, myn boade kaem werom
 Mei disse ponge en disse som.
 Do stie 'k alheel end al forstomme.

»Ik sei: dit liket raer, sje der!
 Ik hie 't net sein, do wier der wer
 In feint fen dy om jild to lienen.
 Do waerd it siker my to slim.
 Mar dealse gau biredt: ik nim
 It jild en reisgje mei yn ienen.

»Nou Sake, siz, ho is dat gien?" —
 »Dy jildpong het de rounte dien,
 Dat kinst wol riede, net?" sei Sake.
 »Ik liende fen 'e moarn fen dy
 En Hessel liende wer fen my." —
 Do wier 't onfoech ho 't Albrik lake.

En Sake en 't wyfke laken ek.

Mar hja sei skielik: »Myn bistek
Scil wol alheel toneate rinne;

Ik wit nou siker net ho 't moat." —

Frjeun Albrik sei: »Wy scille 't koart
En saeklik mei elkoar bispinne.

»In trêddepart kin ik mei ta,
En stiet it ek mei jimme sa,
Den bring ik Hessel ek in trêdde.

Wy witte nou fen elkoar dit,
Dat nimmen yn 'e romte sit,
Mar kinne ús dôch sa mei 'noar rêdde."

Do 't Gondebald mei gauwens kaem
En ek hwet fen de fyt fornaem,
Do lake dy him ek hast stikken.

»Mar," sei er einlings, »is hjir sa
De earmoed trûf? Dat wol 'k net ha.
'k Scil jimme hwet sjen ta to skikken.

»'k Ha fline jier ny goudjild slein,
Dêrfen is gâns de wrald yn flein,
Mar 'k ha in knoarre er yet fen lizzen.
Dêr moatt' jimme elk mar hwet fen ha.
Mei 'n wike stjûr 'k it jimme ta.
Hofolle — ha jim mar to sizzen." —

Nou fiele jimme 't, is 't net wier?
Dit scoe foar âlvehondert jier
Miskien ris mooglik wêze kinne.

Mar as ik sei: «It barde nou,"
Den rôp wis elk: »Dit is to grou,
Sok ligen giet troch alles hinne!"

'k Ha dochts biwizen for dit stik. —
 Hja hadde yn 't slot fen Adelbrik
 Sa 'n goudstik letter foun; de holle
 Fen Gondebald der op; der stie
 Ek dat it mint fen Dokkum wie (1),
 Hwet scoe we er mear fen hadde wolle?

WALING DYKSTRA.

DS. ABBAHAM POUTSMA to *Ilaskerhorne*, dy 't yn
 1697 emeritus waerd, hie ta syn wyf SARA ISAAKS.

Op in Sneintomoarn yn 'e foarsimmer, preke
 Dominé oer de forscininge fen de Engelen oan
 Abraham.

Sara wier mei de skerldoek fol kruwsbeyen foar,
 nei tsjerke gien en siet dy ounder it preekjen to
 ropjen.

Do 't dominé nou, yn 't preekjen wei, mei forhef-
 finge sei, »als Abraham deze onverwachte gasten
 »zag, zal hy wel gevraagd hebben, Sara wat zul-
 len wy eten?» andere Sare, alheel yn 't kruwsbei-
 ploaitsjen wei: »pankoeken, Abraham.»

Ut E. M. VAN BURMANIA'S oanteikingen.

(1) Winsemius, Chronique pag. 68 en 69, forhellet fen
Sakes libben, ho dat hy by Gondebald heech yne eare stie en
 by him oan 't hof komme moaste en fen syn fierder bidriuw
 dat der op 'e stinsen Adelbrik, to Sechsbjirrum, in goud-
 stik foun is en dat dêr oan 'e iene side op stie: »Gondobaldus I,
 Adgilli Filius,” en oan 'e oare side: »Moneta aurea civitatis
 Doccumensis, Anno Dom. 739.” Der binne gûds, dy wolle
 ha, dat Gondebald en Radboud de Twade, tagelyk regearre
 ha, elk oer in krite fen Fryslân, en dat Gondebald to Doc-
 kum wenne; — Radboud to Starum.

MEDEDEELINGEN UIT EEN KERKEBOEK VAN DRIESUM.

Voor eenigen tijd werd aan het Bestuur van het Friesch Genootschap een oud kerkeboek ter hand gesteld, behoorende tot de kerkelijke administratie der Gemeente *Driesum*. Het is zeer goed bewaard; bevat hier en daar vrij duidelijk en leesbaar schrift, hoewel het ook vroeger ging, gelijk thans: er schreven sommigen best, anderen jammerlijk slecht, en weer anderen dragelijk. Het boek bevat, naar den titel dien het draagt »*Driesmer kerkeboek*», de kerkerekeningen dier gemeente van het jaar 1603 tot 1660.

Hoewel deze inhoud niet geacht kan worden van algemeen belang te zijn, zoo zijn er toch hier en daar eigenaardige aantekeningen in, die ons een klein kijkje geven op sommige bijzonderheden van het leven in Driesum tusschen de aangewezene jaren, en lust het ons hiervan het een en ander mede te deelen.

Met de school begin ik. Het spreekt toch van zelf, dat er in ons boek onderscheidene schooldienaren bij name worden genoemd. Van lastige en moeilijke examens, door hen af te leggen, is echter geene sprake. Deze plaag is voor onzen tijd bewaard. In Driesum ging het in 1660 nog bij erfopvolging, en wel van schoonvader op schoonzoon. Op bladz. 85 lezen wij:

»Op heden den 23 December 1660 sijn wij ingesetenen van den dorpe Driesum door huyscondinge ende klockkleppinge eenpaerlijck in onse kercke vergaedert, ende gehoort het voorstel van onsen tegenwoordigen schooldiener Johannes Theodorij, hoe dat hij nu herwaerts eenige jaeren die

selve schooldienst heeft geobserveert, ende in mid- delen tijde van Godt almachtich besocht sijnde met een swaere beroertenisse, over sulks seer quaelijk die selve schooldienst kan onderhouden, ist alsoo dat hij geresolveert is, om die gemeente claegloos te stellen, ende tot bevorderinge van die jeugt, dieselve schooldienst met consent van die inge- setenen over te dragen aen Baucke Iepes ende Maeijke Jans, echteluiden, mits genietende 't gene sijlieden onderlinge met elckx ander sijn veraccoor- deert, om gemelte overdracht te admitteeren, be- geerende bij desen in plaetse van onzen afgaenden schooldiener Johannes Theodorij, gemelte Baucke Iepes, om die selvige schooldienst ende voorsingen te doen, aen te vaerden met lasten en profiten van outs daertoe behoorende, mits achtervolgende voergaende accoort met sijn schoonvaeder gemaect; is mede gecondicineert, dat het morgenluijden be- ginnen sal op St. toon, ende eijndigen op sente pieter, ende alsdan dat 8 uijren luijden soo langh sal achter gelaeten worden, ende sal dat kinderen leeren, beginnen op St. toon ende eijndigen op Paeschen; Indien tien kinderen ofte minder te school comen sal niet hoeven te leeren, ende sal hem moeten afhouden van pratijck; ende opdat dese onse acte van beroepinge effect sorteere soo hebben wij dese met onse gewoontelijke handen ondergeteykent, actum als boven den 23 Dec. anno 1660."

Uit dit stuk bemerken wij, in welken primitie- ven toestand in 1660 het onderwijs ten platten lande verkeerde; hoe het opzicht en de regeling er van geheel bij de ingezetenen berustten, en zij deden, wat zij wilden, zonder zich om eenige macht te bekommeren!... Toen was het de

gulden tijd van de vrije school! Ook van het onderwijs?.... Toch hebben wij de zorg niet te miskennen, die men, al was het ook ten deele, voor de belangen der jeugd koesterde.

Van de school gaan wij over naar de kerk. — Uit de rekeningen in het boek, en onderscheidene kleine aantekeningen in die rekeningen blijkt, dat men hare belangen voorstond. Geregeld werden de kerke- en vicariegoederen verhuurd, al brachten zij niet veel op. De patroons-plaats, in Oosterwolde gelegen, bracht b. v. in 1605 24 GGl. van 28 st. het stuk op, en was dertig pondematen groot, en in 1638 bracht dezelfde bezitting 22 GGl. op, en in 1658 was er geen penninkje bijgekomen. Toch was er een tijd geweest, waarin de grondeigendommen nog minder oprachten. In de rekening van 1606 staat b. v. van een eigendom, aan de pastorie behorende, »Sicke Dirksoen plaets heeft voormaels voor den pacht geleverd een wassekeerse” terwijl in de rekening van 1605 dezelfde plaats wel genoemd wordt, maar zonder vermelding van eenige opbrengst.

Ook blijkt, dat men voor het onderhoud van kerk en pastorie en school en schoolhuis behoorlijk zorg droeg. Vele uitgaven staven dit; en uit de vele pannen, die soms noodig waren, blijkt wel dat de stormen vooral de Driesumer kerk en verdere eigendommen niet spaarden.

Voor zoovele zorgen mochten de kerkvoogden en ingezetenen nu en dan wel eene versnapering hebben, en wij mogen het die heeren niet al te kwalijk nemen, dat zij in het jaar 1638, toen de kerkplaats 22 GGl. opracht, er op den rekendag 16 GGl. van verteerden, gelijk blijkt uit de aantekening »aen Hendrick Claessen harbargier tot

Driesum betaelt van verteeringe doen Wisse Eelkes en Wiger Lourens rekenschap deden, 16 GGI."

Bijzonder heeft mijne aandacht getrokken de rekening van 1615 tot 1621. Zij loopt in eens door. En terwijl ik rondzag, of er in Driesums kerkeboek ook eenig spoor te ontdekken was van de godsdienstige bewegingen van die dagen, met name van de zaken, die de Dordsche Sijnode bijeen brachten, werd mijne opmerkzaamheid geboeid door een ander verschijnsel in deze lange rekening. Worden toch de posten voor uitgaaf ook hier, gelijk elders, door kwitantiën gedekt, en hebben deze laatste bepaalde kenmerken, zooals de letters A. B. C. en zoo verder, in het midden der rekening wordt een deel er van geteekend met een of meer woorden van het »Onze Vader» in het Latijn. Zoo is de eerste kwitantie van deze soort gemerkt *Pater*, de tweede *noster*, de derde *qui*, eene der volgenden *da nobis hodie*. In éen woord, het gansche *Pater noster* is te pas gebracht, tot aan het woordje *sed, maar*, in de bede: »leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den booze." — Ik vraag, hoe kan deze zonderlinge manier om kwitantiën te kenmerken verklaard worden?

Het spreekt van zelf, dat toen een kerkvoogd aan het roer was, die Latijn kende, of althans het Onze Vader in het Latijn geleerd had. Dit blijkt dan ook. — Haio van Rinia, wiens naam en naamteekening gedurig in dit boek voorkomen, deed met zijnen ambtgenoot rekening en verantwoording. Koos hij het *Pater noster* na het gebruikte A. B. C. alleen omdat de reeks kwitantiën, die hij had te kenmerken, zoo groot was? — Ik geloof dit niet. Dan had hij wel

AA., BB, of de cijfers van 1 tot zoover hij noodig had, gelijk elders in dit boek geschiedt, kunnen bezigen. — Het was bij hem zeker eene keuze door vroomheid ingegeven. Wellicht was die vroomheid bij hem niet zoo geheel vreemd van den invloed der oude godsdienst. Het Pater noster is bij de Roomsche Catholicken toch in groote eere. Wij Protestanten zijn zelfs het gevoelen toegedaan, dat zij het volmaakte gebed, te dikwerf werktuiglijk gebruiken.

Is het wonder dat Haio van Rinia, met de aanneming van het Protestantisme, toch niet op eens allen invloed der vroegere godsdienst had afgeschud, en het vroom vond in eene kerkerekening het Onze Vader nog eens werktuigelijk te gebruiken?

Ik kan mij zoo iets bij Rinia te eer voorstellen, omdat ik in hem niet denzelfden persoon zie als in Haio van Rinia, die doctor in de rechten was, in Dec. 1608 advocaat bij het Hof van Friesland en later, eerst Assessor daarna van 1627—39 Grietman van Kollumerland. Tijdgenooten waren zij in ieder geval. Maar de grietman woonde te Kollum, onze Jkr. Haio klaarblijkelijk te Driesum. De Grietman zal zich voor 1609 op de studie der rechtsgeleerdheid hebben toegelegd; onze Haio was, al kende hij het Pater noster, een landjonker, die boerderij uitoefende. Reeds in de rekening van 1603 komt hij voor als pachter van kerkeland te Driesum, gelegen naast zijne fenne. In 1632 blijkt dat hij dat land nog *gebruikt*, dit eigen woord is gebezigd, en eveneens in 1634. Zijne handteekening vindt men nog in 1633 onder een stuk waaruit blijkt, dat hij toen nog kerkvoogd was te Driesum, maar later niet meer. Dan woont ook een mejer op zijne plaats, en is hij zelf wel-

licht gestorven, terwijl de Kollumer Rinia in 1639 nog leefde.

Stelt men zich nu voor, dat onze Rinia in 1603 reeds een gezeten man was te Driesum, is het dan geheel onverklaarbaar dat er bij hem nog overblijfselen waren van den invloed der oude Godsdienst? — Zij was wel in 1580 afgeschafft — maar door een wettelijke bepaling verandert men niet op eens de menschen.

Die zelfde rekening van 1615—1621 is echter ook nog in een ander opzicht merkwaardig. Er staan bijzonderheden in opgeteekend van eene voor Driesum belangrijke gebeurtenis. In 1617 namelijk werd er de klok gegoten. De Leeuwarder Courant van 4 Mei 1883 behelst daarover het volgende :

»Dat vóór een paar eeuwen in Friesland torenklokken werden gegoten, bewijst ook, naar wij meenen, het randschrift op de klok in den toren te Driesum, dat luidt : *»Int iaer ons heeren Jesu Christi Duysent seshondert ende seuentien heeft my Hans Falck van Nuerenberg ghegoten in Leeuwarden.»*

»Voorts vindt men op die klok verschillende wapens, voorzien van leeuwèn, vogels, sterren, koren, loof, bloemen, Neptunus drietand enz. enz., en daaronder

op dat aan de oostzijde: *»Iuncker iacob rutelaer twadde van dunghan»*,

op dat aan de westzijde: *»Lydvycus roclandis van ghendt minister in driesum»*,

op dat aan de zuidzijde: *»Sypke reytses ende hillch gertpens dochter»* en

op dat aan de noordzijde: *»Iyncker haer van rinia Wumkes van dungha»*.

Een paar kleine opmerkingen zullen bij dit couranten bericht niet mogen achter blijven.

De naam van Jonkheer Ruffelaer is ook bewaard in ons kerkeboek. Wij lezen daarin toch de volgende verklaring van Haio van Rinia: »Op huijden den 3 April anno 1625 bekenne ick, Joncker van Rinia ontvangen te hebben van Inske Balinckz en Hille Perkesz als tegenwoordigh kerckvouden, de somma van thien Gulden en 22 St. en dat van vergaende verteering costen, gheschiedt om en van weegen in tijden doen de klok gemaect worden, en des tijts niet verrekend; bedancke hoer Vsz. van der goeder betalinghe, en dat om orsaecke dat den quijtancie bij Joncker Ruffelaer tot des tijds is berustende is gheweest. »Als er voorts achter den naam van Jonk. Ruffelaer op de klok staat »twadde van dunghan” en achter dien van Jonk. v. Rinia »van dungha” — dan geeft het het register van aanbreng, van wijlen den heer Mr. W. W. Buma, hier licht.

Er was in Driesum vroeger een Take Buwnghe, die een stede had. Wij zullen voor »dunghan” en »dungha” in de courant te lezen hebben »Buwnghe”, en aan eene State onder Driesum er bij te denken hebben. Dat zulk eene vergissing in de letters in het courant-bericht heeft plaats gehad, bewijst de naam van Jonk. v. Rinia. Er staat in de courant Haer van Rinia, in plaats van *Haio*. De afschrijver van het klokkeopschrift heeft zich klaarblijkelijk in het lezen er van vergist. Lijdvijcus Roelandis was, tijdens het gieten der klok, predikant te Driesum, en volgens het opschrift schijnt hij van Gendt geboortig geweest

te zijn, hoewel dit laatste uit ons kerkeboek niet blijkt (1).

Ons kerkeboek behelet *niets* van het gansche klokkeopschrift. Wel zijn andere bijzonderheden omtrent de klok vermeld, die dan ook meer in eene rekening behooren. Zoo heeft de gansche klok gekost 751 GGl. Aan mr. Hans van Nuenberg werd deze som in drie termijnen uitbetaald. En er is een post uitgetrokken »doe de clock soude gegooten worden», en ook een »doe de clock gehangen solde worden» — maar met andere uitgaven vereenigd, bedragen deze sommen ieder, slechts ruim 7 en 10 GGl.

De predikant, wiens naam op de klok voorkomt, brengt ons als van zelve op de vervulling van den predikdienst en de predikanten, die dien in Driesum waarnamen.

De lijst, die wij uit ons kerkeboek daarvan kunnen opgeven, verbetert opgaven elders gedaan. Ds. Romein b. v. noemt in zijn handschrift den eersten predikant van Driesum, Thomas Alberti, en verhaalt van hem, dat hij de stamvader was van de familie Alberthoma, waarvan velen in dienst der kerk geweest zijn, maar ons kerkeboek noemt den naam van den eersten predikant van

---

(1) Misschien heeft de lezer van het klokke-opschrift zich ook hier vergist, en zullen wij voor *van Gendt* moeten lezen *van Drenthe*. Alle berichten toch over genoemden Lievms Roelandis, zeggen dat hij in Drenthe geboren, schoolmeester »to Post», daarna pred te Kolham en vervolgens te Driesum is geweest. Zie Romein en Rutgers Kolham, p. 60. Romein Drenthe p. 135. Doch met zekerheid kan ik niet zeggen of het klokkeopschrift hier de andere berichten, of de andere berichten de verkeerde lezing van het klokkeopschrift verbeteren.

Driesum *Thomas Johannis*, en waar blijft dan de familie Alberthoma? . . . In 1604 was Thomas Johannis in Driesum. In de rekening van 1605 lezen wij »Johannis Nicolai van Doccum heeft alhier predicatie gedaan nae dat Thomas Johannis van hijer vertrocken is geweest, en heeft Jan Eelkes destijds Johannes Nicolai medegenomen ter maeltijd, ter welker tijt aldaar heeft laeten haelen twee halve kannen enz.» Men zorgde dus, dat dominé, die de vacaturebeurt vervulde, wat te eten en te drinken kreeg. — In 1608 werd de vacaturebeurt vervuld, en werd de op de klok aangeduide Levinus Roelandis predik. te Driesum.

Zoo juist sprak ik reeds van hem. Van hem worden vreemde dingen verhaald. Hij werd 31 Aug. 1612 van het Avondmaal geschorst, en had tevens een hevigen twist met zijne gemeentenaren over het graven in de veenderij van de pastorie. Zoo althans luidt het bericht van de zijde der Classis — maar in het kerkeboek blijkt slechts, dat de kerkvoogden van Driesum in 1612, den 21sten Juni, wel een' maatregel namen om de turf, die de predikant te veel gegraven had »in Driesumerveen», te bergen tot later vervoer van de plaats, maar van een hevigen twist blijkt niets. Integendeel, toen Levinus Roelandis in 1624 vertrok lezen wij in de rekening van een bewijs van achting, dat hij van zijne gemeente ontving. Er staat toch: »Eerstelicken aen Nicolaus Johannis, predicant op Rensmergeest, van wegen Levijnus Roelandes, onze vergaende predijcant, tot een Afscheijt en geschenk bij den Gemeente aen hem Levijnus Vschr. gedaan, 20 GGl.» . . . een geschenk, voor dien tijd zeker niet gering.

Volgens Romein en anderen werd Levinus in

1625 opgevolgd door Wessel Hofman tot 1625; maar sinds ik in ons kerkeboek gezien heb, dat de pastorie-goederen van Driesum, in die jaren onder beheer van de kerkvoogden waren, en zijn naam dan ook niet, gelijk die van de andere predikanten in het boek gelezen wordt, geloof ik er niets van.

In 1628 werd in Driesum de vacature vervuld door Ds. Focco Cornelii Birdama. Hij was het die in 1636 te Leeuwarden subsidie verzocht voor de kerk te Driesum, en aan wien de kerkvoogden de onkosten, daarvoor gedaan, vergoedden. In 1638 was hij reeds vertrokken naar Reitsum. Hij werd opgevolgd door Gerardus Petri (1). Van hem berichten de class. acten, dat in 1654 een ouderling en diaken in de class. vergadering vroegen, hoe men den zilveren Avondmaalsbeker weer terug zoude krijgen, die door wijlen den predikant Ger. Petri in de lombard was gezet. Men kreeg dien weer terug door dat Driesum, Wouterswoude en Damwoude ieder $\frac{1}{3}$ van de inlossing betaalden. Maar wat blijkt nu uit ons kerkeboek? . . . dat de dominé het niet gedaan had, maar zijne vrouw. Dus lezen wij in de rekening van 1654 »aen de Lommert tot Dockum betaelt om d' kerke beker te lossen, die de Pastoorske aldaer te pande hadde gebracht, voor $\frac{1}{3}$ tot 9 GGl.» — Gerardus Petri rust dus al meer dan twee eeuwen, onder valsche beschuldiging, in zijn graf! — Hij is in Driesum opgevolgd door Ds. Thomas Noé. In de rekening van 1655 staat: »den 8 Martii Heilke Klases, herbergdese tot Dockum in de Oijfaer, betaelt voor een derdepart van de onkosten, gevallen over die introductie van Pastoor Thomas Noijs, onder qui-

(1) Vroeger pred. te Damwoude.

tancie met H. 98 GGl. . ." zeker geene kleinigheid ! Jan Lammerts en Sijmen Tietes kregen ruim 4 GGl. »om die pastoor van Lewarden te halen". Voor »zijn »schipfracht werd betaald ruim 4 GGl. aan Ede Harings, schipper". »Voor $\frac{1}{3}$ van een anker frans wijn, op de pastoors T. Noeis introductie consumeert, werden 6 GGl. betaald." In de classicale arme bos tot Dockum werd betaald wegens pastoor T. Nois 2 GGl. Zijn handteekening en schrift vinden wij onder en in eene overeenkomst van het jaar 1658. Hij is de laatste predikant, waarvan in ons boek melding wordt gemaakt.

En vraagt men nu, of er ook eenige vrucht van het Evangelie en zijne prediking in Driesum werd geplukt? . . . dan verheugt het mij, dat wij bewijzen van liefde en hulpvaardigheid kunnen aantoonen in ons oud kerkeboek.

Hierbij mag echter niet uit het oog worden verloren, een tijdsverschil van meer dan twee eeuwen, en de grootere waarde van het geld in dien vroegeren tijd. — Zoo werd in 1603 aan een man uit Balk, met certificatie en consent van den Grietman van Balk en van Grietman Aijlva voorzien »tot onderholt van een seekere miserabele persoon, 5 St. gegeven". Genoemde Grietman van Aijlva, staat in hetzelfde jaar zijn vacatiegeld voor de opneming der rekening aan de armen van Driesum af. In 1604 geeft men b. v. »aen een creupel Engelsche man 6 St. — aen een simpel sinnich predikant 12 St." In 1606 wordt aan twee arme soldaten, waarvan de een »tot Lingen gevangen hadde geweest" 8 St. gegeven, en »een arm man, wiens wijff met drie kijnderen in den kraam lach 6 St. — en een schamel schoelmeester, die bij Lingen verdreven werd, 4 St." Zoo lezen wij in

de rekening van 1656 nadat 42 arme mannen en vrouwen en weduwen al in dat jaar bedacht zijn, nog de volgende aantekening, »tot 25 instantiën aen verscheide arme, gebrekige, verdrevene én uijtlandsche personen gegeven, 67 St.» —

Maar genoeg. Waar zoude het einde zijn als ik alle uitgaven van dezen aard uit óns kerkeboek wilde opnoemen? -- Het is reeds meer dan bewezen dat de liefde te Driesum niet ontbrak, te meer als er bij in aanmerking wordt genomen dat de personen, die de gaven ontvingen, zoo vrij waren om destijds in alle gemeenten aan te kloppen om hulp en bijstand.

Ik eindig met nog een paar zaken mede te deelen:

1. dat men in 1646 te Driesum een nieuwen wijzer op den toren aanschafte voor 17 Gl. 10 St. ;
2. dat men in 1642 een nije Kerke Bijbel kocht voor 25 Car. Gl. en
3. dat het Driesumer kerkeboek de handteekeningen bevat van:

den Secr. ATTE BRUCHS, in 1604 enz.

den Secr. WILHELMUS HOIJTES, in 1609.

den Grietman TJAERD VAN AIJLVA, in 1621.

HAIJO A RINIA, in 1623, enz.

FOCCO CORNELII BIRDAM, in 1628, enz.

den Grietman GIJSBERTUS VAN AERNSMA, in 1628.

BAUKE IEPPE, den schoonzoon van Mr. JOHANNES THEODORIJ.

GERARDUS PETRI.

THOMAS NOE, in 1658.

S. NICOLAI, in 1660

en van nog onderscheidene advocaten of procureurs, en voorts van toenmalige inwoners van Driesum, de laatsten meest met hunne eigen gezette »marken.»

En hiermede, wensch ik mijne mededeelingen betrekkelijk het Driesumer kerkeboek te eindigen.

Huizum, G. H. VAN BORSSUM WAALKES.
November 1883.

ONRUSTIGE TIJDEN TE SNEEK, in 1783—1787.

In 1782 waren onder de Staten der Geunieerde provinciën die van Friesland het eerst gereed met hunne erkenning der Vereenigde Staten van Noord-Amerika als een onafhankelijke mogendheid. Het is echter bekend, dat de belangstelling, welke de vrijheidsoorlog tusschen Amerika en Engeland in deze provincie allerwege had gewekt, niet voortvloeide uit een louter billijkheidsgevoel ten opzichte van de grieven der opstandelingen tegen het moederland, maar veeleer uit een steeds toenemend besef der noodzakelijkheid van hervormingen in eigen kring. In de meeste steden en dorpen van Friesland werden clubs opgericht, in welke vergaderingen de bezwaren der ontevreden breed werden uitgemeten. Nadat de Duitsche Keizer met oorlog had gedreigd, werden bovendien overal vrijcorpsen en exercitie genootschappen in het leven geroepen, die, naarmate er minder noodzakelijkheid bleek te bestaan om tegen een vreemden vijand in het strijdperk te treden, zich er te meer mede bezig hielden de handelingen van de

Overheden aan een streng toezicht te onderwerpen.

In hoever dit, in de jaren 1783—1787, te Sneek het geval is geweest, en tot welke botsingen dat in die stad aanleiding heeft gegeven, wensch ik, volgens mijne aantekeningen uit hare archieven, aan mijne lezers mede te deelen.

Den 24 October 1783 had de Magistraat te beschikken op een request van »Gecommitteerden uit eenige der Burgerij deezer Stad, behelzende in substantie een verzoek, om binnen deeze Stad te moogen oprichten een Vrijcorps Burgeren en zich in den Wapenhandel te oeffenen, teffens daarbij overleggende copia art^{lea} tusschen hen en het Ed. Collegie der Heeren Bevelhebberen alhier beraamd en verzoekende daaromtrent onze approbatie.” Men besloot: »den lust, ijver en welmeenendheid der Burgeren in deezen allezints goed te keuren: gelijk ook de gemaakte schikkingen met het Ed. Collegie der Heeren Bevelhebberen volkomen te approberen.”

De ingenomenheid, waarmede de oprichting van het vrijcorps door de stedelijke regeering werd begroet, was niet zoo groot als men uit deze resolutie zoude afleiden. Veeleer maakt eene aandachtige lezing der resolutie en politieboeken dier dagen den indruk, dat men den ijver der burgers niet zonder wantrouwen gadesloeg, en alleen, omdat men gevoelde niet tegen den stroom te kunnen oproeien, met de toongevers der vrijheidsgezinde partij op een goeden voet trachtte te blijven. Voor de meer aristocratisch gestemde leden van den Magistraat, die sedert 1579 uit vier Burgemeesters, vier Schepenen en twee Bouwmeesters bestond, waren er dan ook wel verschijnselen op te

merken, die aanspoorden tot omzichtigheid. Onder de 26 Vroedschappen werden immers ook al stemmen gehoord, die met de bestaande orde van zaken niet meer in alle opzichten vrede hadden.

Van wege de Stad Sneek, die in het Kwartier der Steden den vierden rang innam, werden jaarlijks twee Volmachten ten Landsdage afgevaardigd, van welke, volgens de oorspronkelijke provinciale ordonnantiën, door den geheelen Raad van zes en dertig »een uit den Magistraat en" een uit de 26 overige raadslieden moest worden gekozen. In 1784 noemde de Magistraat het evenwel de »van ouds gebruikelijke manier", dat één Volmacht werd gekozen door en uit de leden van den Magistraat, en één door en uit de 26 vroedslieden. Hiertegen werd in de Vergadering van 19 Januari 1784 door H. Zwaanenburg en Jan Nijland geprotesteerd. De meerderheid wenschte, overeenkomstig de zienswijze van den Vroedsman L. Olivier, voor dat jaar bij de oude gewoonte te blijven, doch dat punt bij request, onder de aandacht van den eerstkomenden Landsdag te brengen. In de te boek gestelde resolutie werd hieraan deze eenigszins andere wending gegeven, dat zij, die verandering wenschten te zien gemaakt, »zich deswegens zouden moeten vervoegen aan den Competenten Rechter." Dit scheen den Vroedsman L. Olivier zoo weinig aan te staan, dat hij vijf dagen later, toen men tot de verkiezing der Volmachten zoude overgaan, een nieuw en wat krasser klinkend protest uitbracht, hetwelk door de reeds genoemde Zwaanenburg en Nijland en door M. Oneides en B. Feenstra mede-ondertekend was. Dit mocht echter al even weinig baten; de tien leden van den Magistraat stemden uit hun midden met eenparige

stemmen, den heer E. de Wendt (die ook zich zelf stemde) tot volmacht; en uit de Vroedschappen werd de oud-Bouwmeester J. Noyon met groote meerderheid gekozen. Hierbij was, volgens eene in het resolutie-boek voorkomende kantteekening, »naar behooren gelet" op een verzoekschrift van 57 ingezetenen, die de regeering bezwoeren »toch vooral geene volmachten ten landsdage te kiezen, die bij de ingezetenen wierden verdagt gehouden van het zogenaamt Engels Systema aan te kleeven." De adressanten vertrouwden, dat de »Edele Agtbare heeren" het wel meenden met de republiek, de provincie en de stad: hiervan hadden zij »in den beginne van den voorleden jare wegens de saak der Ambulatoire ampten (1), en nog onlangs wegens ons verzoek om een vrijcorps te mogen oprichten" het bewijs ontvangen. Zij verzochten derhalve, »daar de saken van ons Vaderland nog soo cretijk syn", dat aan de gecommitteerden ten landsdage zou worden gelast, sterk te ijveren voor eene »volkomene difensive Aliantie met Frankrijk." Hierover werd echter geenerlei last aan de volmachten gegeven.

(1) Den 16den December 1782 hadden de Magistraat en Vroedschap besloten, »de ambulatoire ampten, op het quartier der Steden vallende", niet langer aan den Prins op te dragen. Gewoonlijk neemt men aan, dat de raadsbestelling tegelijkertijd aan Z. H. onttrokken werd. (W. Eekhoff, Bekn. Gesch. van Friesland, bladz. 422). Dit is echter, wat Sneek betreft, niet het geval geweest. Volgens het boek der »Aanstellingen tot Ampten en bedieningen' zijn, tot 1794 toe, telkens in de maand December, door de Vroedschap, ten overstaan van den Magistraat, nadat door een der predikanten een gebed was gedaan, 5 electeurs uitgeloot tot het maken van een dubbelgetal, te zenden aan Zijne Hoogheid, om daaruit een Burgemeester, een Schepen en een Bouwmeester te kiezen.

De verkiezing werd evenwel door de Gedeputeerde Staten, bij hun besluit van 4 Februari 1784, vernietigd. Door de 36 Vroedslieden (Burgemeesters, Schepenen en Bouwmeesters daaronder begrepen) moesten »gezamentlijk, hoofd voor hoofd», twee volmachten worden gestemd: één uit den Raad of Magistraat en één uit de gezworen Gemeente of de 26 niet tot den Raad behoorende Vroedslieden. De uitslag der nieuwe verkiezing gaf, naar het mij voorkomt, aan geen enkele partij eene eigenlijke overwinning; want, hoewel de aristocratie in de herkiezing van den heer E. de Wendt scheen te zegevieren, werd nevens hem in den oud-Burgemeester (1) Hamersma iemand gekozen, die zich op den 19den Januari in afkeurenden zin over de van ouds gebruikelijke stemming had uitgelaten.

Ondertusschen namen de oneenigheden onder de burgerij zoo sterk toe, dat de Magistraat het den 19den Juni 1784 noodig oordeelde, »aan een ieder» te verbieden, »om zich door het dragen van eenige leuzen, linten of diergelijke tekenen, van welke couleur dezelve ook moogen zijn, te onderscheiden: gelijk ook, zo wel des avonds bij de Exercitie der Burgerwacht als op andere tijden te schreuwen, stooten, zmiÿten of andere zoortgelijke moedwilligheden aan te rechten; alles bij poene van als een verstoorer der gemeene rust

---

(1) De Burgemeesters, Schepenen en Bouwmeesters werden voor 4 jaren gekozen en waren niet terstond herkiesbaar. Later traden zij veelal opnieuw op in een der categorieën van leden van den Magistraat. Hij nu, die daartoe eenmaal had behoord, heette zijn leven lang, als hij weder eens gewoon Vroedsman was, old-Burgemeester, old-Schepen of old-Bouwmeester.

naar vereisch van zaaken strengelijk zo met geldboete als het hondegat te worden gestraft."

Er werden samenrottingen gehouden, baldadigheden gepleegd en oproerigheden bedreven. Niet alleen leden de stille burgers hiervan overlast in hunne personen en goederen, maar het kwam meermalen voor, dat jegens de officieren der burgerij en hun »bijhebbend corps", bij het optrekken naar de wacht en bij andere gelegenheden, zoo wel des nachts als bij dag, handelingen werden gepleegd, die van weinig eerbied voor de gestelde machten getuigden.

Den 25sten Juni 1784 werd dan ook aan de officieren gelast om, indien aan goede woorden en dreigementen geen gehoor werd gegeven, de bajonetten of sabels te gebruiken en des noods met scherp te schieten. Hoewel van deze vrijheid vermoedelijk »met de noodige omzichtigheid" wel eens gebruik zal zijn gemaakt, moest de lastgeving op 21 October 1785, op voorstel der officieren van het vrijcorps, ook aan hen worden verstrekt.

Het kan dan ook geen verwondering wekken, dat de geschillen, die op de publieke straat of in de herbergen ontstonden, tot onstuimige tooneelen aanleiding gaven, als men verneemt van welke voorvallen de deftige raadzaal, bij voorbeeld op den 15den October 1784, getuige was.

Op den 14den September had in eene herberg eene bijeenkomst plaats gehad van 4 leden van den Magistraat en 15 Vroedslieden, die — te zamen in de vergadering der zes-en-dertig de meerderheid hebbende — zich, op verbeurte eener boete van 150 voor de diaconie en stads-armen, jegens elkander hadden verbonden tot naleving eener »conventie," bestaande uit 10 »pointen van redres" van de volgende strekking:

1°. Bij vacatures in de Vroedschap zou geen acht worden geslagen op *recommandatiën*; — de stemming zou *vrijwillig* zijn; — alleen op *bekwaamheid* zou worden gelet.

2°. Ook bij de nominatiën voor de Magistratuur zou alleen worden gelet op de geschiktheid der personen.

3°. Voor de volmachten ten landsdage zouden alleen in aanmerking komen »zoodanige leden uit de Regering, welke voor *waare patriotten* bekend staan.”

4°. Dadelijke herkiezing van aftredende Magistraatsleden was in strijd met het reglement van 1637. (1)

5°. en 7°. Buiten de leden der conventie zou, zoo niet strict noodig, niemand op de nominatie voor de Magistratuur gebracht of tot volmacht ten landsdage gekozen worden.

6°. De conventie zou ieder vierendeeljaars eene vergadering houden.

8°. Slechts bij meerderheid van stemmen zou iemand tot de conventie worden toegelaten.

9°. Ieder lid zou de vergaderingen der conventie moeten bijwonen op verbeurte van *f*1 boete.

10°. Ieder lid zou op zijne beurt gedurende drie maanden het voorzitterschap bekleeden.

Het zal wel niet in de bedoeling hebben gelegen, dat het bestaan der conventie of althans de inhoud der »pointen van redres” aan de groote klok zou worden gehangen. Toch zal het niemand verwonderen, dat de Raden en Vroedslieden, die niet tot het complot behoorden, spoedig van de zaak op de hoogte kwamen. Van de »origineele artikelen”, die bij den president in bewaring wa-

(1) Op dit reglement kom ik terug.

ren gesteld, had ieder lid eene kopie gekregen, en een dezer kopieën was den 15den October aan den Magistraat ter hand gekomen. De 6 leden van dat lichaam, die niet tot de conventie behoorden, en de Secretaris L. de Wendt waren verontwaardigd. In den Magistraat hadden zij de meerderheid, en deze verklaarde dus de conventie »onwettig, nul en van geene waarde.” »Verre van tot welzijn en rust van onze stad te strekken,” zou de conventie meer en meer »een grooten onrust, bittere partijschappen en nadeel” te weeg brengen. »Ter herstellinge der onderlinge rust en eenigheid, en vermijdinge van verdere onlusten en partijschappen”, deed de Magistraat niettemin tevens het voorstel aan de leden van de Vroedschap (15 van de 26 behoorden tot de conventie), om, indien zij mede goedvonden, »de questieuse acte uit de weg te neemen, de voorgeleezene Res^{ie}” (waarbij zij nietig verklaard werd), »ook aanstonds te royeren, en daarvan niets te boek te stellen, ten einde de geheugenis van zulk eene vergaande oneenigheid zo ras mogelijk te doen verdwijnen; en stelt verders voor, elkanderen bij handtastinge te beloven, voortaan in goede vrede en vriendschap ten beste van onze stad te leeven, geene acten van partijschap te maaken, en aan een ieder zijn vrije stem en keuze over te laten.”

Op den toon en de strekking van dit voorstel zou niets aan te merken zijn geweest, indien het niet al te duidelijk was, dat men, nu de hekken verhangen schenen te zijn, »bonne mine à mauvais jeu” wilde maken; indien de partij, tegen welke men met zooveel zalving en vermaning optrad, alles had kunnen vergeten, wat onder de werking van het reglement van 1637, en ondanks de

daarin vervatte heilzame bepalingen, waarop men zich thans beriep, was voorgevallen. Bij art. 5 van dat reglement was reeds voorgeschreven, dat de 5 »electeurs”, die uit de 26 Vroedslieden bij loting werden aangewezen tot het maken eener nominatie voor de leden van den Magistraat, zouden »letten” niet alleen op de »gequalificeerdste” maar ook op de »bekwaamste” personen onder de overige 21, »zonder eenig ander oogmerk, zucht of gunste daarinne te zullen betoonen.” Even stellig kan het echter uit het boek der »Raadsbestellinge” worden aangetoond, dat de gevorderde eigenschappen toevallig bijna altijd bij de leden der regeerende familiën werden aangetroffen. Het was volkomen waar, dat de »electeurs” terstond »met heur vijven in een ander kamer” moesten gaan, »niet daaruijtkomende nog met nyemant ter werelt buijten heur vijven communicerende voor dat sij de nominatie sullen hebben gedaen met de meeste stemmen;” en toch was de noodzakelijkheid maar al te zeer gebleken om nog eens uitdrukkelijk te bepalen, dat »de electeurs geene recommandaties moogen in acht neemen.” (1)

Onwillekeurig brengt men zich het tooneel voor den geest, hetwelk de raadzaal van Sneek op 15 October 1784 te aanschouwen gaf. Mr. Eco de Wendt, die van 21 Mei 1764 tot 11 Januari 1780

(1) Soms tijds dreven de heeren het wat te ver. In 1668 hadden twee Vroedslieden (Cornelis Haubois en Horatius Fers) zich »tot sterckinge hunner ambitie” onderwonden, »de vroedtsluijden sedert eenige jaren binnen onze Stadt gecoren alte dringen sekere acten, waarbij deselve moeten beloven, in Stads regeeringe niets te doen ofte laten geschieden, dantgene hun” (Haubois en Fers) »gevallich is.” Dat was den Magistraat te kras: hij verklaarde »alsodanige acten” nietig. (Resolutie-boek 1662—1683, fol. 40).

het secretaris-ambt had bekleed, waarin hij door zijn zoon Leonardus was opgevolgd, was presidee-rend Burgemeester. Hij trachtte de uit den band gesprongen Vroedslieden weder op den goeden weg te brengen, maar werd overschreeuwd door ettelijke stemmen, van welke hij het verwijt moest hooren, dat hij nimmer den goeden weg had gekend, en dat de regeering, ten gevolge van de tallooze misbruiken, die sedert meer dan eene halve eeuw binnengesmokkeld en door hem bestendig waren, slechts met zeer buitengewone maatregelen weër in het rechte spoor zoude zijn te brengen. De Vroedsman Lourens Olivier, die reeds in 1747 gekozen was, trachtte de grieven der leden van de conventie nader toe te lichten, doch hij slaagde er evenmin als iemand anders in, zich verstaanbaar te maken. Het voorstel kon »wegens het verward geroep niet naar behooren voorgelezen, veel min daarop eenige omvraag gedaan worden.»

De onrust onder de ingezetenen scheen eer toe dan af te nemen. Tegen het einde des jaars moesten er althans, in overleg met »het collégie van heeren Bevelhebberen» bijzondere maatregelen worden genomen. De hopman W. Olivier werd aangesteld als kolonel; de zes vaandrighs werden bevorderd tot luitenants; en de zes oudste sergeanten tot vaandrighs. Verder werd, ondanks het bestaan van het vrijcorps, de compagnie van ieder der 6 espels vergroot van 18 tot 24, en, ruim een maand later, tot 30 schutters (1). Ook scheen

(1) In het resolutieboek leest men »Do" (21 Januari 1785) »is bij den Magistraat geresolveerd, dat ieder compagnie der 6 Espels van deeze Stad noch met twee mannen zal worden vergroot, en dus gebracht op 30 Schutters." Den 10

de ijver van het vrijcorps niet te verflauwen, want in het begin van 1785 verzocht het den Magistraat, bij slecht weder de exercitiën in het oosterkoor der Martini-kerk te mogen houden. Hierin werd echter niet bewilligd. Wel werd aan het corps van stadswege »200 pond kruit tot het doen der genoemde Exerctiën” toegestaan.

Met 1 Januari 1785 traden op als Burgemeester Andries G. Born, als Schepen Jacob Camming, en als Bouwmeester Thomas Gonggrijp; allen onder teekenaars der bekende conventie. Hiermede verkregen hare leden ook in den Magistraat de meerderheid. Vermoedelijk was dit de oorzaak van het ontstaan der »Publicatie” van 1 Maart 1785, waarbij zoowel de »In- als buitengezetenen” ernstig werden gewaarschuwd, om op 8 Maart, den verjaardag van Prins Willem V, »geenerhande vreugdebedrijven of celebratiën binnen onse Stad te betoonen: Verbiedende daarom op dien dag wel expresselijk”... onder anderen: »het uitsteken van vlaggen”, »gelijk mede eenige hoegenaamde cocardes, leuzen, linten of dergelijke tekenen, van welke couleur dezelve ook zouden moogen zijn, te draagen; of zich daardoor te onderscheiden: gelijk ook 's daags noch 's avonds samenrottingen te maaken”; enz.

Het liefst scheen de Magistraat den indruk te willen geven, dat de viering van 's Prinsen verjaardag slechts ter voorkoming van wanordelijk-

December bevorens had men iedere compagnie verhoogd tot 24 man: de nieuwe verhooging met 2 bracht het cijfer dus, niet op 30, maar op 26. Duidelijk is het te zien, dat er aanvankelijk ook 26 stond, en dat het radeermes de derde vergrooting van het getal schutters in het leven heeft geroepen.

heden werd verboden. In den aanhef leest men althans:

»Alzo wij, ernstig overweegende de hooge noodzaakelykheid der vrede, ruste en onderlinge eendragt tusschen de goede Burgers en Ingezeetenen deezer Stad, steeds waakzaam zijn om alles voor te komen, wat hiertegen eenigen inbreuk kan veroorzaken, Zo is het" enz.

Bijzonder sterke anti-prinsgezindheid scheen den Magistraat niet te bezielen. Ook kan het zijn, dat de leden, die de meerderheid uitmaakten, eene talrijke partij van prinsgezinde ingezetenen hadden te ontzien (1). Uit het een of het ander zal men het moeten verklaren, dat, zooals in de noot op bladz. 65 reeds werd opgemerkt, de raadsbestelling nooit aan 's Prinsen beslissing onttrokken was. Intusschen komt het mij waarschijnlijk voor, dat ook rekening moet worden gehouden met den invloed, die nog steeds werd uitgeoefend door Burgemeester Eco en Secretaris Leonardus de Wendt, die, als oprechte prinsgezinden, met 1795 van het tooneel verdwenen zijn.

In den loop van 1785 deed zich de invloed der conventie gevoelen in de vaststelling eener lijst van ambten en bedieningen, »welke voortaan door de Magistraat en Vroedschap gezamenlijk zullen worden begeben." Tegen de oorspronkelijke bedoeling in had, ook in dat opzicht, de Magistraat zich van het leeuwendeel des gezags weten meester te maken. Het lag dus voor de hand, dat zijne leden, die gekozen waren onder het vaandel der opruiming van misbruiken, behoorden aan te

(1) Dat dit inderdaad het geval was bleek bij de volkstemming van 19 September 1787. Zie bladz. 95.

vangen met eene betere grensregeling tusschen zijne macht en die der gezworen Gemeente. Opmerkelijk is het met het oog op den invloed, dien ik toeschreef aan de heeren de Wendt, hoe vasthoudend de Magistraat zich toonde nopens de aanstelling van een Secretaris. De Vroedschappen zouden een drietal vormen, waaruit de Magistraat eene keus moest doen. Beter kon het voor de eersten niet, zou men zeggen. Het hinkende paard kwam echter achteraan in de gedaante der bepaling, dat de Magistraat het drietal geheel of gedeeltelijk kon afkeuren, en er niet eerder eene keus uit behoefte te doen dan nadat het door de Vroedschap volkomen tot zijn genoegen was veranderd. Eerst ruim twee maanden nadat het »plan van schikking" ontworpen was, deed hij de concessie, dat, ingeval van afkeuring, wettige redenen daarvoor moesten worden opgegeven.

Nadat men het over die zaak eens geworden was, werd de herziening van het stedelijk reglement van 1637 ter hand genomen. Hoewel hieraan, naar alle waarschijnlijkheid, ook bij de Raden en Vroedslieden wel behoefte zal zijn gevoeld, was toch de eerste stoot gegeven door het hoogere gezag. Reeds bij de resolutie der »Ed. Moog. Heeren Staaten van Friesland" van 14 Maart 1784 was, op voorstel van het Kwartier der Steden, aan de Gedeputeerden opgedragen, de reglementen der steden aan een onderzoek te onderwerpen. Het eigenaardige van deze opdracht bestond hierin, dat men juist niet dacht aan de noodzakelijkheid om veranderingen te maken. In den aanhef liet men uitkomen, dat de bestaande stedelijke reglementen op 29 Maart 1642 werden »geapprobeerd

en geratificeerd" bij eene resolutie, die door alle leden der vier kwartieren was onderteevend, »ten einde dezelve" reglementen »zouden dienen tot een fundamenteele en eeuwigduurende wet van regeeringe." Men vermoedde »bij veele Regeeringen in de Steden een groote onkunde omtrent derzelve reglementen," en achtte het »daardoor moogelijk," dat »wel in 'teen en ander articul daar teegen gehandeld was."

Bijzonder vlelend was zulk eene verwachting niet, en toch heeft zij hoogstwaarschijnlijk eene nog minder vereerende vooronderstelling moeten bemantelen. Over het algemeen zal bij de vroede burgers, die in de 17e en 18e eeuwen op de stedelijke kussens zaten, de kennis van wetten en reglementen wel gering zijn geweest; doch onder de leden van den Magistraat waren, ten minste te Sneek, altijd enkele mannen te vinden, die van de regelen, waarnaar zij behoorden te regeeren, volkomen op de hoogte waren. Er lag dus, dunkt mij, eene wezenlijke of onwillekeurige ironie verscholen in de opdracht der Staten om, met het oog op de vooronderstelde onkunde, te onderzoeken, of de reglementen wel werden »geobserveerd en nagekomen." De Gedeputeerden bleven, in hunne missive van 5 Mei 1784, in den zelfden toon. Zonder blikken of blozen werd aan de stedelijke regeering van Sneek, in de allereerste plaats, gevraagd, of het reglement van 1637 haar bekend was, vervolgens of het steeds was nagekomen, en of er ook andere resolutiën en reglementen op het stuk der stadsregeering »in train zijn", en, zoo ja, welke. Men antwoordde natuurlijk, dat de inhoud van het reglement aan de leden der rege-

ring bekend was (1), en ook »in alle deszelfs art^{ten} van tijd tot tijd» was »nagekomen.» In de jaren 1660, 1692 en 1769 waren er enkele veranderingen aangebracht, maar resolutiën of reglementen buiten dat van 1637 bestonden er niet.

Nadat de Gedeputeerden verslag van hun onderzoek hadden gedaan, werden zij bij staatsresolutie van 15 Maart 1785 geautoriseerd, om de stedelijke regeeringen den eed op het reglement van 1637 te doen afleggen in handen van drie commissarissen uit de Gedeputeerden. Bij het onderzoek was, naar het schijnt, tevens gebleken, dat het reglement toch niet geacht kon worden met eene wet van Perzen en Meden gelijk te staan. De mogelijkheid werd toegegeven, dat er »eenige verandering of ampliatio» noodig kon zijn. Bleek dit het geval te wezen, dan diende men zich te wenden tot »Hun Ed. Hoog., als den *eenigen Souverain van den Lande.*» De veranderingen, die men op eigen gezag had aangebracht, werden dan ook beschouwd als overtredingen; en de leden der stedelijke besturen, die er zich aan hadden bezondigd, waren, naar den inhoud der resolutie van 29 Maart 1642, te beschouwen als »perturbateurs der gemeene ruste.» Men nam echter aan, dat de overtredingen »niet zo zeer met opzet als wel uit onkunde» waren begaan; en vond daarom goed »gracieuselijk te vergeeven en te aboleeren» (resolutie van 27 Mei 1785).

Eenigen tijd daarna werden de stedelijke regeeringen aangeschreven, om hunne bezwaren tegen het reglement voor 1 November 1785 aan de

(1) Het stond en staat te lezen op foll 3—16 van het »Politieboek, 1637—1665.» Zie ook Tegenw. Staat, Dl. XV, 1e stuk, bladz. 270.

Gedeputeerde Staten mede te deelen. Te Sneek werd den 16den September een concept-reglement vastgesteld, doch, toen den 21sten October tot de verzending werd besloten, bracht de Vroedsman IJ. Vlink protest uit. Hij was van oordeel, »dat het innerlijke stedebestier buiten bewind der Landquartieren behoorde te verblijven” en »dat er geene verandering in gemeld reglement” kon noch mocht worden gemaakt dan met eenparige goedkeuringe van alle de leden der Regeeringe, en met advis van den Heer Erfstadhouder deezer Provincie.” Om dit laatste zal het te doen zijn geweest. De wakkere Vroedsman, in wien wij later een volbloed patriotten-hater zullen aantreffen, kon het niet verkroppen, dat de Staten zich durfden aanstellen als de »eenige Souverain in de provincie” Ook verlangde hij, alvorens tot veranderingen mede te werken, te worden ontslagen van den eed op het reglement aan de Staten afgelegd. Daar de landkwartieren ook deel uitmaakten van de Staten, kwam hij hier met zich zelf in tegenspraak, want juist die eed onderwierp iedere verandering van het bezworen reglement aan de goedkeuring van het gezag, aan hetwelk hij was afgelegd.

Aan oranjegezindheid heeft het trouwens bij de meerderheid van Magistraat en Vroedschap niet gehaperd; in art. 7 van het concept was immers wel degelijk de bepaling behouden, dat de nominatie van dubbeltallen voor te benoemen regeeringsleden aan Z. D. Hoogheid den Prins-Erfstadhouder zou worden gezonden, »om bij de zelve daar uit een enkel getal te worden gekoozen” Ook werd in art. 11 als van ouds gelezen, dat men, om lid van den Magistraat of de

Vroedschap te worden, moest zijn »van de waare Gereformeerde Religie, zo als die in de publicque kerken wordt geoeffend.”

Onder de burgerij was men echter met dergelijke bepalingen niet meer algemeen ingenomen. De vrijzinnige partij was niet gerust. Allerlei meer of minder gegronde geruchten omtrent oorlogzuchtige oogmerken van buiten en militaire bewegingen in de provincie (1) werden in de clubs aanhoudend en met heftigheid besproken. Van maatregelen, die tegen een eventueelen vreemden vijand werden voorbereid, vreesde men, dat zij ook ter beteugeling van inwendige bewegingen konden worden aangewend. Tegen het einde van 1785 werd er verteld, dat de stad vreemde militairen in garnizoen zoude krijgen, en dit gerucht gaf aan D. Roos, W. B. Wouters Jz., L. Adema en P. Gosliga aanleiding den presideerenden Burgemeester te verzoeken, eene vergadering van de Vroedschap te beleggen. De Magistraat, die juist bijeen was, geloofde niet aan het gerucht en vond de inwilliging van het verzoek dus niet noodig.

Een week later werd door Roos e. s., en nu als gecommiteerden van 61 andere burgers, het

---

(1) Den 7den Januari 1785 droegen de Staten aan vier gecommiteerden op, om met de commissarissen uit de Ge-deputeerden »de Avenuen deezer provincie te doen visiteeren en een beredeneerd Plan van defenzie te laten formeeren.” Men hoopte wel, dat door »de loffelijke pogingen der naast-gelegene en aan deeze tot een voormuur dienende Provinciën” »de aanvallen des vijands niet, of ten minste niet dan na een geruime tyd te zijn opgehouden, tot de Landpaalen deezer Provincie zouden kunnen doordringen,” doch de voorzichtigheid eischte »dat men de in tyden van nood zoo volstrekt onontbeerlijke zelfsverdediging” niet uit het oog verloor.” Verz. v. placaten enz., V, bladz. 249.

schriftelijk verzoek gedaan, »te effectueeren dat er geen patent aan eenige militie worde verleend, om binnen deze Stad Guarnizoen te houden.» Ook dit had geen gevolg. De Vroedschap ontving mededeeling van de vorige resolutie van den Magistraat en berustte hierin.

Deze en andere verschijnselen deden, naar het schijnt, den Magistraat en Vroedschap inzien, dat met de meeningen der burgerij rekening behoorde te worden gehouden. Op 2 April 1786 werd althans besloten, het concept-regeeringsreglement van de Gedeputeerde Staten terug te verzoeken, en een nieuw te maken »met overroeping van Gecommitteerden uit de Burgerij.» Het concept schijnt terug te zijn ontvangen, want den 13den November 1786 kregen 6 leden der Vroedschap de opdracht, een ander »op te stellen, en de noodige schikkingen daaromtrent te beraamen.» Er werd echter nog geen voortgang gemaakt: den 21sten Mei 1787 werd aan den Magistraat en de Vroedslieden de zonderlinge vraag gedaan, »of men nu, met den eersten, ingevolge de Resolutie van den 29sten April 1786, met de oproeping der burgerij tot het maaken van een nieuw Regeeringsreglement zal voortvaaren?» Deze vraag werd door 13 van de 25 aanwezige Vroedslieden bevestigend beantwoord. En eindelijk werden op 30 Mei 1787 door de »gequalificeerde burgers» twee gecommiteerden uit ieder der 6 espels gekozen.

Of er vervolgens ook een nieuw ontwerp is gereed gemaakt, bleek mij niet. Vermoedelijk is in de onrustige tijden, die nu waren aangebroken, de zaak op den achtergrond geraakt. De partij, die in September 1787 zegevierde, achtte

haar in het geheel niet spoedvereischend. Wij moeten nu echter weer even terug.

In September 1786 ontvingen de bevelhebbers de tijding van den krijgsraad der stad Elburg, dat, naar met grond gevreesd werd, in den Gelderschen landdag zou worden besloten militaire macht tegen die stad te gebruiken. Hiertegen waren de Staten van Holland reeds in verzet gekomen. Men wilde, dat die van Friesland evenmin zouden toelaten, dat de militie, ter repartitie dezer provincie staande, tot onderdrukking der stad Elburg zou worden gebruikt. Een hiertoe strekkend verzoekschrift werd in het oosterkoor der Martini-kerk, ten overstaan van gecommiteerden uit den Magistraat, de bevelhebbers en het vrijcorps, voor de burgerij ter onderteekening gelegd. Bovendien werd, veertien dagen later, door den Magistraat, op voorstel van Bouwmeester Attama, (een hevig patriot, dien wij nader zullen ontmoeten), besloten, de gecommiteerden ten landsdage te verzoeken, het nemen eener staatsresolutie te helpen bevorderen, waarbij aan de militie der provincie werd verboden, »zich tot het vereffenen van Stedelijke of Burgerlijke oneenigheden op eenigerhande wijze te laten gebruiken.” Weer twee dagen later deelde het vrijcorps den Magistraat mede, dat men in Overijssel 150 à 200 burgers ter assistentie had verzocht, en dat nu door het Leeuwarder vrijcorps de vraag was gedaan, hoeveel Sneeker burgers zich daartoe wilden leenen. De Magistraat wilde echter niet, dat zulk eene vraag aan de leden van het vrijcorps zou worden gedaan, voor dat hij het gevoelen had ingewonnen van de Gedeputeerde Staten. Het was hem wel bekend, dat dit collége den vrijcorpsen niet zeer genegen was: den 8sten Juni

had de Burgemeester E. de Wendt, als voorzitter der Gedeputeerden, nog eene publicatie onderteekend, waarbij »eene Loterij van Goederen ten voordeele van de (zig aldus qualificeerende) vereenigde gelegaliseerde Vrij-corps en Exercitie-genootschappen in Vriesland” verboden werd. Binnen twee dagen kwam er dan ook een antwoord, dat de »Staten der provincie” geraadpleegd werden, en dat er, zoolang deze delibereerden, niets aan de zaak mocht worden gedaan. Er broeide, namelijk, op het landschapshuis, een onweder over de vrij-corpsen en hetgeen deze beoogden.

Aan tweërlei middelen tot uiting van de openbare meening hadden hunne edelmogenden grootelijks aanstoot genomen: vooreerst, aan de »Couranten en andere Nieuws papieren, zoo in Holland als elders gedrukt, in deeze Provincie wordende ingevoerd,” waarin de handelingen der regeering op scherpe en, volgens de Staten, ook op onware wijze werden beoordeeld en veroordeeld; — en, ten anderen, aan de »gantsch ongewone wijzen,” waarop, over publieke zaken, requesten werden opgesteld en ter onderteekening aangeboden. Derhalve werd, bij de eerste der bekende publicatiën van 25 September 1786, verboden: het schrijven, drukken of verspreiden van geschriften, waarin de handelingen van eenig regeering-lichaam werden beoordeeld, geprezen of gelaakt, of waarin de leden der regeering werden beleedigd; en het verzamelen van onderteekeningen op requesten, over welk onderwerp ook, hetzij door die »in publicque Huizen of op andere Plaatsen, ter tekening te leggen, of daartoe Vergaderingen te houden, hetzij door er mede bij de huizen der ingezetenen rond te loopen.”

Aan de tweede der geruchtmakende publicatiën was de stoot gegeven door »Onze Gedeputeerden en Onze Raden in den Hove Provinciaal, na onderling gehouden besogne.” Die heeren hadden zich verontrust over de werkzaamheden der vrijcorpsen en exercitie-genootschappen. Vooral hadden zij er zich aan geërgerd, dat te Leeuwarden »eene Generale vergaderinge van Gecommitteerden” uit die genootschappen was ingesteld, die binnen- en buitenlandsche correspondentiën hield, circulaires verzond, en, wat het ergste was, zich veroorloofde »te handelen over zaaken van het uitterst gewigt en concerneerende de Hoogheid des Lands.” Ook de »Staten” waren van oordeel, dat dit alles »onbestaanbaar met de vrijheid en veiligheid der goede Ingesetenen” was. Zij verboden dan ook de samenkomsten van eenige of van alle genootschappen of gecommitteerden te Leeuwarden of elders, en ontbonden de Generale Vergadering.

Ten slotte werd nog aan alle schutterijen en genootschappen verboden, gewapend of ongewapend uit te trekken naar andere provinciën »tot behulp van een ander parthy aldaar.” Te Sneek wist men dus ook, waaraan men zich ten opzichte van het Overijsselsche verzoek te houden had (1).

---

(1) De publicatiën zijn afgedrukt in de Verz. v. placaaften enz., 1778—1787. bladz. 339 en 343. W. Eckhoff, in zijne Beknopte Geschiedenis van Friesland, bladz. 422 verhaalt, dat het verboden werd, adressen en requesten over regeeringszaken te *onderteekenen*; en dat de exercitie-genootschappen werden *opgeheven*, ja zelfs dat de burgers de wapenen moesten afleggen. Dit alles kan ik er niet in lezen. Integendeel wordt, in de eerste publicatie, volgens »oud en loffelijk gebruik” de vrijheid gelaten, om zich, op de gewone wijze en in *behoorlijke uitdrukkingen* aan de Regeering te adresseeren.” De tweede had ten doel, de exercitie-genootschappen van

Welken indruk deze zegepraal der oranjegezinden op de Sneeker ingezetenen maakte, is mij niet in bijzonderheden gebleken. Uit den aard der zaak is hij zeer verschillend geweest, doch zeer waarschijnlijk komt het mij voor, dat, ook naar het oordeel der oranjegezinden, die de meerderheid schenen te hebben, de boog door de Staten te sterk gespannen was. Wellicht is het uit eene hieruit voortgevloeide kentering in de openbare meening toe te schrijven, dat, den 24sten Januari 1787, drie patriotten, Broer Feenstra, H. Z. Attama en W. Hogenbrug, door 18 van de 35 aanwezige Vroedslieden werden verkozen als volmachten ten landsdage. De 17 overige stemmen werden uitgebracht op J. Geldersma, C. Gosliga en E. de Wendt (een jaar te voren had de Wendt 18 van de 34 stemmen.) Vroeger was de stad steeds door twee volmachten (een uit den Magistraat en een uit de Vroedschap) vertegenwoordigd geweest. Nu was echter, vóór de stemming, met 22 van de 35 stemmen, besloten, een meer uit de Vroedschap te kiezen. De uitslag dezer stemming en verkiezing was door de ingezetenen met spanning verbeid. Nadat tegen de laatste door E. de Wendt terstond was geprotesteerd werd een request ter tafel gebracht van »een groot getal leden van 't Vrij-corps en verscheidene burgeren», »behelzende een verzoek, dat de Gecom^{den} ten Landsdage wegens deeze Stad mogten worden gelast, om het intrekken en veranderen der bekende publicatiën van

---

elkander te isoleeren. — Eerst bij „Publicatie” van 4 Sept. 1787, dus ná het tumult te Sneek, (zie bladz. 89) zijn de exercitie-genootschappen en vrijcorpsen opgeheven, en de leden er van ontwapend. (Verz van placcaaten, als boven, bladz. 384)

25 Sept. 1786 te helpen bevorderen." Het ligt voor de hand, dat »bij meerderheid van de Vroedschap" besloten werd »aan de Volmachten te verzoeken, om als een point op den ord^{re} Landdag voor te draagen en te helpen effectueren, dat gemelde Publicaties worden ingetrokken, of bij resumtie in andere termen gesteld." De volmachten namen deze opdracht gaarne aan.

In de vergadering der Ed. Moog Staten, die den 5den Februari 1787 geopend werd, ontbrandde een hevige strijd, die eindigde met de nederlaag der patriotten. De minderheid was echter, in dezen woeligen tijd, niet beredeneerd en kalm genoeg om zich aan de beslissingen van de meerderheid te onderwerpen. De gewapende ontevreden en de tegenstanders van het stadhoudelijk gezag vereenigden zich, in den loop der maand Mei, te Franeker, en versterkten de stad met schansen en batterijen. Tien leden der Staten, onder welke de drie volmachten uit Sneek werden aangetroffen, hadden zich van de vergadering te Leeuwarden gescheiden, en vormden te Franeker eene tegenregeering, die hare bevelen, als de eenige en hoogste macht des lands, overal wilde doen eerbiedigen.

Onder deze omstandigheden, nu men van twee zijden in de klem konde geraken, was het niet te verwonderen, dat de Magistraat en Vroedschap van Sneek het, den 21 Mei 1787, noodig achtten, aan A. G. Born en H. Zwaanenburg op te dragen om, in vereeniging met gecommiteerden uit den kriegsraad der schutterij en uit het vrijcorps, een »plan van defenzie" gereed te maken. Tien dagen later verzocht de commissie haar te qualificeeren »het kanon op de stadswal naar behooren te

laaten repareren, en, ten dien einde, te ontbieden een of twee canonniers, die mede de manschappen het behandelen van 't geschut zouden moeten leeren; opdat men alhier in staat mocht zijn, om, in cas van nood, nog eenige defensie te kunnen doen, en een kleine bende van kwaadwilligen het hoofd te bieden en af te weren." Men besloot »deze zaak over te laten aan de commissie tot defensie", »dog om zo veel mogelijk kosten te mijden niet meer dan een canonnier te ontbieden en in dienst te nemen; zijnde de beschikking der tot dit alles benoodigde kosten gelaaten aan de Magistraat." (1)

In de geheele zaak der defensie was men blijkbaar op het stadhuis veel minder heet gebakerd dan in de vergaderingen van de schutterij en het vrijcorps. De gewapende burgers droomden van allerlei wezenlijke of ingebeelde gevaren, waarmede de stad van buiten werd bedreigd; en de

(1) Resolutie-boek 1772—1794, bladz. 238. Volgens het boek der »Aanstellingen tot ampten en bedieningen", 1764—1805, bladz. 205, heeft de zaak zich eenigszins anders toege dragen. Vooreerst had de commissie tot defensie ook gevraagd van waar de kosten zouden worden gevonden, en hoe de stad het best van ammunitie kon worden voorzien. Er waren 27 Vroedslieden aanwezig; 19 stemden, in ruimeren of engeren zin, ten gunste van hetgeen gevraagd werd. Sommigen wenschten de kosten »naders te vinden"; anderen wilden die dekken uit de fortificatie-penningen (eene tijdelijke buitengewone heffing); en weder anderen lieten zich daar niet over uit, maar wilden alles overlaten aan de commissie. 8 vroedslieden wenschten alles te laten zooals het was, omdat de Bouwmeesters (Thomas Gonggrijp en Auke Stam) hadden gezegd, dat »'t canon" goed was. In het resolutie-boek vindt men de onderteekening »In kennisse van mij Giesw. Clercq. (als. secret) J. van Zandbergen"; en in het boek der Aanstellingen: »In kennisse van mij Secret. L. de Wendt."

de regeering zag de zaken niet zoo donker in, als binnen de stad de rust maar niet verstoord werd. (1) Dit verschil van inzichten leidde, aan het einde van Augustus, tot eene ernstige botsing.

Op den 29sten dier maand ontving de Magistraat een bezoek van H. Zwanenburg, kolonel, en Johs. Feickens en T. de Haan, kapiteins van het vrij-corps; en J. van der Velde, hopman, S. Crens, luitenant, en M. Ankringa, vaandrig van de burgerwacht, die goedkeuring verzochten op de volgende acht artikelen:

1°. »Dat het Defensie-wezen het canon op de Stadswal, en hetgeene daartoe behoort, zodanig in staat stellen als vermeenen zullen den meesten dienst te kunnen doen.»

Hierop was reeds order gesteld, meende de Magistraat, en zonder zijne voorkennis wilde bij het kanon niet verplaatst hebben. (2)

2°. »Dat dezelve kunnen disponeeren over het in magazijn zijnde kruid.»

(1) In de »Waarschouwing», door de Staten uitgevaardigd den 3 September 1787, leest men: dat de goede ingezetenen »dagelijks door sommige onrustzoekende en na verandering hakende menschen langs allerhande wegen en middelen, zelfs ook (zo men de algemeene geruchten geloven mag) door van buiten inkomend geld, zoo tegen ons, als teegen den Heere Prince Erfstadhouder en genoegzaam tegen alle, die in eenige Hoogheid in den lande gesteld zijn, of aan wien eenig gesach is toevertrouwd, worden oġgeruid;» — »terwijl men al verder ter bereiking van die heilloose oogmerken zijn best doet, om de Ingezetenen bevreest te maken voor plunderingen en ons te brengen in de hatelijke verdenking van zulks, zoo 't door 's Lands militie ondernomen wierd, te zullen begunstigen of toe te laten.» (Verz. v. placaten e.z. V, bladz. 381.)

(2) De gerechten waren door de Gedeputeerde Staten, bij missive van 11 Augustus bev., aangeschreven, »om zorge te dragen, teneinde het exercitie-genootschap »te verbieden het exercereen of manoevreeren met canon.» (Ibid., bladz. 378).

Dit werd geaccepteerd, »dog met voorkennis van den Magistraat.”

3°. »Dat zij verder zal mogen beschikken om de Stadswal van meer kruid te versien, zo veel men dienstig vinden zal.”

De Magistraat zou, volgens zijn genomen besluit, »zoo mogelijk, 1000 pond kruit schikken”.

4°. »Dat zij, zulks nodig oordeelende, de Stad van meer kogels en ander oorlogstuig zal mogen voorsien waarvoor de penningen direct moeten afgestaan worden”.

Hierover behield de Magistraat het recht aan zich.

5°. »Dat zij beschikking zal mogen maken over het betrekken der wacht”.

Dit werd aan het college der bevelhebbers overgelaten: »dog met voorkennis van de Magistraat”.

6° en 7°. »Dat zij order zal mogen stellen, wanneer onverhoopt op eene gevaarlijke plaats manschap wierd gerequireerd, daartoe vrijwilligers uit te kiezen; en dat zij alsdan de vrijheid zal hebben die manschap met het noodige te voorzien”.

Deze punten werden gepasseerd.

8°. »Dat zij al verder zoodanige maatregelen zullen mogen nemen, schoon niet in deze Art^{len} vermeld, als dienstig en noodig zijn zal, en welke aan de vorige Art^{len} annex zijn”.

Niet ten onrechte vond de Magistraat dit art. al te onbepaald.

Tot de medegedeelde beschikkingen werd »met eenparigheid” besloten. Het valt niet te ontkennen, dat er veel werd geveegd, en dat het allen schijn had, alsof de commissie een zekeren staat van beleg wilde afkondigen, waaraan de regeering niet in de laatste plaats onderworpen zoude zijn. De moed, waarvan de antwoorden dezer laatste ge-

tuigden, zou echter op een zwaardere proef worden gesteld.

Buiten voorkennis van den kolonel W. Olivier kwamen, den 30sten Augustus, op verschillende uren, gedeelten van de schutterij in het exercitiehuis bijeen, om vier gecommiteerden te benoemen. Den volgenden dag hadden deze een request aan de officieren gereed, hetwelk door 93 schutters onderteekend werd.

»Met verschuldigde eerbied, dog teffens ook met de uiterste cordaatheid" drongen de schutters er op aan, dat de officieren hun verzoek aan den Magistraat zouden herhalen. Werden de acht artikelen goedgekeurd, dan zou ieder zijn plicht doen. Blevén daarentegen Hunne Achtbaarheden weigeren, dan vreesde men voor de akeligste gevolgen. De schutters wenschten te weten, waartoe hun de wapenen gegeven waren; en met welk doel de wacht op 27 Augustus verdubbeld was. Zoo de Magistraat de ongegrondheid hunner vrees kon aantonen, zouden zij zwijgen; — zoo niet, dan werd hij aansprakelijk gesteld voor de gevolgen.

De officieren voldeden aan het verlangen van de schutters, en het request van deze laatsten werd, des namiddags 4 uur, door den Schepen J. Noyon, als commissaris in het collegie der officieren, bij den Magistraat gebracht. Het werd dadelijk in behandeling genomen, en met 6 tegen 4 stemmen werd besloten, de beschikkingen, twee dagen vroeger genomen, te handhaven. IJ. Staak, J. Geldersma, J. Camming, J. Noyon, Jan Nijland en Auke Stam bleven op hun stuk staan; doch Jacob Feenstra, Andries G. Born, Thomas Gonggrijp en Sijbren Hamersma waren, de een meer beslist dan de ander, van zienswijze veranderd.

De laatstgenoemde, die presideerend Burgemeester was, had een bemiddelend voorstel gereed gemaakt, hetwelk hij in het resolutie-boek liet inschrijven, en de Burgemeester Born liet daar een protest op volgen tegen de beide besluiten van 29 en 31 Augustus, met de bewering, dat hij dadelijk sterk op de goedkeuring van het eerste artikel had aangedrongen.

Nadat de maandelijksche exercitie was afgelopen kwamen verscheidene schutters weder in het exercitiehuis bijeen, en vernamen zij de tweede weigering van den Magistraat. Hierover toonden allen zich ontstemd, en velen in zoo hooge mate dat zij in de wapenen bleven. De leden van het corps kwamen, uit alle deelen der stad, gewapend en verstoord, opdagen, zonder dat men wist, wie hen opgeroepen had. De bevelhebbers der schutterij en de officieren van het vrijcorps bleven 's avonds bijeen, en zagen den toestand niet zoo donker in, dat zij den lust verloren een glas wijn te drinken; en, toen tegen halftien uur, de luitenant Feickens kwam vragen, hoe lang het vrijcorps onder de wapenen moest blijven, wist de kolonel nog niet eens, dat het onder de wapenen was. De zaak begon er donker uit te zien. Na verscheidene woordenwisselingen begaven de bevelhebbers van der Velde, Krins en Croes zich nogmaals naar den Magistraat, en ten derdenmale ontvingen zij een weigerend antwoord. Nu was goede raad duur, en het ergste werd gevreesd. Op de straten werd het volk steeds luidruchtiger, en, indien men al de praatjes, die later over de zaak geloopt hebben, vertrouwen mag, bewoog de Burgemeester Born zich te midden van het volk onder de waag, om, door te vertellen dat er, buiten zijne schuld,

geen genoegen aan de burgerij gedaan werd, de gemoederen nog meer tegen den Magistraat op te zetten.

De leden der regeering begaven zich naar huis, doch het volk bleef onder de wapenen. Ongeveer 20 personen kwamen dan den bevelhebbers vertellen, dat, indien de Magistraat hun geen gehoor wilde geven, zij zich zelf recht zouden verschaffen; en gingen vervolgens, driftig en opgewonden, weër naar buiten. De hopman van der Velde verklaarde, in de vergadering der bevelhebbers, het te betreuren, dat de regeering niet een weinig wilde toegeven door eenvoudig te bewilligen in de verplaatsing van het kanon op het bolwerk. Indien de gemoederen hiermede te bevredigen zijn, zeide de kolonel W. Olivier, zal ik (het was reeds middernacht) morgen al mijn invloed aanwenden om de heeren er toe te bewegen. De bevelhebbers keurden dit goed, deelden het plan van den kolonel aan eene commissie uit de schutters mede, en drongen er op aan, dat de manschappen uiteen zouden gaan.

Alles was echter vruchteloos. De kolonel, zich met eenige bevelhebbers naar de Oosterpoort begevende om een plaats voor het kanon te kiezen, vond voor het huis van den presideerenden Burgemeester Hamersma verscheidene gewapende en ongewapende burgers met hem in gesprek. De kolonel, zich er bij voegende, gaf hem te kennen, welk voorstel hij den Magistraat wenschte te doen. De Burgemeester erkende, dat aan de commissie van defensie tot dus verre de handen te veel gebonden waren, en was bereid den Magistraat aanstonds, dus nog midden in den nacht, weder bijeen te roepen.

Een »bravo, Burgemeester!» uit de menigte begroette deze verklaring. Alles zette zich weder in beweging. De schutters, die thuis waren gebleven en reeds te bed lagen, werden gewekt, en begaven zich ook onder de wapenen. En slechts met veel moeite kon de kolonel de tamboers terughouden van alarm te slaan.

De leden van den Magistraat kwamen in de raadzaal bijeen, en de gewapende wacht stelde zich op voor het stadhuis. Dat de nieuwsgierige burgers bovendien van alle kanten samenstroomden, behoeft niet gezegd te worden. De kolonel en eenige officieren gingen naar binnen; hielden aan Hunne Achtbaarheden den ernstigen toestand voor oogen; wezen er op, dat ongeveer 200 gewapende mannen, wier ontevredenheid van oogenblik tot oogenblik toenam, voor het stadhuis stonden; en drongen er op aan, dat aan het defensiewezen wat meer macht gegeven en dat de verplaatsing van het kanon toegestaan zoude worden.

Door den nood gedrongen gaf de Magistraat, te 2 uur in den nacht, eindelijk toe. De President gaf aan den kolonel en de officieren te kennen, dat hun verzoek werd toegestaan, en dat er ook voor kruit en kogels zou worden gezorgd.

De kolonel ging naar buiten, en maakte de gunstige beschikking van den Magistraat bekend. De schutterij drong er nu nog op aan, dat de nieuwe resolutie dadelijk publiek zou worden afgelezen. Terwijl de kolonel het ongepaste van dezen eisch uiteenzette, kwam de Burgemeester Flangersma naar buiten. Hij begaf zich binnen den kring der schutterij, wilde de resolutie voor-

lezen, doch kon zich niet verstaanbaar maken. (1) De kolonel (W. Olivier) deelde daarop den zake-lijken inhoud der beschikking nogmaals mede, en vroeg den Burgemeester of de strekking goed was weergegeven. Deze laatste antwoordde met luider stemme: ja! en ging weder het bordes op en het stadhuis binnen.

De menigte ging thans eindelijk uiteen.

De resolutie, in dezen nacht genomen, is zoo algemeen mogelijk gesteld. Aan de commissie tot defensie werd de macht verleend: »om de Stad van al hetgeene ter defensie dienstig zijn kan te voorzien, en daartoe te bezorgen al het nodige, zo bij 't kanon als andersins, te kunnen beschikken over het betrekken der wachten, het uitzetten van de nodige schildwachten, en wat daaraan annex is. Zullende de Magistraat hiertoe de noodige gelden bezorgen, zo als bij provisie reeds gedaan is, en keuren het verrichte van gemelde collegie tot hiertoe volkomen goed.»

Deze resolutie bevatte echter veel meer dan de schutterij verzocht en de Magistraat toegestaan had. In den bangen nacht was hem een door de commissie van defensie gereed gemaakt ontwerp opgedrongen, waarnaar de resolutie is ingeschreven. Den 11den September werd er wel bezwaar gemaakt, om haar, in die bewoordingen, te resumeeren; doch ook nu moest hij wijken voor geweld, daar

(1) »Zijn Ed.'s tong door de wijn belemmerd zijnde.» Officieus verhaal in M. S., waarin ik de hand van den Secretaris L. de Wendt meen te herkennen. Overigens verdient het weder opmerking dat al de resolutiën, in het benarde tijdvak van 29—31 Aug. genomen, niet door den Secretaris maar door den Gezw. clerq J. van Zandbergen zijn ingeschreven en geteekend.

het stadhuis alweder met gewapend volk bezet was. In eene »Aanteekening», vastgesteld bij resolutie van 29 Februari 1788, verklaart de Magistraat zijne resolutie van 1 September 1787 »als nimmer vrijwillig genomen maar gewapenderhand opgedrongen» dan ook »voor nul en van geene de minste waarde.»

Bij den oploop van 11 September was ook de dubbele provinciale regeering betrokken. P. Breugeman, lid der te Franeker gevestigde Staten, was te Sneek gekomen met eene publicatie van die Staten, en wenschte haar door den Magistraat te zien afgekondigd. Hiertoe was deze laatste echter niet te bewegen; »bij de meerderheid» besloot hij aan het verzoek »niet te voldoen.»

Drie dagen later bleek het den Franeker Staten wel degelijk ernst te zijn met hunne tegenregeering. Zij zonden »eene ordre, om de Collecteurs der landsmiddelen in deese Stad te gelasten hunne collect-penningen niet meer naar Leeuwarden maar naar het Stad-comptoir te Franeker te brengen of» — want op al te stipte gehoorzaamheid scheen men niet te durven rekenen — »dezelve tot nadere dispositie onder zich te houden.» De Magistraat nam »bij de meerderheid» voorzichtigheidshalve het besluit, de zienswijze in te winnen van de »Heeren Gedeputeerde Staten *dezer provincie.*» Hiermede bedoelde men de Staten, die te Leeuwarden vergaderden, en deze erkende men dus als het wettige gezag. Eene vraag aan dat gezag, of een ander zich noemend Collége der Staten van Friesland het recht had, de landsmiddelen in ontvangst te nemen, mag wel gelden als een sprekend bewijs van den verwarden toestand, waarin de provincie verkeerde. De Magistraat trachtte een-

voudig tijd te winnen. Den 17den September werd hem echter alweder een publicatie uit Franeker ter hand gesteld. Nu besloot hij de Vroedschap te raadplegen, en, toen de geheele gemeente van zes-en-dertig des avonds vergaderd was, werden haar catégorische vragen voorgelegd, waaraan geen ontwijken meer mogelijk was.

De hophlieden J. van Dijk en J. van der Velde, als gecommiteerden uit de bevelhebbers, wenschten te weten: welke heeren Staten de vergadering voor wettig erkende: die van Franeker of die van Leeuwarden.

Johs. Feickens en P. Gosliga, als gecommiteerden uit den krijgsraad van het vrijcorps, deden de zelfde vraag, in bewoordingen, waarbij nog al duidelijk partij werd gekozen voor de Franeker Staten.

»Hierover omvraag gehouden zijnde, heeft de meerderheid de Heeren Staten te Leeuwarden »vergaaderende voor de Wettige erkend.»

Nu dit antwoord niet in den smaak der vragers viel, werd er iets anders op gevonden. De vier heeren kwamen, na verloop van twee dagen, terug, en vertelden, dat hunne committenten met de ontvangene verklaring geen genoegen namen, en Hunne Achtbaarheden onbevoegd achtten, »om ten opzichte van deze Stad over een point van zodanig een gewigt finál te besluiten: Begeerende dat de stemmen van de Ingeseetenen deezer Stad hierover zouden worden ingenomen; om zich daarnaar te reguleren.»

De zaak was, zonder twijfel, van groot gewicht, en, in ieder geval, van zeer ongewonen aard. In zoo verre was er dus veel voor te zeggen, dat de burgerij in de gelegenheid werd gesteld, partij te

kiezen. Met het nuchter oordeel, door het nageslacht geveld, zou men kunnen zeggen, dat, indien zich eenige dagen later, ook te Dokkum of elders een collége had opgeworpen dat zich Staten van Friesland noemde, de burgerijen in de provincie wel aan het stemmen konden blijven; — doch, in de onrustige dagen van September 1787, handelde de Regeering van Sneek stellig verstandig, door in de volksstemming te bewilligen. Er werd dan ook besloten »alle de Ingezetenenen (1) deezer Stad, boven de 18 jaaren oud, heden in de Grootte Kerk op te roepen, en dezelve af te vraagen, welke Heeren Staaten zij voor de wettige erkennen.»

Een proces-verbaal van deze stemming is mij niet onder de oogen gekomen. Zeker schijnt het evenwel, dat de meerderheid, die zich voor Leeuwarden verklaarde, nog al groot is geweest. Twee dagen later werd dan ook door den Magistraat besloten »de Publicatie in dato den 18 deezer, hier van Franeker gezonden, niet af te lezen.» Vreemder moet het ons voorkomen, dat zulk een besluit, nadat de ingezetenen uitspraak hadden gedaan, werd genomen bij meerderheid van stemmen; te vreemder nog daar de Gedeputeerde Staten, bij aanschrijving van den 19sten September, hadden gelast, »geenerley Publicatie,» »van de zig noemende Staten van Vriesland te Franeker vergadert te publiceeren.» (2)

(1) Men schein het algemeen stemrecht toe te passen. Op bladz. 79 maakte ik melding van eene overroeping der »gequalificeerd- burgers», waaronder zij worden verstaan, die stad- en landslasten betaalden en geen bezoldigde posten bekleedden.

(2) Verz. v. placaten enz., bladz. 394. Bij aanschrijving van 5 September (bladz. 390) waren de Gerechten reeds gewaarschuwd zich niet te bemoeien met de van Franeker uitgegane oproeping tot eene vergadering van volmachten.

De Franekergezinde minderheid scheen echter nog altijd tot volharding te worden aangespoord door de Sneeker volmachten, die leden waren van de tegenregeering; en deze hadden aan J. C. Bergsma, als voorzitter van Gedeputeerden, de bedreiging doen geworden van: »op de eerste tijding van de in- of aanmarsch van Troupes na deeze Provincie, de bezittingen van eenige Leden der Regeeringe in vuur en vlam te zetten, en het geheele Land te inundeeren.” (1)

Tot de uitvoering van zulke wanhopige plannen werd de gelegenheid echter niet gelaten. Den 24sten September werd Franeker door de gewapende macht, uit Leeuwarden afgezonden, bezet; de deuren werden uit de stadspoorten gelicht en in de kerk vastgelegd; en de leden der overwonnen tegenregeering reddden zich door de vlucht. (2)

De Magistraat van Sneek kwam nu weder tot zichzelf. Den 25sten September liet hij reeds eene »Bekendmaking” aflezen met dezen aanhef: »Alzo het gelukkige en door alle weldenkenden langgewenschte tijdstip daar is”, enz. »Zo verzoekt de Magistraat alle Burgeren en Ingezeten dezer Stad wel ernstig, om ter bevordering daarvan” (nl. van vrede en onderling vertrouwen) »zoveel hun doenlijk is toe te brengen, elkanderen de uit verschillende begrippen omtrent de publieke zaaken ontstane beledigingen *te vergeeven, en dezelve te vergeeten.*”

Eene zegepraal van de oranjegezinde partij werd nog niet onbewimpeld aan de burgerij verhaald. In den laten avond werd eene missive aan Gedeputeerde Staten opgesteld, waarmede de bode

(1) Publicatie van de E. M. Staaten, van 19 Sept. 1787 (Verz. als boven bladz. 391).

(2) W. Eckhoff, *Bekn. Gesch. v. Friesland*, bladz. 424.

H. Born en de gesw. clerq Zandbergen, in den nacht, per paard en chais naar Leeuwarden reden. Zij schijnen een bevredigend antwoord te hebben meegebracht, want, toen de dag weer aan den hemel kwam, werd de Magistraat op nieuw bijeengeroepen, en besloot hij, op verzoek van eenige burgers, de publicatie van 19 Juni 1784, voor zoover het voeren van leuzen betreft, in te trekken, en vrijheid te geven tot het dragen van oranje. Het dragen dier geliefde kleur schijnt zelfs van stadswege te zijn aangemoedigd, want den 19den October werd aan Wijbren Ylstra, uit het stads-renteboek, 208 el oranjelint betaald.

Alles werd, zooveel mogelijk, weder op den ouden voet geregeld: men bedankte de officieren van de wachtdoende burgerij, stelde de wachtdoende schutterij buiten dienst, en bracht de wachtdoende burgerij weêr op den voet, zooals dit voor 1782 gebruikelijk was geweest.

Dat het hier vooral ook om een zuivering van personen te doen was, bleek duidelijk in de Vroedschaps-vergadering van den 9den November 1787.

Er waren voorstellen ter tafel gebracht van de stedelijke regeeringen van Bolsward, Harlingen en Ylst, en van het Kwartier der Steden, om de begeving der ambulatoire ambten, op dat kwartier vallende, weder aan den Prins op te dragen. Alleszins was men genegen hiertoe mede te werken. De Vroedsman Y. Vlink meende echter vooraf, mede namens verscheidene andere Vroedslieden, te moeten verklaren, dat hij zich met geenerlei délibératie zou inlaten, zoolang er leden in de vergadering tegenwoordig waren, die de Staten, te Franeker vergaderd geweest zijnde, als den eenigen wettigen souverain der provincie hadden erkend,

Ik weet niet of de leden, tot wie deze bestraffing werd gericht, den Vroedsman Vlink ook hebben verwezen naar de bovenvermelde »Bekendmaking» van 25 September 1787, waarin, op 's Magistraats verzoek aan de burgerij, de waarschuwing volgde, dat »een ieder, welke aan deze zo heilzaame zaak door verwijtingen, scheldnaamen, bedreigingen of anderzins eenigen den minsten hinder zal toebrengen als een verstorer en vijand der algemeene rust en veiligheid, anderen ten exempel, zal gestraft worden». De Vroedsman scheen het niet in te zien, dat hij een slecht voorbeeld gaf aan de in eene »Bekendmaking» van den volgenden dag gebrandmerkte personen, »die zich niet ontzien,» »anderen te schelden en te beledigen». En toch stemde de houding van den Vroedsman volkomen overeen met die der Edelmogende Staten. Met een grooten omhaal van woorden verklaarden die heeren, bij eene resolutie van 16 October 1787, (1) »uit eene Vaderlijke genegenheid en voorzorge» en uit hunne »regte wetenschap en souvenaire magt», eene algemeene amnestie te willen afkondigen. Bij slot van rekening evenwel werden, behalve, natuurlijk, de »Leeden van de practenze Staaten, binnen Franeker vergaêrd», van die schuldvergiftenis zoovele reeksen van overtreders uitgezonderd, dat niemand zich volkomen veilig achten kon. Dit zal dan ook wel de reden geweest zijn, waarom de aangevallene Vroedslieden te Sneek vrijwillig de vergadering verlieten. Zoodra zij waren heengegaan, werd er besloten, de leden, die »zich bij de Staatsleden te Franeker vervoegd, of dezelve voor den wettigen souverain erkend hebben» niet weder

(1) Verz. v. placaten enz. bladz. 398.

ter vergadering op te roepen, zoolang hiertoe door de Staten of den Hoven geen order zou gegeven zijn.

Tot de eerste soort behoorden Broer Feenstra, Harmanus Zaggeus Attania en Willem Hogenbrug, die, als leden der Franeker Staten, buitenlands gevlucht waren, en, bij staatsresolutie van den 16den October 1787, ⁽¹⁾ ipso facto werden vervallen verklaard van al hunne ambten en commissiën. De overige ter zijde gestelde Vroedslieden heetten : Jan Adema, Martinus Oneïdes, Wijbe Menzonides, Sijbren Nauta, Sijbren Hamersma, Arent Bouma, Hoite Zwanenburg, Jacob Baukes Feenstra en Andries G. Born. Zij lieten, den 10den December 1787, toen er een Vroedsman zou worden benoemd voor Yge Mollema, die bedankt had, een protest door den gerechtsbode beteekenen; doch het is hun niet gelukt, hunne plaatsen weder in te nemen. Adema, Menzonides, Nauta, Bouma en Feenstra werden bij sententiën van den Hove van hunne bediening vervallen verklaard ⁽²⁾; Hamersma en Born kwamen te overlijden; en Zwanenburg ging elders wonen. Oneïdes evenwel is tot de omwenteling van 1795 steeds Vroedsman op non-activiteit gebleven.

Tot die omwenteling toe is de oranjegezinde partij, zoo rustig als de nu volgende woelige jaren, waarin de wolken al dikker en dikker boven haar hoofd te zamen pakten, het toelieten, aan het roer gebleven.

Het verwondert ons nauwelijks, dat zij, den 25sten Maart 1788, aan »een ieder, in deze stad

(1) »Verz. v. placaaen" enz. bladz. 408.

(2) De verkiezing van hunne opvolgers had eerst plaats na de uitspraak van het Hof, en geschiedde voor Adema, Menzonides en Bouma 15 April 1791, voor J. B. Feenstra 23 Mei 1792, en voor Nauta 18 Januari 1793.

en jurisdictie woonachtig," de verplichting oplegden om »binnen drie uren na de afleezinge deezer van een behoorlijk orange-gecouleerd teken" te zijn voorzien. Die niet gehoorzaamde verbeurde f 3.00 boete, en ouders hadden in te staan voor hunne kinderen. Dit bevel werd louter »tot bevordering der rust en eensgezindheid tusschen de Inwooners" gegeven: zij, die »buiten deezer Stads jurisdictie" woonden, mochten, »ook indien dezelve van geen orange-teken mogten voorzien zijn," deswege niet met woorden of daden worden beleedigd.

Op 6 September 1791 ontving de stad nog een bezoek van Prins Willem V. Dien dag gebruikte de Stadhouder het middagmaal bij den Grietman Rengers te IJsbrechtum, doch vooraf werd aan Z. D. H. op het raadhuis een déjeuner aangeboden. Bij zijne aankomst en zijn vertrek knalden er telkens 21 kanonschoten, en speelden de klokken. De Prins werd, buiten de Oosterpoort, door eene Commissie uit H. Achtb. ontvangen, ging te voet naar het raadhuis, ontmoette de verdere leden van den Magistraat aan de trap van het gebouw, en werd op de bovenzaal door de Vroedschap afgewacht.

Zoo, ten minste, werd, drie dagen voor het aangekondigde bezoek, door den Magistraat geresolveerd.

Wommels, 1883.

H. FENNEMA Jr.

EEN VERSTANDIG WOORD

VAN

Elias Annes Borger.

Eischt onze wetgeving de duidelijke plaatsing van het woord *Vergunning*, ter aanwijzing van het gebouw, waar sterke drank wordt verkocht, tijdens de overheersching der Franschen legde art. 43 der verordening betrekkelijk de branders dezen de verplichting op, om door een »Kenlijk teeken» aan hunne huizen, het beroep aan te duiden, dat zij uitoefenden. De branders te Joure waren daarmee zoo weinig ingenomen, dat het ten laatste leidde tot eene vrij ernstige botsing met de ambtenaren.

't Was in den vroegen morgen van 22 Augustus 1806, dat Sikke Douwes »gaarder der onbeschreevene middelen op de *Flecque Joure*» met den deurwaarder Corn. Pieters en den executeur Johs. de Jong op verkenning uitgingen. Bij de branders Wybe Tyleman en Anne Kerstes zochten ze te vergeefs naar het voorschreven »Kenlijk teeken.» De eerste werd daarover aangesproken doch verdedigde zich met een beroep op de branders te Leeuwarden, die het plaatsen van het teeken niet verplichtend achtten. Intusschen had de tweede, waarschijnlijk gewaarschuwd door de Tijlemans, — 't was familie — een briefje aan zijn huis geplaatst, waarop geschreven stond: *Anne Kerstes, Brander*. De ambtenaren hierdoor wellicht teleurgesteld, daar het briefje even te voren nog ontbrak, maakten aanmerkingen. Sibbeltje Tyles, de vrouw van Anne Kerstes, stond hen te woord en verdedigde haar goed recht. Het bloed schijnt haar wat warm te zijn geworden, althans de gaarder getuigt,

dat zij »braaf tegen hem heeft gescholden met vele affronteuse uitdrukkingen (1), zoodanig dat haar zoon, Elias Annes genaamd, zijnde een student, haar tot bedaren zocht te brengen, zeggende: *Moeder zwijg toch, gij moogt niet zeggen wat gij wilt, die lieden zijn in functie.*” Het verstandige woord van den jongen Borger miste zijne uitwerking, wellicht omdat zijn vader, zijn broeder Tyle, Wybe Tyleman en diens zoon Freerk de partij der moeder kwamen versterken. Er ontstond een hevig tumult op de stoep. Gebalde vuisten deden de ambtenaren eindelijk afdeinzen. »Onverrichter zake,» zooals ze voor den rechter commissaris verklaarden, »waren ze na de herberg 't Tolhuys gegaan om door een soopje de alternatie wat te verzetten.” De alternatie was echter nog niet bekomen of ook de Tylemans verschenen en nu bleef het niet bij verwenschingen en verwijtingen, maar kwam men zelfs tot handtastelijkheden, die voorkomen zouden zijn als zij gedacht hadden als Elias Annes: *Wy mogen niet zeggen, wat wy willen, die lieden zijn in functie!*”

Heerenveen, 16 Dec. 1883. J. HEPKEMA.

NB. 't Bovenstaande is getrokken uit de »Verklaringen” der ambtenaren, voorkomende in het *Crimineel Informatieboek van Haskerland*, loopende van 1806 tot 1811. Die verklaringen zijn afgenomen door Gerrit Geerts, Lid van 't Gerechte, en W. v. Eijck Secr. L. v. Eijck, fungeerde als Gezworen Klerk.

(1) In de *Byzonderheden* omtrent de jeugd van E. A. Borger door W. Eekhoff, en in den levensloop van Borger, vóór zijne Dichterlijke Nalatenschap, (Schiedam bij Roelants) wordt zij echter geroemd als »eene minzame, voor haren »stand zeer beschaafde vrouw.”

STICHTING VAN BUWE-KLOOSTER,

Sepulchrum Sanctae Mariae.

Bezuiden het Kolonelsdiep in Achtkarspelen ligt het thans zoo stille, maar in de dagen van den vromen heer S. van Velzen, wijd beruchte en woelige dorpje Drogeham. Wanneer iemand zich van daar naar het ruim een uur verwijderde Surhuisterveen wenscht te begeven, dan wacht hem eene fraaie, echt landelijke wandeling, althans wanneer hij de binnenpaden kiest, die gemakkelijk te vinden en bovendien korter zijn. Zijn pad leidt hem eerst langs den straatweg, waar zijn oog met welgevallen zal rusten op het achter zijn bloemtuintje gelegene, soms met klimop bekranste huisje, of op de tusschen den boomgaard wegduikende boerenwoning, hier op een net bewerkte akker, daar op eikenhout of els en glanzige berk. Daarna gaat hij bij afwisseling over bouwkampen of groene akkers, werpt nu en dan een blik op een mullen slingerenden landweg, tusschen ruig begroeide aardwallen of kreupelhout wegzinkende, wandelt over vonders, die de diepe, drooge slooten tusschen de landen scheiden, of door de vele, van zelf dichtslaande hekjes. Eindelijk bereikt hij op een schilderachtig plekje een houten brug en daarmede de binnenvaart, waar hij zijn aandacht kan verdeelen over het kreupelhout, de weiden, over enkele wijd uit elkaar gelegene woningen, of zijn blik kan richten naar het donkere, stille water, waarop de lotus rustig zijn groote bladen en sierlijke witte bloemen laat wiegelen.

In 't begin reeds van dezen tocht, een kwartier uur gaans bezuiden Drogeham, ziet hij dwars over een hoogen bouwakker een groep geboomte en

en daaronder, naast elkander, een drietal groote boerenhoeven; de woonhuizen, ten deele opgetrokken van zware ouderwetsche baksteen, met haar gewone omgeving van stookhut, berghok, varkensschuurtje, mestvaalt, door eenige scharlende kippen en een deftig rondkijkenden haan bezet. Daar achter een begroeid terrein, waaruit nog een breede doch halfgedempte gracht te onderscheiden is en een klein kerkhof, met een halfvermolmd getimmerte, waarin een klokje hangt, achter de hooge boomen.

Dit rustige eenzame plekje, bij het kruispunt van den straatweg, draagt den naam van Buweklooster.

De eigenaar van een dier boerderijen, den naam van Kloosterman voerende, zal u gaarne en met zekere eerbiedige ingenomenheid een drietal voorwerpen laten zien: een ouderwetsche sleutel, een kleine drinkkan van gebakken steen, een zogenoemd baardmännetje, en op zijn erf een groote middeleeuwsche steenen doodkist met plat deksel zonder opschrift, slechts met twee ingebeitelde figuurtjes voorzien, waarvan het ééne een sleutel moet voorstellen

Deze bijna waardelooze voorwerpen zijn de eenige overblijfselen van een groot gesticht, dat weleer meer dan drie eeuwen lang op deze plaats gestaan heeft, daarna langzamerhand vervallen, en nu spoorloos verdwenen is van de eeuwig wentelede aarde. Doch deze stille vergeten plek heeft een herinnering. En als de zilveren maan in den kalmen zomernacht, met haar licht, dat kleine eenzame kerkhof tusschen de donkere schaduwen der eiken beschijnt, dan ruischen de bladeren hun eentoonig lied en fluisteren van allen, die daar begraven werden in 't grijs verleden, en

verhalen elkander oude vergetene weemoedige geschiedenissen van strenge of stemmige priorissen, van wasbleeke nonnen in grove kleeding, van in eenzame cellen verderende liefde of eerezucht, van plechtig koorgezang, wegstervende onder 't hooge kerkgewelf, van knielende geloovigen, en woeste vrijbuitende krijgers, — een lange reeks schaduwbeelden van levende wezens, die allen, reeds lang geleden, heengegaan zijn, elk naar zijn plaats.

Echter is het begin van dit eenmaal bloeiende en achtbare gesticht door een tijdgenoot opgeteekend, en hoewel het verhaal geen romantisch karakter heeft, verdient het toch in onze taal oververteld te worden, om eenige voorstelling te geven, hoe het in den ouden tijd met de oprichting van zoo'n Klooster toeging.

Omstreeks het jaar onzes Heeren 1240 begon Gerke, een rijk ingezetene van de parochie Twijzel, een kloostervereeniging in het leven te roepen op zijn landgoed in Wigarathorpe, een gehucht of dorp niet ver van het stroompje de Lauwers, dat sinds de vroegste tijden de gewesten Groningen en Friesland scheidt. Maar omdat hij bij al zijn bezorgdheid voor het eeuwig heil zijner ziel, iemand van onstandvastig karakter, lastig humeur en niet zeer groote scherpzinnigheid was, kwam hij, hoewel hun hulp bij zijn plan inroepende, achtereenvolgens in scheeve verhouding tot de oversten van drie der Friesche abdijen, de Regulieren te Ludingakerk, de Premonstratensers van Mariengarde en de Cisterciensers van Klaarkamp. Inzonderheid waren de beide laatste orden, die toen in het eerste tijdperk van ongemeenen opgang waren, elkanders mededingers. Reeds had Gerke den abt van Marien-

gaarde beloofd, dat de nieuwe stichting tot zijn orde zou toetreden en, er was hem van daar zelfs een prior als raadsman toegezonden, toen hij zich nog ter elfder ure door den eierzuchtigen abt Sidachus van Klaarkamp, die hem vroeger afgewezen had, liet overhalen, den regel van den heiligen Bernardus aan te nemen. Abt Sidachus was daartoe aangezet door zijn neef Wibrandus, die verder alles op zich nam en de kerkelijke goedkeuring van Munster wist te verkrijgen. Doch daarmede was de twistappel geworpen in de reeds bestaande en wassende kloostervereeniging. Sommigen hielden het met Gerke en de Klaarkampers, anderen sloten zich bij den prior aan en wilden den prae-monstratenser regel invoeren. Eindelijk liepen de huiselijke onaangenaamheden zoo hoog, dat er niet anders op uit te denken viel dan een vrijwillige scheiding in de tot dusver vereenigde congregatie. Elk kloosterling werd de keuze gelaten, tot welke orde en onder welken der beide abten hij zich begeeven wilde, en naar 't getal der hoofden zouden daarna de door Gerko geschonkene goederen verdeeld worden. Gerko en zijn aanhang stemden voor de cistercienser orde, kregen dus abt Sidachus van Klaarkamp tot superieur en behielden Wigarathorpe, alsmede de daarbij behoorende goederen. Klaarkamper monniken kwamen over om hun regel daar in te voeren, en de aanlegger van deze feiten, Wibrandus werd tot hoofd van het jeugdig gesticht verheven, de eerste der 42 abten, die over het klooster Jerusalem of Gerkesklooster den kromstaf hebben gevoerd.

De andere kloosterlingen van Wigarathorpe, die met prior Utatus den premonstratenser regel trouw bleven, kregen tot verblijf een hoeve onder het

Kerspel Augustinusga, met de daarbij behorende goederen, waar zij zich terstond na de scheiding vestigden en het kloosterleven inrichtten.

In dien zelfden tijd woonde onder Augustinusga ook een rijk landbezitter, Buwe of Bouwe geheeten, volgens een later maar betrouwbaar bericht, met den familienaam Harkema. Hij was ongehuwd en het voorbeeld van Gerke (geen broeder, zelfs geen familie van hem, maar hem natuurlijk wel bekend) werkte aanstekelijk om ook iets ter wille van zijn naam en tevens voor 'teeuwig heil zijner arme ziel te doen. In dien tijd achtte men de een of andere godsdienstige stichting, de begunstiging en beschenking van kloosters, kluizen en kerken het zekerste middel om zich de genegenheid van Gods vromen en daarmede aanspraak op hemelzaligheid te verwerven. Reeds vroeger had Buwe Harkema op zijn vaderlijk erfland met toestemming van den bisschop van Munster een kapel laten bouwen, aan St. Nicolaus gewijd, en haar tevens met genoegzame inkomsten tot onderhoud van een geestelijke voorzien. Deze kapel is ongetwijfeld de oude Harkemakerk in de streek, die zoolwel onder dezen naam als onder den meer gebruikelijken naam van Harkema-Opeinde bekend staat. Dit kerkje bestond nog wel een eeuw na de Hervorming en was de combinatieplaats van Drogeham. In de Roomsche tijden is het echter nooit een parochiekerk geweest, maar een kapel gebleven, die zonder twijfel aan Buweklooster toebehoorde.

Toen de geschillen over het klooster te Wigathorpe reeds dien, voor de Premenstratensers minder gunstigen afloop hadden genomen, bracht Buwe Harkema ook zijn plan ten uitvoer, om even als Gerke van Twijzel de wereld vaarwel te zeggen, na

al zijn land en goed tot het Godverheerlijkend doel van een kloosterstichting te hebben weggeschonken. Hij begaf zich met dat doel naar Mariengaarde en kreeg een onderhoud met abt Ethelger, in 't bijzijn van den cellarius (keller) van de abdij. Hij deelde hier mede, dat hij van alles wat hij bezat afstand wilde doen, wanneer de abt hem de noodige hulp en werkvolk voor de stichting van een klooster voor »zingende zusters" kon verschaffen en daarna in dit Godshuis uit eenig convent onder zijn toezicht, of van elders, een genoegzaam aantal nonnen wilde brengen. De abt greep deze aanbieding met de meeste vreugde aan en zette zich, door zijn teleurstelling in zake Gerkesklooster geleerd, terstond vol ijver aan het werk. Zonder dralen zond hij een schip naar Hamburg om hout en bracht een voldoende aantal geschikte timmerlieden, metselaars en andere werklieden bij een. Broeder Utatus, werd van zijn post op den Uithof te Augustinusga naar Mariengaarde teruggeroepen en in zijn plaats stelde de abt den supprior van Mariengaarde, Wilgrepus (of Worp), daar tot overste of prior aan, hem tevens belastende met het bestuur van het op Harkema's land te bouwen gesticht. Een tiental nonnen werden op last van haar overste, abt Ethelger, uit het huis te Augustinusga naar het klooster Betlehem overgebracht. Zij waren nog nieuwelingen en dus meest geschikt om de gezangen, de liturgie en den regel der orde zoo grondig te leeren, dat de nieuwe stichting terstond geheel en al naar den eisch kon aanvangen.

In 'tjaar 1248 of daaromtrent kwam broeder Wilgrepus met het noodige werkvolk over. Hij was een zeer bekwaam persoon, die in zijn jeugd degelijk onderlegd was. Als knaap had hij op de

school te Gryn, een kleine stad op een later door de zee verzwolgen eilandje tusschen Harlingen en Vlieland, met vele anderen het voortreffelijk onderwijs genoten van magister Fredericus, in dien tijd een geleerde van naam. Daarna was zijn opvoeding voltooid in de kloosterschool te Mariengarde, waar hij bovendien zulk een voorliefde voor het geestelijke leven leerde koesteren, dat hij uit handen van abt Jaricus, den heilige, de kloosterwijding ontving.

De taak, die zijn abt hem thans opdroeg, was zeer eervol, en hij aanvaardde haar terstond met grooten ijver. In betrekkelijk korten tijd waren op stevige fondamenten de muren opgetrokken en kon het verblijf voor de aanstaande bewoonsters reeds onder dak worden gebracht. Abt Ethelger van zijn kant bevorderde zooveel mogelijk der heiligen arbeid met raad en daad. Toen de bekwame leider Wilgrepus, door hevige koortsen aangeast, zijn taak moest opgeven, en den 30^{en} November 1249 doodziek in een scheepje te Mariengarde ter verpleging aankwam, was het werk zoo goed gevorderd, dat dit ongeval geen staking veroorzaakte, hoewel het een heele teleurstelling gaf. Het klooster, ofschoon nog niet voltooid was reeds goed bewoonbaar, zoodat de abt besloot om er de nonnen, die inmiddels in Betlehem genoegzaam in haar kloosterplichten ingewijd waren te laten intrekken. Den 13^{en} December liet hij ze onder passend geleide, zooals dat met den rang van geestelijke maagden overkomstig is, naar Harkema brengen, waar zij voortaan zouden leven. Spoedig volgde hij in eigen persoon, om door de noodige wijdingen alle zaken daar op vasten regel en orde te brengen. Hillegardis, een volle zuster

van den edelman Kempo van Waaxens, werd onder zijn opzicht tot eerste prioris van dit huis verkozen, dat den weemoedigen naam van Maria's graf, Sepulchrum Sanctae Mariae, ontving, doch gewoonlijk, tot gedachtenis van den verder niet meer vermelden stichter, Buweklooster heet. Sitetis, Syt of Syts, dochter van den edelman Ailulfus Rienatha (Regnada) van Hallum, werd Supprioris. Gelukkig herstelde inmiddels prior Wilgrepus, zoodat hij niet lang daarna, als eerste proost (prepositus) van Buweklooster, op zijn post terug keeren, en wat er nog te doen viel, naar den eisch voltooien kon.

Eindelijk was alles gereed met inbegrip van de kloosterkapel. Het kostte echter eenige moeite haar gewijd en daarmee het wettig zegel der kerk op de thans voltooide stichting gedrukt te krijgen. Welke bezwaren dat geweest zijn, wordt eenigszins duister aangeduid: vermoedelijk hing het samen met eene opheffing van de te Augustinusga ontstane kloostervereeniging, die althans verdwenen is. Dit huis kon nu vrij zeker overbodig geacht worden door de oprichting van het nieuwe voortreffelijk en volkomen naar den regel ingerichte klooster. Abt Ethelger heeft waarschijnlijk de monniken naar Mariengarde teruggeroepen, terwijl de nonnen Buweklooster betrokken, waaraan tevens de goederen van het huis te Augustinusga, hoewel oorspronkelijk van Gerko afkomstig, toegewezen werden. Tegen deze, of althans tegen een zoodanige verandering van het oorspronkelijke plan, werden van hoogerhand bezwaren gemaakt. Doch het gelukte eindelijk ze bij den suffragaan of wijbischop Wilhelm Taronensis uit den weg te ruimen, die den 24^{en} Sept. 1252, de kloosterkerk aan St. Johannes Evangelista wijdde

in naam van Otto van der Lippe, bisschop van Munster, 1248—1259. Met deze plechtigheid kreeg de stichting van Buweklooster haar voltooiing, terwijl de abt van Mariengarde als geestelijk overste werd erkend.

Dit gesticht kwam al dadelijk in goed gerucht en had veel toeloop. Nog geen veertig jaren na de vestiging, in 1290, telde het 170 inwonenden, een groote bevolking voor een nonnenklooster, en dus een bewijs van snellen bloei. Zoo is het gedurende een reeks van wel tien menschengeslachten een stille wijkplaats geweest voor vrome en vermoeide zielen, meestal bewoond door vrouwen van deftige afkomst. Gelijk de meeste nonnenkloosters heeft het geen geschiedenis. Het leven vlood er in geruchteloze eentonigheid voorbij, totdat, na langzame kwijning, eindelijk de tijd van verval en van het einde aanbrak. Van de verdere lotgevallen van Buweklooster is nagenoeg niets bekend. Enkele namen van proosten zijn in acten, van geen bijzonder belang, bewaard gebleven: Ulbodus op 't jaar 1408. Ettetus Sept. 1447, Rodolfus op 1510, 1522 en daartusschen, Gerrijt 1540, Godefridus Sylvius of Buscoducus in 1555, die in 1557 tot abt van Mariengarde werd verheven. Zijn opvolger was Regnerus van Asperen, sedert 1569 abt titularis van Mariengarde. De laatste proost, Nicolaus Jansz van Dockum, bood in den jare 1580, toen de Hervorming werd ingevoerd, zijn diensten aan tot regeling van de overdracht der kloostergoederen. In Mei had de gewone verkooping van meubelen en roerende have plaats. Nicolaus werd daarna door de regeering aangesteld tot ontvanger van de inkomsten der landen, waaruit de overgeblevene nonnen en pro-

veniers van de opgehevene instelling een pensioen genoten. Enkele van deze sloten later een overeenkomst tot verpleging in het St. Anthonij gasthuis te Leeuwarden. Een der hoofdgebouwen van 't klooster heeft nog lang gestaan. In het begin van deze eeuw werden echter de laatste resten van muren weggehaald en geslecht, terwijl de groote kelderruimten met puin en stempel werden opgevuld.

Hoogezand, 1883.

J. REITSMA.

DO BALTHASAR BEKKER yette dominé to Frentsjer wier en út namme fen 'e Classis in strafpredicatie hâlde moast to Tjommærum oer dominé JACOBUS STONEBRINK, in frjeamd man, dy 't er soms bjustre mâl troch gyng, hie hy ta text nomd: Col. 4, 17 »en zegt aan Archippus: zie op de bediening, die gij aangenomen hebt in den Heer, dat gij die vervult.»

In wike mannich letter, do 't BEKKER in pear mannen fen Tjommærum op in wykmerkelei to Frentsjer mette, frege hy hjar, ho 't nou mei hjar dominé gyng.

»Nou, dominé,» seiden hja, »nou, hwat scille wy jou der al folle fen sisse; wy hiene hoape, dat nou dominé Agrippes hiet, hy him scoe betterje, mar om jou rjuchtút ta sissen wer't it op stiet, hy bliuwt yette altyd de selde âlde STONEBRINK.» (1)

Út de oanteikeningen fen E. M. VAN BURMANIA.

(1) Yn 1677 waerd ds. S. sa as min 't do neamde *geremoveerd*, dat is, oafset.

BIER en BIERDRINKERS

IN FRIESLAND.

*O tousand botes! dat Harlemmer bjierecke,
dat smeeket my so swiet, so swiet!*

Waatze Gribberts.

De volken van germaanschen stam hebben van overoude tyden geen anderen eigenen volksdrank gehad, dan bier. Wijn leerden ze eerst kennen sedert zy met de Grieken en Romeinen en andere in zuidelike landen wonende volken in verkeer kwamen; en de kunst om brandewijn en andere overgehaalde vloeistoffen te bereiden, dagteekent van betrekkelijk jongen tijd. Het gebruik van koffi en thee is nog veel later by hen ingevoerd. Wel bereidden en dronken zy ook mede, alsook karnemelk en wei. Maar de inzoete, lobberige mede is wel geschikt om als versnapering te worden geproefd — niet om als dageliksche drank te dienen; zy wekt eerder den dorst, dan dat zy dien lescht. Karnemelk en wei, ofschoon door de oude Friesen veel gedronken, stonden niet altijd en overal iedereen ten dienste — omdat ze niet duren kunnen. Daar by wekken ze, dagelijks gedronken, lichtelik walging. Dies laat »*Mastir Jouke*” in zijn allergeestigst volkslietje van »*Sets en Tzjerk yn Snitser merk*”, den boerefeint ook zingen: ⁽¹⁾

Uwz suupe in waay bin 'k ba.

(1) De Haan Hettema, Frieske, Hilgelaonner en Noard-frieske rymkes. Dokkum, 1841. bl. 69.

Maar bier is steeds de aloude, eigene, en daar by welbemide volksdrank van alle Germanen geweest. Dus ook van de Friesen, die steeds, van alle stamverwante volken, de echte oud-germaansche eigenaardigheden het duidelikste vertoonden, het trouste behielden. Ook is het bekend genoeg, en door de getuigenis van oude schryvers overvloedig gestaafd, dat alle Germanen groote liefhebbers waren van eenen krachtigen dronk bier, ja, dat zelfs velen geenszins schroomden zich daarin te buiten te gaan.

Onze voorouders dronken hun bier in de eerste plaats by feestelike, ook by plechtige gelegenheden. Overal waar de vrye mannen maar samenkwamen en vergaderden tot het eene of andere doel, was bier de drank die geschonken, en gaarne volop gedronken werd. Waar maar de leden van een gezin in kleinen kring, de leden eener geheele maagschap in grooter gezelschap, alle vrienden en burens, of in 't algemeen de volksgenooten in groote vergaderingen by een kwamen — by huisselike aangelegenheden zoo wel als by 't verhandelen van algemeene belangen — bier was de drank die zekere wyding gaf aan deze samenkomsten. Van daar dat men van liever lede het bierdrinken begon te beschouwen als eene noodzakelikheid by dergelyke gelegenheden, ja, als eene hoofdzaak. By sommigen mag het biergenot dan ook wel in der daad *de* hoofdzaak geweest zijn. Zoo kwam men er toe, zulk eene feestelike byeenkomst zelve met den naam van *bier* of *bjier* te bestempelen. Vierde men de geboorte- of den doopdag van een kind, dan heette dit een *bernebjier*. Vierde men de verloving van een jong paar, dan werd het *loavelbjier*

(van *loave*, *forloave* (1) aangericht. Was aan bruidegom en bruid eere geschied door 't oprichten van versierde eerebogen, of door 't ophangen van eerekronen boven hunne hoofden, dan gaf de gelukkige jongman aan vrienden en bureu, die dit eerebetoon hadden ingesteld, een feest: het *boagelbjier* (van *boage*, *bage*, boog). Het biergelag dat by eene begrafenis gegeven werd, droeg den naam van *leedbjier*, en ook wel, zeer eigenaardig, *treastelbjier*. Was men, by 't bouen van een huis, zoo verre gevorderd dat de dakspanten met pannen gedekt werden, dan gaf de man, voor wiens rekening dat huis geboud werd, een *pannebjier*. Desgelijks, als, by 't bouen van een schip, de steven werd opgericht, dan werd den werklieden een feest bereid, dat *stjûnbjier* heette. Dit feest, dat slechts het werkvolk gold, werd door een grooter gevolgd, als het schip van stapel gelaten werd, als het *slot* kwam; daaraan namen dan allen deel, die op het nieuwe vaartuich eenige betrekking hadden, in de eerste plaats de schipper voor wien 't geboud was, en den scheepshouer, met hunne gezinnen; men noemde dit het *slotbjier*. Rekenden de eigenaars van merriën af met den houder van eenen hengst — het gelag dat daarby gegeven werd, heette *hîngstebjier*. Was het koolzaaddorschen afgelopen, dan onthaalde de boer zijn volk op een *koaltherskersbjier*. Volgens de oude achlumer *thersklaw* (dorschwet), werden, na

(1) Dit woord is wel degelijk goed oud friesch, al gebruikt men voor het nederlandsche woord *beloven* in 't friesch meest *ûnthjitte* of *forsprekke*. Halbertsma gebruikt het o. a. in zijn vers »*Twa ljeafsten*» (Quickborn-Liouwerd 1857-, bl. 45):

Och nee, ik haw in oaren ljeaf,
Al jirren oan forloew!

Wumkes.nl

afloop van den zaaddorsch, die door de boeren van zekere *krite* gesamenlik gehouden werd, de boeten of breuken, door de dorschers verschuldigd wegens begane kleine overtredingen, afbetaald op den bodem van de biertonne — die dus eerst leeg gedronken moest wezen.

Sommigen van de bovengenoemde *bieren* zijn nog, ook onder hunne oude benamingen, tot den huidigen dag by 't friesche volk bekend en in gebruik gebleven; b. v. het *flotbier*, *pannebier*, *hingstebier*, *koaltherskersbier*, enz.

Nog eene andere uitdrukking, aan de gewoonte der oude Friesen om by feestelike gelegenheden bier te drinken, en om het bier daarby als hoofdzak te beschouwen, is: *to bier gean*, te bier gaan. Deze uitdrukking, die in de eerste helft dezer eeu nog in gebruik was, maar die tegenwoordig ook al uit der lieden mond verdwenen is, werd bezigd als jongelieden paarsgewyze met elkanderen naar de herberg gingen om bier te drinken en te dansen of anderszins zich te vermaken, by kermis, volksfeesten en dergelike gelegenheden. Halbertsma gebruikt deze uitdrukking nog in zijn »*Boalswerter Merke*»: (1)

*De joun begoen to kommen,
In 't folkje gong to biar.*

en:

*Ik wier dochs yet mar santjen jier,
In nou al mei ien faem to biar.*

In Zeeland is deze zelfde uitdrukking — men zegt er: *te biere goë* — en in de zelfde beteeke-

(1) De Lapekoer fen Gabe scroar - Dimter, 1834 - bl. 5.

nis eveneens in gebruik. Ook kent men haar in Vlaanderen. ⁽¹⁾

Maar niet alleen by feestelijke gelegenheden — ook in 't dagelijksche leven was bier de meest gewone drank by onze voorouders. Water dronk men weinig; het drinkwater trouens is van ouds her in de friesche gouen, vooral in de klei- en veenstreken, van slechte hoedanigheid geweest, en is dat nog. Dit wordt veroorzaakt door den aard van den bodem. En koffi en thee hebben eerst in de vorige eeu hier het burgerrecht verkregen. Dus bleef er weinig anders dan bier over. De friesche huisvrouw zelve broude dit dagelijksche *drinkbier* in haar eigen huis, even als zy ook zelve het dagelijksche brood voor haar huisgezin bakte. By de Friesen in het Sagelterland, waar zoo vele oud-friesche zaken tot in deze eeu stand hielden, bleef ook dit gebruik nog tot het begin der tegenwoordige eeu in zwang. ⁽²⁾ Daar was in elk dorp een openbaar brouhuis, waar de huisvrouwen beurt om beurt haar bier bereidden. ⁽³⁾ Dit dagelijksche *drinkbier* was echter niet te vergelyken met de hedendaagsche zware biersoorten; o geenszins! Het was een zeer dun bierke, een waterachtige, flauwe drank, die een uiterst laag gehalte van alcohol had, en ook weinig of in 't geheel niet gehopt was. Ter vervanging van de dure hop, zoodde men ook wel andere voortbrengselen van het plantenrijk in het bier; bittere en samen-trekkende, als gentiaanwortel en eikenbast, of

(1) L. L. de Bo, Westvlaamsch Idioticon - Brugge, 1873 - bladz. 127.

(2) N. Westendorp, Over de Saterlanders, in het tijdschrift Antiquiteiten - Groningen, 1820 - dl. II, bl. 91.

(3) Gräszte, Bierstudien - Dresden, 1874 - bl. 13.

geurige, als anijs, fenikel, gember, lavendel — al naar smaak of verkiezing.

Later in de middeleeuwen, na de opkomst der omwalde steden, waar de bevolking in nauwe straten en kleine woonhuizen, zich met weinig ruimte moest vergenoegen, raakte in eigen huis het bierbrouwen en broodbakken — 't welk immers veel ruimte eischte en allerlei toestellen vergde — buiten gebruik. Afzonderlike bakkeryen en broueryen werden er opgericht, en de laatsten vooral kregen weldra groote uitbreiding. Want nu men ten allen tyde goed bier — veelal van betere hoedanigheid dan ieder voor zich in eigen huis brouwen kon — in de steden kon bekomen, raakte ook op de dorpen het bierbrouwen by de boeren in huis, langzamerhand in onbruik. Groot was het aantal broueryen dat in vele steden ontstond; vooral daar, waar men in overvloed zuiver water had, en men dus een bijzonder goed bier brouwen kon, 't welk dan heinde en verre verzonden werd. Menige nederlandsche en duitsche stad werd bekend en beroemd om de uitmuntende hoedanigheid van het bier, dat men er bereidde. Het brouersgilde telde, gedurende de laatste middeleeuwen, in menige stede de aanzienliksten en rijksten van de burgery onder zyne leden, en de handel in eigene en vreemde bieren bloeide in vele plaatsen.

Dit alles geldt zoo wel van alle germaansche landen en volken in 't algemeen, als van Friesland en de Friesen in 't bijzonder. Ook hier lag in de middeleeuwen, en nog later even zeer, by den welgestelden boer en burger steeds eene tonne bier in den kelder. Daar uit tapte men het bier af in groote kannen van aardewerk of van tin, en schonk het dan daar weër uit, als men er van gebruiken

wilde, in tinnen bekers of kroesen, in pullen van aardewerk, ja zelfs wel in soms kunstig gesneden nappen van hout, waar uit de schuimende drank gedronken werd. Ook hier stond die bierkanne steeds op tafel, op het schenkboord of de aanrechtbank, met de bekers en pullen er by, ten dienste van de leden des gezins, en van den gaanden en komenden man. En ook in de verschillende friesche plaatsen vergenoegde men zich niet slechts met het eigene, in de plaats zelve gebroude bier, maar begonnen weelde en »die leckere tonghe» vreemde bieren te eischen. Vooral het bier, dat men te Dokkum broude, werd veel begeerd; dokkumer bier werd naar alle friesche plaatsen gezonden. Deze goede naam had het dokkumer bier ongetwyfeld te danken aan d'omstandigheid dat de brouers te Dokkum steeds overvloed hadden van frisch en zuiver water, uit de twee oude, vermaarde bronnen, in en by die overoude stede aanwezig. Te weten: de Fetse, in de stad, en de Bonifacius-bron, even daar buiten. De vereering, welke aan deze twee wellen, hoogst waarschijnlijk reeds sedert de dagen van 't heidendom, in allen gevalle sedert de eerste eeuen des kerstendoms hier te lande, steeds door de oude Friesen werd bewezen, de naam van heiligheid, die zy hadden, bracht zeker ook veel toe tot den roem van 't dokkumer bier. Dat de dokkumer bierbrouery en de Bonifacius-bron in onderling verband stonden, blijkt ook hier uit, dat het brouersgilde te Dokkum oudtijds belast was met het onderhoud, het »slatten» en »slaggen» dier welle. Vooral het dokkumer »Maartebier», zoogenoemd wijl het in de maand Maart gebroud werd, had eenen zeer goeden naam, en werd veel begeerd en veel gedronken. Merkwaar-

dig is het dat ook de oude Engelschen, die volle broeders van d'oude Friesen, eveneens (althans in de zestiende eeu) hun »*Marchbeer*» hadden, en de oude Duitschers, te Maagdenburg, hun »*Märzenbier*», 't welk by beiden voor bizonder best bier gold. (1) Het Maartebier is dus zekerlik reeds bekend en vermaard geweest eer Friesen, Angelen en Saksen, onder aanvoering der friesche gebroeders Hengist en Horsa, in de vijfde eeu uittogen om volkplantingen te stichten in Brittannie, en om dat land zich te onderwerpen. — Tot omstreeks de helft dezer negentiende eeu, en zoo lang als er maar bier in Friesland gebrouwd werd, heeft het dokkumer Maartebier zynen goeden naam gehandhaafd.

Maar gold het dokkumer bier ook als het beste inlandsche bier, naar den smaak der middeleeu- sche en latere Friesen moest het nog de vlag stryken voor de buitenlandsche bieren. Onder de vreemde bieren die in groote hoeveelheid in Friesland ingevoerd werden en verbruikt, nemen het hamburger en het haarlemer bier de eerste plaatsen in. Daar nevens voerde men ook wel uit andere vooral duitsche steden, hier wel bier in; onder anderen uit Merseburg en Brunswijk — ja, zelfs uit Engeland. Maar uit Hamburg en Haarlem kwam het by geheele scheepsladingen.

Natuurlik zagen de friesche brouers dezen grooten invoer van buitenlandsch bier met lede oogen aan. En wyl de brouers in vele steden een machtig gilde formden, zoo rustten ze niet voor die invoer van vreemd bier, zoo schadelik voor hun bedrijf, zwaar belast werd, of ook geheel verboden. Maar hier door werden weér de belangen van koop-

(1) Holinshed, *Descriptio Britanniae*, bl. 94. — Hone, *Every-day book*, dl I, bl. 563. — Gräse, *Bierstudien* bl. 19 en 45.

lieden en schippers en van vele andere burgers benadeeld; boven dien ook de vryheid des volks grievend gekrenkt. Geen wonder dat hooglopende geschillen en velerlei strijd uit deze zaak ontstonden. En dat men dezen twist weldra ook op staatkundig gebied overbracht, was in die zoo twistryke vijftiende eeu, toen de heillooze party-schappen van Schieringers en Vetkoopers het friesche volk zoo jammerlik beroerden, nog minder een wonder. Te Leeuwarden had in 1486 de stedelijke overheid der burgerye eene verordening gegeven, dat »men gheen Haerlemer bier . . . . . moste vercoepen, ofte tappen, maer huer eygen bier, dat sy binnen Leeuwerden brouden”. Toen dit voor vrye burgers zoo ondragelike gebod weldra overtreden werd, en men deze overtreding wilde doen boeten, kwam er verzet. En dit verzet nam terstond zulk eene uitbreiding, dat er een hevig oproer in de stad ontstond, ’t welk de burgerye in de wapens bracht, en dat eindigde met het beleg en de inneming van de stad door eene groote bende van vyandelike Schieringers, met den moord van een lid der stedelijke regeering, met het gevankelik wegvoeren van vele burgers en met het sneuvelen van anderen, en met de plundering der stad. Deze droevige gebeurtenis, een der bizonderste in de geschiedenis der friesche hoofdstad, en waartoe *bier* de middellike aanleiding gaf, is bekend onder den naam van »het leeuwarder bieroproer”. Ware het niet dat dit voorval onder den naam van »Het bieroproer te Leeuwarden, in het jaar 1487, in zijne oorzaken en gevolgen,” door Mr. J. Dirks beschreven was, en geplaatst in het tijdschrift »De vrije Fries”, deel XI, — het zoude hier de plaats zijn deze zaak nader in bizonderheden te

vermelden. Thans moet ik my vergenoegen den lezer daar heen te verwijzen, en ik doe dit zoo veel te liever, nu in genoemde verhandeling niet slechts op grondige, uitvoerige en degelijke wyze, maar tevens in zeer aangename form, dit »bierproer” beschreven wordt.

In het veelvuldige gebruik van vreemd bier, vooral van het meest gedronkene haarlemer bier, zagen reeds in de vijftiende eeu, zwaartillende lieden eene oorzaak van een gevreesd verval van oud-friesche zeden en deugden, ook van vermindering der volkswelvaart. En al was hunne vreeze zekerlik overdreven — geheel ongelijk zullen ze wel niet gehad hebben. Te groote weelde immers heeft ten allen tyde en overal het volk verdorven. Zoo kwam in die dagen dan ook reeds dit volksrymke op:

*De leytske lape,
De haerlemer tape,
Inde skiere iel,
Bringe Friesland in 'e wiel.*

De leytske lape, de leidsche lap, daaronder verstond men het laken, te Leiden geweven en bereid, 't welk als eene fyne en kostbare kleedingstof door de oude Friesen gedragen werd. Met *de haerlemer tape*, de haarlemer tap, bedoelde men het haarlemer bier. En deze twee zaken, met het woelen der partyschappen — want *de skiere iel*, de graue aal, schijnt een bynaam geweest te zijn voor de Schieringers — worden gezegd Friesland ten verderve te brengen. Nadere verklaring van dit rijmke, alsmede van de weêrgaer van, dat, by veranderde omstandigheden, in

latere tyden ontstond, kan men vinden in de bovengenoemde verhandeling van Mr. J. Dirks, en ook in Prof. Ev. Wassenbergh's Taalkundige bydragen tot den frieschen tongval — Leeuwarden, 1802 — bl. 156 en vervolgens.

In de zeventiende eeu, en reeds van 't begin der jaren 1600 af, brachten voorspoed en bloei in handel en bedrijf, even als in alle nederlandsche gewesten, zoo ook in Friesland groote welvaart onder de bevolking. En de weelde volgde de welvaart op den voet. Wel bleef ook gedurende deze geheele eeu het bier de eigenlike volksdrank, wel behield ook allerlei vreemd bier, het haarlemer in d' eerste plaats, nog steeds zynen goeden naam by de Friesen, en werd door hen veel gebruikt — maar ook wijn werd in de zeventiende eeu niet te goed noch te duur geacht, om, by feestelike gelegenheden, te worden geschonken. De handel in iijnsche, fransche en spaansche wyne werd een geduchte mededinger voor den handel in vreemde bieren. En 't waren niet slechts de ryken en de aanzienliken, die zich de weelde veroorloofden dat in hun huis het bier ten deele door den wijn verdrongen werd. Neen! — want ofschoon dit aanvankelijk wel het geval was, eerlang volgden de welgestelde burgers en boeren na, en kwam er ook by hen, by bizondere aanleiding, de flapkanne met wijn op den disch. En, jammer genoeg! spoedig ook reeds de brandewijnflesch. Onze dichter Gysbert Japicx, wiens versen ons zoo menige belangryke bizonderheid melden uit het dageliksche leven der zeventiende-eeusche Friesen — Gysbert Japicx laat in de *To-harcke* op zijn gedicht „*Friesche Tjerne*” de verloving van twee jonge lieden plaats hebben

To Sint-Eal, by wijn in bjear (1)

Dat is: op den dag van Sint-Eal of Sint-Alef — in kerkelik latyn St.-Odulphus — de tijd van de oude bolswarder kermis (2) — »by wijn en bier.» In een ander gedicht »*Egge in Wijnering*», zegt een oude drinkebroer van zich zelve:

*Yn 't eyn, ney 't bjear- in wijn-gelaegjen,
Forkrigge ick Fiat mey dit plægjen.* (3)

Terwijl zijn onmatige buurman

Fordrinst korts in forsmoarre ijn wijn (4).

Evenwel bleef het bier ook in volle gebruik. Op de bruiloft van een aanzienlik man hadden de bedienden in de keuken volop bier, en zy onthaalden er eenen boer op, die er van zegt:

Goe bjear is eack nel quea, (5)

waar de man ontegenzeggelik gelijk aan had. Ook werd dien zelfden boer, by eene andere gelegenheid, door de burgery in de stad bier geschonken, en daar nog iets op toe gegeven:

Hier 's bjear, hamme in taback. (6)

Een oude boer ergert zich aan 't weeldrig leven

---

(1) Gysbert Japicx, *Friesche Rijmlerye* - Ijcauwert, 1821 - bl. 6. (2) J. H. Halbertsma, *Letterkundige Naoogst* - Deventer, 1840 - dl. I, bl. 226. (3) Gysbert Japicx, bl. 67. (4) Idem. (5) Idem, bl. 1. (6) Idem.

van 't jongvolk; hy verwijt den jongen mannen dat zy bier en brandewijn drinken als water:

*Jiet den ijn, het mogste better,
Baerndewijn in bjear, az wetter. (1)*

Gedurende de geheele achttiende eeu bleef het bier in Friesland ook nog als volksdrank in gebruik; maar steeds in afnemende mate. De opkomst van koffi en thee, welke in die eeu by burgers en boeren in zwang kwamen, alsmede het steeds toenemende gebruik van brandewijn en jenever, deed aan 't bierdrinken veel afbreuk. En dit hoe langer hoe meer! Hoe meer de jaren vorderen in deze eeu, des te meer wordt het bier door andere dranken verdrongen, tot groote schade van gezondheid en welstand by 't friesche volk. In het begin der achttiende eeu werd er nog haarlemer bier in Friesland gedronken, zy het dan ook slechts by den eenvoudigen landman. En by hem gold het nog steeds als eene lekkerny. Floor maar hoe Gribbert, een friesche boer, in 't begin der jaren 1700, het prijst: »*O tousent botes! dat Harlemmer bjercke dat smecket my so swiet, so swiet! . . . . My tinckt, ney myn plomp en bot forstaan, jo motter hunnigh yn dwaan, 't is oors onmuwglick, 't is ommers so giel as waacc.*» (2) Die zoo sprak, was een oude man, en slechts het bier wordt zoo door hem geroemd. Maar zijn zoon drinkt ook reeds brandewijn by zijn bier. Deze zoude in stad het eene en andere koopen, maar hy verdeed zijn geld in brandewijn en bier.

(1) Gysbert Japicx, bl. 52.

(2) Waatze Gribberts Brilloft - Liauwert, 1820 - bl. 1.

Dies roept hy uit: „*Ick soe ien widse in ien pypkanne keepje to myn tokomminde bern, dirt uit drincke soe; in dat jild hab ick fordroncken yn baarnewyn in bjeer.*” (1) De eenvoudige leeuwarder burgerman ging nog in den jare 1768 »*de Zaterdag-avens na de linker vleugel*” (de herberg) »*ommen mingelen bier te drinken.*” (2) En als die zelfde man een varken slacht voor zyne huishouding — en dat was een waar feest voor hem — dan laat hij »*en mingelen of twee driebotjis bier haale . . . . en dar en paar dikkoppen*” (een vochtmaat) *jenever bovenop.*” (3) Hy liep ook wel herberg uit, herberg in, en zegt daarvan: „*Hier nam ik ris en stuverskantje en daar en halfvandelte, of ook wel ris en dikkop,*” (4) dus nu eens bier, en dan eens sterken drank.

Sommige lieden, die gaarne over den »goeden, ouden tijd” leutereren, en dien pryzen en loven hoe meer ze den tegenwoordigen tijd laken en lasteren, beelden zich heden ten dage wel in, dat onze voorouders zoo vroom waren als lammeren. Vooral dat de ouden zulke troue kerkgangers waren, zoo trou »den Sabbathdag heyligden” door des zondags stil en verdrietig zich t’huis doodelik te vervelen, wordt door deze »*laudatores temporis acti*” hoogelik geroemd. Maar och! *det gappet near as it bit*, zoo als ’t spreekwoord zeit. Op de breedzyde van de Nieuestad te Leeuwarden waren van ouds her, en nog in de vorige eeu, verscheidene bierbroueryen. De Ipe-brouwers-steeg aldaar draagt

(1) Wantze Gribberts Brilloft - Liauwert, 1820 - bl. 57.

(2) A. Jeltema, Het vermaak der slagterij - Leeuwarden 1823 - bl. 5. (3) Idem, bl. 8. (4) Idem, bl. 9.

nog heden haren naam naar eenen brouer Ipe, die daar woonde. In die broueryen werd het bier niet slechts by tonnen in 't groot verkocht, maar men tapte het er ook in 't klein, by 't *mingelen*. Menig vroolijk biergelag werd daar door d' eerbare burgerye gehouden. Vooral des zondags namiddags in den zomer ging het er druk en lustig toe. In de ruime gelagkamers konden de gasten soms allen geen plaats vinden, of ook wel, het behaagde hun beter in de vrye lucht. Dan werden er groote kleeden van zeildoek uitgespannen tusschen de lindeboomen op den wal voor die brouershuzen, en in die luchtige tenten zat de gemoedelijke, welgedane burger met vrou en dochters, en de kloeke jongeling met vriend en makkers *op de bierbank*, en zy lieten zich allen het lichte zomerbier wel smaken. Soms riep men den speelman er by, die dan plaats nam op eene leeggedronkene tonne, en met zyne vedel het gezang begeleidde, b. v. van

Ik ben er die Groenelands straatjes
Zoo dikwijls ten einde gegaan.

Ons volk kende toen nog die oude en schoone, dikwijls zoo geestige en vaak zoo dichterlike volksliederen; *bierpsalmen* noemde men ze wel schertsender wyze. Ja, soms steeg de vroolikheden ten top — de speelman vedelde eenen luchtigen dansdeun helder op, en het schoone, lustige jongvolk draaide en zwaaide in eenen eerbaren, kunstloozen dans. Maar dit ging te ver — altijd naar de meening der kwezelende (schijn)vromen. Vooral ook de predikanten zetten de vroede mannen der stedelijke overheid op tegen die dansvreugde. Het gevolg was dat laatstgenoemden eene keur uit-

vaardigden, waarby het der burgerye verboden werd des zondags namiddags en avonds in de gelagkamers der broueryen of op d' openbare straat te dansen. — Maar geen nood ! Zoo gemakkelijk lieten de jonge lieden hunne onschuldige vroolikheden zich niet ontnemen. Lust zoekt list. Des zondags, volgende op 't uitvaardigen van 't dansverbod, trok de vroolike schare jongvolk, met den speelman voorop, naar de Oldehove. Men klom den wenteltrap op naar boven; weldra liet de speelman boven op 't plat van den toren zyne lustigste dansdeuntjes klinken, en spoedig sprong het jonge volkje in eenen bonten ringeldans rondom den »makelaar" van den toren. En hoog door de lucht klonk het gelach, gejuich en gezang van de jongelingen en maagden, en de vedeltoon klonken daar tusschen — nooit had de vedelaar zoo schoon gespeeld — en weêrklonken over de daken der eerbare burgers, ook tot ergernis van die droevige stakkerts, wier hart zoo zwaar, wier geest zoo duister, wier gemoed zoo bitter was, dat zy der jeugd geen billike vroolikheden konden gunnen. Maar daar boven op den breeden, stompen toren wiens bovenvlak, omgeven en beveiligd door eene steenen borstwering, ruimschoots gelegenheid aanbiedt om te dansen, daar gold het verbod niet. Immers daar was 't geen gelagkamer eener brouery, en geen openbare straat.

My is deze aardige bijzonderheid uit het oude leeuwarder volksleven bekend geworden uit de verhalen van mynen grootvader aan moeders zyde, Cornelis Oedses Spoelstra. Deze oude Stand-Fries, ten jare 1759 geboren, had het vernomen van zynen vader Oeds Cornelis' Spoelstra, een grutter en »meelker" op de breedzyde van de Nieuwestad te Leeuwarden. Deze had in zyne jeugd meêge-

danst boven op den Oldehoofster toren. — En het volgende is nog de „toehaak” van dat verhaal: Maar des anderen daags kwam »de vermaner” (predikant) van de menniste gemeente, waar toe hy behoorde, met een paar ouderlingen, om den jongen broeder te overreden dat hy voortaan zoude aflaten van »al sulcke sondige dertelheyt”, die der vrome gemeente tot „droefheyt ende ergenisse” verstrekke.

Nevens het dokkumer bier had in de vorige eeu en in het begin van de tegenwoordige, het groninger en het deventer bier groote vermaardheid in Friesland, en werd er by geheele scheeps-ladingen ingevoerd. Het dikke, donkere, zoetachtige deventer bier was vooral by vrouwen zeer in trek. Aan zwakken en herstellenden, vooral ook aan herstellende kraamvrouen werd het geschonken als een middel om weêr by krachten te komen. Het groninger bier droeg den naam van »kluun”. Dit is een oud woord, waarmede oudtijds ook elders, onder anderen in Mecklenburg, (1) sommige soorten van bier genoemd werden. De lading van het beurt- of veerschip, van Groningen op Leeuwarden, bestond, in de vorige eeu, van Groningen naar Leeuwarden gaande, hoofdzakelik uit „kluunbier.” Van daar dat dit vrachtschip, al brengt het tegenwoordig ook geen druppel kluunbier meer over, te Leeuwarden toch nog steeds den naam draagt van »het kluunskip.”

Werd het bier in voortdurende onmatigheid gedronken, dan bleven de kwade gevolgen daar van natuurlijk niet achter wegen — oudtijds zoo min als tegenwoordig. Had zich iemand, door onmatig

(1) Gräse, Bierstudien — Dresden, 1874 — bl. 71.

kluundrinken het pijnlike podagra, op den hals, of liever in den voet gehaald, dan zeiden de oude Friesen van hem: „hy heth en kluunskonk,” hy heeft een kluunbeen. Daar leze men de geestige vertelling van *Gabe-skroar* maar eens op na: *De kluensconk fen uwz ald-dominy.* (1)

Het groninger kluunbier en het deventer bier waren zware biersoorten. Wilde men lichter bier drinken, dan werd in Friesland, nevens het dokkumer, ook veelvuldig het „knîpster-” en het „biltbier” begeerd. *Knîpsterbier*, aan de Knype of Nieu-Brongerga, een dorp by 't Heerenveen, gebrouen, was vooral in de Zevenwolden vermaard, even als het *biltbier*, dat in de grieteny het Bilt gebrouen werd, in de noordelike deelen van Westergoo en by de boeren in Ferwerderadeel en Leeuwarderadeel. Het biltbier werd vooral in den oogsttijd veel gedronken, en in tonnetjes en groote kruiken — „*sûpkrûken*” — door de boeren mede genomen naar het veld. Voor weinige jaren was er nog eene kleine brouery, waar zulk dun maar welsmakend en lavend biltbier bereid werd, te Sint-Jacobi-Parochie, in de bureen. Dat zal wel de laatste friesche dorpsbrouery geweest zijn. Aan de Knype was eene groote brouery, en eene zware, schaduryke linde stond er voor de deur, over den weg, aan den waterkant. Daar verzamelden zich des zomers-avonds de burgers van 't Heerenveen, en de boeren van de Lange- en Korte-Zwaag en andere dorpen — ja zelfs wel van de Gorredijk kwamen burgers en boeren — zaten daar onder de linde op de bierbank, en lieten zich den alouden volksdrank wel smaken. Hier te Haarlem woont

(1) De Lape-koer fen Gabe-scroar (Rimen ind Teltsjes fen de broárren Halbertsma.) — Dimter, 1871, bl. 94.

een oude Stand-Fries, een »*knipster*” van geboorte. Er komt nog een glans van vergenoegen op 't gelaat van den waardigen ouden heer, als hy vertelt hoe gezellig het daar zat, in zyne jeugd, op de bierbank onder de linde, en hoe lekker dat »*knipsterbier*” smaakte.

Gräse vermeldt op bl. 51 van zyne »Bierstudien” nog eene soort van friesch bier, dat onder den naam van »Bruynen Barendt” bekend zou geweest zijn. Ik heb daar van nooit gehoord, noch iets beschreven gevonden, en houd het er voor, dat dit eene vergissing is.

Oudtijds bereidde men ook wel spyzen met bier. Men zoodde wel een groot stuk rundvleesch, een zoogenoemd »*paterstik*,” in dunbier, ten einde een zoo men meende, bizonder krachtig vleeschnat te verkrygen. Werd er enkel brood, roggenbrood namelijk, meestal echter grove roggene tweebakken in 't bier gebrokkeld, en dit te samen gekookt, zoo was het, onder den naam van »*bjier-end-brea*”, bier-en-brood, eene dageliksche spyze, die vooral des avonds werd genuttigd. (De geslachtsnaam *Bierenbroodspot*, in West-Friesland inheemsch, heeft aan dit gerecht zijn ontstaan te danken.) Maar mengde men nog honig door dit bier-en-brood, in lateren tijd siroop of suiker, en roerde men er nog eenige geklutste eieren door heen, dan werd het een lekker gerecht, dat by een gasmaal voegde. Men noemde het »*kaldeskeale*,” koude schaal, omdat men het gewoonlik eerst koud liet worden, vóór men het at. Als »*kolleskael*, *koldeschale*, *kalteschale*” was het oudtijds ook in geheel Noordwest-Duitschland by de friesche en saksische bevolking bekend, en werd er veel ge-

bruikt. Dàar is dit gerecht zelfs heden nog niet geheel-en-al in onbruik geraakt. In Vlaanderen kent men het ook, en noemt het aldaar *bierkandeel*. (1)

Des winters dronken de oude Friesen hun bier ook warm. Dan werd de tinnene bierkanne wel van de tafel of van 't schenkboord weggenomen, en op de vuurplaat gezet, na by het vuur op den heerd. Maar als men zich eens wilde te goed doen, dan werd er *waerm-bjier* afzonderlik bereid. Het bier werd dan in goteling of ketel op 't vuur verhit, en er werd siroop by gedaan voor de smaak, en eene scheut brandewijn voor »de krachtigheid» zoogenoemd Wilde men het mengsel bizonder smakelik maken, dan deed men honig in 't warmbier in plaats van siroop; later gewoonlik suiker. Overigens geschiedde dit slechts in huishoudingen, die op weelderigen voet waren ingericht. Dat men in 't begin der achttiende eeu, in den eenvoudigen boerenstand, nog stroop in 't warmbier deed, blijkt ons alweêr uit Waatze Gribberts, als hy zegt: »*in dochtit dy feynten en fammin ynt waarm bjier, ynne plaets fen seerp.*» (2) Weelderige lieden deden ook wel speceryen in 't warmbier: kruidnagels, gember of kaneel. Dat was dure waar; dies namen eenvoudige luidjes ook inlandsche kruideryen daartoe: anijs, salie, jeneverbessen, en dergelyken. Ook in herbergen en brouhuizen was warmbier te verkrygen, namelijk des winters, en vooral als het ijs de schaatsryders in grooten getale in die huizen voerde. In de zoogenoemde »waterherbergen», die zoo geheel eigen zijn en eigenaardig in 't friesche land, heerschte

(1) L. L. de Bo, Westvlaamsch Idioticon -- Brugge, 1873 -- bl. 127.

(2) Waatze Gribberts Brillout. — Liauwert, 1820 — bl. 68.

dan een levendig en lustig volksverkeer. Daar stroomden dan de vroolike, vlugge »reedriders" by heele »keppels", al »kliuwende" met de blanke »redens" nog onder de voeten gebonden, de deuren uit en in, voor in en achter uit of anders om, den geheelen dag, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Daar zat men dan een kwartiertje „*út to poesten*" by den heerd, waar een helder vuur lustig brandde, en laafde de verschrokte keelen met geurig en »swiet" warmbier. Daar waren dan den gantschen dag de groote handketels met bier niet van 't vuur; de eene werd er afgenomen, en de andere weêr boven 't opene vuur gehangen. En des namiddags kwam de speelman met zyne vedel. Hy zette zich op eenen stoel, die boven op eene tafel stond, in een hoek van 't vertrek geschoven, om ruimte te winnen, en speelde helder op. Dan »joelde en krioelde" het tierige jongvolk in de „*Skotske trye*". Ook kwam er nog wel een vroolike oude, een Stand-Fries van 't echte „*laech*," maar nu, even als iedereen, door 't ijsvermaak geheel uit rand en band. Hy sprong in den kring:

*Hei! hwa ken de sawn-sprong?
End hei! hwa kin him dûnsje?*

en vertoonde den zevensprong, dien ouden volksdans, tot vermaak der jonge lieden, en tot eigen lust. Zoo tierde zich dat oude friesche volksleven!

In de onmiddellike nabyheid van Leeuwarden, by de sluizen die aan 't begin van de Harlingervaart het water stuwden, by 't zoogenoemde Verlaat — thans weggenomen en opgeruimd — stond zoo 'n waterherberg, op een schiereilandje, tusschen Stadsgracht en Harlingervaart ingesloten. Dat was

eene oorbeeldige friesche waterherberg. Het wapenschild der stede Leeuwarden, met het jaartal 1600 er onder, stond er zeer fraai, in zuiver heraldischen form in steen gehouwen, boven de deur. »Zestienhonderd — Slag by Nieupoort», zeiden wy schooljongens, wien men 't brein volpropte met jaartallen uit de nederlandsche geschiedenis — als wy des zomers langs dat huis trokken, met „angels” of „polsen” gewapend. In de laatste helft der vorige eeu nog heerschte des winters, als er ijs was, in die herberg zulk een oud friesch volksleven, als boven beschreven is. Vooral op marktdagen, of als er hardryderyen op schaatsen gehouden werden te Leeuwarden, zat daar de »jachtweide” (gelagkamer) vol warmbierdrinkers. Men dronk er dien begeerden drank uit »testen”. Dat waren geen testen, zoo als men ze tegenwoordig nog slechts kent, en die men in de stoven gebruikt. Neen! ofschoon ze van 't zelfde grove roode aardewerk vervaardigd waren als de ouderwetsche vuurtesten, ze hadden eenen eenigszins gewyzigden form, en waren als „drinktesten” of „biertesten” bekend. Het was zeer grof aardewerk, van uiterst weinig weerde; en als een gast met »knoffelige” handen, zoo'n test brak, zag de »ka'sleinske” niet boos. Ook braken ze licht. Er zal tegenwoordig wel geen enkele *biertest* meer over zijn in Friesland, om van die oude warmbier-gelagen te getuigen.

Tegenwoordig behoort dat warmbier-drinken geheel tot het verledene. My is niet bekend dat nog ergens in Friesland die oude volksdrank geschonken wordt. Sedert het begin dezer eeu is het gebruik van warmbier steeds verminderd, en heeft de vlag moeten stryken voor »boerekoffi” (koffi met kaneel en suiker — of een klont bruine kandi — en een

scheut brandewijn er in). Om »boerekoffi" reed in mijn jeugd het leeuwarder jongvolk nog naar de Froskepolle en naar Warga, naar de Dille en naar »Uultsjestein". — Toch is my nog echt friesch warmbier geschonken geworden. En dat wel, zonderling genoeg, buiten Friesland. In den ouderwetsch strengen en langdurigen winter van de jaren 1864—'65, toen ik te Amsterdam de lessen van de hoogleeraren Tilanus en Lehmann volgde, ontdekten eenigen myner vrienden aldaar — meest friesche studenten — een bierhuis in de Heerestraat, waar de waardin, eene bejaarde, spraakzame Friesinne, ik meen van Makkum of van Workum, warm bier bereidde en verschonk. Dat was koorn op onzen molen! »Wy kregen daar den gang," en menig avond zat daar een gezelschap van friesche jongelingen achter den warmbier-pul. Smaakte het ons zoo goed? Ei! dat kan ik niet met waarheid beweren! Eigenlijk maakten wy elkanderen dit maar wijs. Maar wy kwamen er, als »Stam- en Stand-Friesen." Ook wist de kasteleinske, al was zy eene vrou op jaren, ons te boeien door hare gulle spraakzaamheid, door hare veelal geestige verhalen van schippery en zeemanschap (zy was eene zeemans-dochter en -weduwe) uit den ouden tijd, toen de Engelschen haar grootvaders kof hadden gekaapt, en de oude man zelve naar Engeland voer en naar den engelschen koning ging om zijn vaartuich, en dus zijne broodwinning, terug te krygen — wat hem niet gelukte. En van smokkelary wist zy te verhalen, »*uit de franske tid*", van gewaagde smokkeltochten by duistere nachten, waar het met de fransche »douanen" (*dy diivel scil se helje!*) om leven en dood ging. Ik luisterde gaarne naar die verhalen. — Natuurlik

spraken wy daar niets dan in de friesche taal, en liefst zoo ouderwetsch mogelijk. „*Up 't alde Heiteland!*” was de spreuk van onzen heildronk, als we de bierpullen tegen elkanderen stootten; „*End up alle frye Friesen!*” was 't wederwoord. »*Eala fria Fresena!*” daar mede begroetten wy elkanderen by 't binnenkomen, zoo als de oude Friesen deden. »*Liävor dead as slaef!*” was er onze leuze. En wy zongen er van

»*Friesk bloed, tjoch op! Wol nou 'ris broese in siede*”, (1)

en van

»*Wierne de alde Friesen fry, Friesce soannen binne wy.*” (2)

Ook wel van

»*Myn hert dat trillet my, it iz nin rôy!*” (3)

en meer andere, schoone friesche »*sangen.*’

En zoo »speelden” wy daar »oude Friesen” — in de Heerestraat te Amsterdam, Anno Domini 1864—'65.

Voorby! voorby! is de vroolike onbezorgde jeugd. — En waar zijn ze allen gebleven, de makers die met my daar samenkwamen? Ach! hier en daar, ginds en herwaarts, in alle winden verstoven! Sommigen ook weggerukt in den bloei des levens, door den nydigen dood. Een paar zelfs, o jammer! *verdorben-gestorben*” —

(1) E. Halbertsma, *De alde Friesen*, in *De Lapekoer* — Dintter, 1834 — bl. 224.

(2) E. Halbertsma's gedicht *De friesce Tsjrlen*, in *De Lapekoer* — Dintter, 1834 — bl. 259.

(3) Gysbert Japicx's gedicht *Wobbelke* in *de Friesche Rymlerye* — Ljeauwert, 1821 — bl. 27.

waarom myne ziele nog treurt. Herdenk ik die dagen, ach!

» *Wehmuth*
Schleicht mir in 's Herz hinein.” (1)

Maar neen, mijn hart! en luister naar dien zwaarmoedigen duitschen dweper niet! Hoor liever wat »Doctor Eeltje” zingt, en verheug dy nog in 't herdenken:

» *O wille! o noflikke tyd!*
Hwet tins ik oen dy wer blyd.” (2)

Waren er in het laatst der vorige eeu in sommige friesche plaatsen de bierbroueryen nog eenigszins in bloei — Dokkum telde er toen nog dertien — sedert het begin dezer eeu raakte in Friesland het bierdrinken hoe langer hoe meer buiten gebruik. De oude lieden, die het nog dronken, stierven allengskens uit. De jonge lieden dronken geen bier meer, maar koffi en thee, brandewijn en jenever. In den jare 1830 en kort daar na, toen de opstand der zuidelike Nederlanders vele friesche jongelingen uit alle standen in de wapens bracht, en naar de brabantse en vlaamsche gewesten voerde, waar zy langeren of korteren tyd verbleven, raakten velen van hen aldaar weêr op den smaak van 't bier. Terug gekeerd naar eigen haardsteden, ontbeerden ze slechts noode den schuimenden, frisschen drank, die hen in den vreemde weêr lief geworden was.

(1) Uit Heinrich Heine's gedicht *Du bist wie eine Blume.*

(2) E. Halbertsma's gedicht *It Marke in De Lapekoer* — Dinter, 1834 — bl. 80.

En het gevolg was dat er in de jaren 1830—'40 ongeveer, nog al wat brabantisch bier (bosch-bier, maastrichtsch, leuvensch, brusselsch lambiek en faro) in Friesland ingevoerd werd en gedronken. Het was in die dagen ook dat »Doctor Eeltje» zong:

*Braban! o dyn snippe famkes
In dyn bjrkes hien' myn hert! (1)*

Maar dit hield toch op den duur geen stand, en bleef weldra weêr geheel achter wege.

Met het uitsterven der bierdrinkers gingen ook de bierbroueryen te niete. Hier en daar sleepten er nog eenigen haar kwynend bestaan voort; maar bloei en leven waren, omstreeks de helft dezer eeu, uit de friesche broueryen verdwenen. Weenige jaren na dien tijd werd te Leeuwarden in de laatst overgeblevene brouery, voor 't laatst de brouketel geledigd. Dokkum hield zynen alouden bierroem langer in stand; eerst om ende by een twintig-tal jaren later hield daar het bedrijf op in de laatste broueryen; die van F. Ozinga ging in 1872 te niet, terwijl die van I. Hansma in 1876 ophield te bestaan. De brouery van Ozinga — »de drie Rozen» — hield nog tot in 't laatst haren ouden roem staande, van 't lekkerste „Maartebier» te leveren. Te Leeuwarden heb ik de beide laatste broueryen nog in bedrijf gekend; te weten: die van Plekker, op de Vleeschmarkt, »het Schip» genoemd, en die van Y. van der Meulen, op het Noordvliet, »de Kroon» geheeten. De brouery van Plekker vooral was nog eene oorbeeldige ouderwetsche. De putstoel stond er nog op

(1) E. Halbertsma's gedicht *Frieslân*, in *De Lapekoer* — Dinter 1834 — bl. 227.

den wal, half verscholen in 't loof van den lindeboom, en de bierbank stond er nog in 't koele, half donkere voorhuis. En des namiddags omstreeks drie, vier, vijf uur — de burgery at toen nog haar middagmaal om een of om twee uur — trokken nog enkele oude burgermannen daar heen, om hun »half-mingelen' bier te drinken. Het is my, als of ik ze nog zie — die oudjes! — met den hoogen hoed op 't hoofd, de panden van de lange, blaulakensche jas op de kuiten hangende, met korte broek en lage schoenen met zilveren gespen, veelal ook al rookende uit eene lange goudsche pijp, langzaam en deftig naar de brouery stappen. Als een kleine beuker, in de nabyheid van 't ouderlike huis — waar de brouery schuins tegenover was — op straat spelende, staarde ik, middag op middag, dien laatsten leeuwarder bierdrinkers met verwondering aan. Zij hadden, in myne oogen, iets raadselachtigs, iets geheimzinnigs. En de gestalten, die in onze jeugd indruk maakten op ons gemoed, blyven ons lang by.

De beide laatste friesche bierbrouers, nog in leven, zijn de heeren Yde van der Meulen te Leeuwarden, en Ive Hansma te Dokkum; eerstgenoemde, een tachtiger, is nog steeds vol yver en lust, waar het de behartiging geldt der openbare volksbelangen — een waardige Stand-Fries.

Korten tijd na dat de laatste friesch-bierdrinker te Leeuwarden was ten grave gedaald, weinige jaren nadat de laatste leeuwarder brouery opgehouden had te bestaan, opende Bouwe Jans Kuipers in die stad eene inrichting, een bierhuis, waar vreemde bieren — zware beiersche en engelsche, lichte hollandsche en brabantische — werden verkocht en vertapt; eerst in de Weert, op den

noordeliken hoek van de Begynestraat, daar na op het Raadhuisplein, hoek van 't Raadhuisstraatje, in een huis dat nog uit de vorige eeu als het Oranje-bierhuis bekend was; later ook nog elders. Dit viel weêr in den smaak der burgery, en nam op; en dit is zeker niet slechts te Leeuwarden, maar in geheel Friesland, het eerste nieuwerwetsche bierhuis geweest. Sedert verrezen er voor en na vele dergelyke bierhuizen, aller wegen in steden en dorpen; sedert nam het bierdrinken by het friesche volk, even als ook elders in Nederland, weêr gaande weg toe — vooral ook sedert in Holland en in andere nederlandsche gewesten talryke groote broueryen werden opgericht, die voortreffelike biersoorten opleverden, zwaardere, zoogenoemde beiersche, en lichtere, oud-nederlandsche. In het aloude Friesland zelve, tusschen Flie en Lauers, is nog niet weêr eene nieuwe bierbrouery verrezen; de hoedanigheid van het water in Friesland maakt dit dan ook minder raadzaam. Maar de nieuwerwetsche snelle en gemakkelike middelen van vervoer maken dat dit geen gemis is voor de friesche bierliefhebbers.

In den tegenwoordigen tijd is het bierdrinken by de Friesen weêr bizonder in zwang, vooral by 't jongere geslacht. Ik acht dit een heugelik verschijnsel. Als goed bier met behoorlike mate gedronken wordt, is het in der daad een heilryke drank — 't is vloeibaar brood. Vooral ook hierom noem ik het heilrijk, omdat er geen beter middel is om het heillooze jenever-dinken te bestryden, ja zegerijk te bekampen, dan goed, zuiver bier.

Moge 't daaraan geenen dorstigen Fries ooit ontbreken!

Haarlem.

JOHAN WINKLER.

BOCKE HARINXMA.

1497.

Hwa 't Fryske skiedboek iepen slacht,
 En lêst fen d' âlde tiid,
 Ho, d' iene de oar' nei 't libben gong
 Ut wrake, skeel aef niid ;
 Ho 't frijdom do fortrape waerd ;
 Ho 't fjochtsjen, moard en brân,
 Jier út, jier yn, it folts fordylg',
 Forwoeste stêd en lân ;
 Ho 't elts de baes do spylje woe,
 't Regear foar oermacht wiek ; . . . .
 Dy freget wis, wier 't frijdom do,
 Hwer 't min sa lúd fen spriek ?

Né, frijdom net for 't earme folts,
 By 'n libben, sa 't do hie ;
 Nin rêst, nin tier op 'e âlde groun,
 Dy 't ien great slachtfjild wie.
 Elts eange foar de dei fen moarn,
 En siet yn soarge en noed,
 Hwent hwêr it krychsark flamme en klonk,
 Dêr koste it goed en bloed.

Do hearske yn Snits, as Alderman,
 As haed fen 't Skiern'ger boun,
 It Hearskip Bocke Harinxma,
 Great, machtich, tige ûntsjoen.

Mansk yn 'e rie, yn 't fjochtsjen fûl,
 Fortrape er d'âlde lear.

»Rju ljeawer stjerre Frysk en frij,
As ûnder 'n freamde Hear.

Hy helle it freamde folts mei yn,
En, do 't dat wier yn 't lân,
Do roave en moarde it, hwêr 't mar koe,
Ek Snits foel yn hjar hân.

In skatting waerd de stêd oplein,
Mar jild, sjoch! wier der net;
En do, waerd Bocke yn gysling nomd,
En yn de finsnis set.

Ja, yn de finsenis to Grins,
Sa as yn 't skiedboek stjit,
Waerd hy oan kjetlings lein, hwet strie
Wier 't bêd, in bank syn sit.

Kom! kypje w' efkes by him yn!
Mar, wy bisauwe er fen:
Sa'n gat, sa tsjuster, grouksom, near!
Sa'n plak foar sokken man!

Wy dik'rje skrutel yn it roun,
En sjogge 'm earst hast net,
En skrilje fen de kjetlings, as
Hy hân aef foet forset.

Hy mymret, d'eagen woast en gleaun;
Soms skрил' er, wyld en kjel,
En fljucht den rimpen wer oerein
En siicht wer gromjend del.

De trouweleazens fen de Saks
Jeit 't bloed him nei de kop,

En komme 'm Sytse en Lou yn 't sin, (1)
Fljocht dat to mear him op.

Hy flokt op 't Grinser folk; dat hâldt
Him yn de finsenis,
Wylst mear yet as de lospriis al
Foar him bitelle is.

Sa sit er dêr, moarns ier, jouns let,
Wreed skaet fen wiif en 't bern. —
Tsjocht nimmen op ta syn ûntset?
Scil hy nea Snits wer sjean?

Ja dôch. — J a n K a n t s j e , alear syn feint,
Dy komt as frjeun yn need;
Forhellet him fen 't wiif en 't bern,
En treast him yn syn leed.

De Grinzers sjogge yn dy J a n
Alhiel gjin kwea aef sa,
En litte him, sa faek er komt,
By Bocke goedsmoeds ta.

Lykwol is J a n in slimme gút.
»As 't slagje wol" seit hy,
»Den moasten J' út dit gat hjir wei,
»Sa kin 't net langer, fij!"

Mar Bocke seit: »ho slim ik 't ha,
»To fluchtsjen kin dochs nea,
Hwent kamen se ús ris oer it mat
Hja makken' grif ús dea."

(1) *Sytse Harinxma* syn miig, en *Lou Donia*, syn sweager
sieten to *Grins* ek yn 'e gysling.

»Nin swierigens,» is 't andert wer,
 »Fortrou op my! hawar!
 »'k Hab alles ré en foar enoar
 »'t Lokt wis; kom weachje it mar!»

Nou, Bocke praet earst yet wol tsjin,
 Mar einling seit er: »ja,
 »Hwent better is de dea my wis
 »As 't libben, dat 'k hjir ha.»

Jan rint nou nei it stêds bistjûr,
 En dêr stiet min him ta,
 Hy mei by Bocke oernachtsje, en nou
 Scill' hja it weachstik ha.

't Is joun — en yn syn neare klûs
 Heart Bocke, ho 't de wyn
 Dêr bûten rûst; — de doar giet op,
 En Jan komt by him yn.

En dalik wirde op 'e doar
 De swiere skoattels treaun;
 Mar Jan dy eanget net, hy weag't
 Graech 't libben foar syn frjeun.

Hja skodsje elkoarren stil de hân. —
 En nou forhellet Jan
 Fol moed en fjûr, mar lúst'rijend wei,
 Oan Bocke 't foarnomd plan.

Al skoarret dizze er ek tsjin op,
 Jan hâldt syn string mar fêst.
 Sa sitt' hja dêr oan 't middennacht,
 Ta alles leit yn rêst. —

Dêr slacht de klok, »hark"! seit nou Jan,
 »Hear Bocke! hark! dêr is
 »Foar ús de gouden úre slein;
 »Nou moed! wy râlde it wis!"

Hy siket nou út baitsje en broek,
 Syn ridskip foar it ljocht,
 Dat hy dêr yn biside het,
 Hwêr nimmen 't wis hie socht.

Hy filet stil, aloan, alwei,
 De swiere kjetlings troch,
 Wrikk't mei in izer 't finster op,
 En wrot dêr sels earst troch.

Nou folget Bocke ringen him. —
 Mar sjoch! — de grêft! — ho nou?
 »Dat 's neat," seit Jan — »ik sylje er troch.
 »En lûk jou 'r oer oan 't tou."

Dat slagge hjar; do op 'e rin,
 Klits, klets, sa bong'lj' hjar klean.
 Dat giet in úre fier, en dêr
 Hat Jan twa hynders stean.

Mei 'n wip der op, en wer foarút,
 »Jei oan! ropt Jan, »to knol!"
 Hja hâlde nearne n't oan, né, né!
 Yn ienen troch nei Swol.

't Bistjûr fen dizze stêd, bigien
 Mei Bocke's ûnk en leed,
 Troch Grins him oandien, nimt him op,
 En helpt him yn 'e need.

Hjir bleau er nou in dei aef hwet,
 Joech oan syn A n s k biskie,
 En dizze kaem mei tritich man,
 Dy 't hja goed wap'ne hie.

Sa teagen hja op reis, nei hûs,
 Hwet wiern' hja bliid! — En nolk
 Klonk 't wolkom! wolkom! hjar yn 't ear
 Fen 't blide Snitser folk.

Fol lof en tank oan Gôd, gean hj' yn
 'e Tsjerke en dêr klonk lûd:
 't »*Laudamus Deum*»; elts dy song
 Dat mei út fol gemoet.

En d'oare deis wier strjitte en plein
 Alhiel bistruid mei grien,
 De bliidskip oer de rêdding wier
 Yn 't great en algemien.

Elts brocht in scinsjeft Bocke oan hûs,
 Dy minder en dy mear;
 En dat ús Jan goed waerd bitocht
 Troch Bocke, is like klear.

In pear jier libbe er yette mar,
 Do naem de dead him wei,
 En mannich each fen sib en frjeun
 Seach him mei triennen nei.

Sa waerd er, nei in libbensrin
 Fen striid en moeite en lêst,
 Yn 't kleaster Thabor t' ierde brocht,
 Hwer yet syn bjinte rêst.

De Fryske frijdom waerd troch 't folk
 Do sels to hôte brocht,
 En 't Lân, earst ûndre Saks, tonei
 Oan Karel V forkocht.

Mar do de Spanjert 'tâlde folk
 Trape op syn herte en nek,
 Do riiſde 't wer as 'n lieu oerein,
 In fierde 'm woast tobek,

En sette op nij de frydomsflagg'
 Op skip, op stins en toer.
 It focht fen freamde twang him frij;
 't Bleau frij, alle ieuwen oer!

Marssum.

T. VELSTRA.

Profester Borger en Sytse skipper.

Profester BORGER wier lyk as bekend is in stokers-soan fen 'e Jouwer, en do 't er skoallejonge wier, boarte er mei de oare bern faek op 'e bûrren. Onder syn maten wier ek in skippers-jonge. Dy en hy liken folle mei elkoar op to hebben, alteast hja wieren gau ris togearre op en út. Do 't se greater waerden gyngen se elts in wei op, dy dwers fen elkoar ouroanen. Borger waerd student, de skippers-jonge waerd skippersfeint en letter sels skipper. Do 't Borger syn stúdsje to 'n ein brocht hie koed er dominy wirde, mar dat waerd er net; hy krige yn ienen plak as lector yn de bibel-útlizkinde oan de hegeskoalle to

Leiden. In jiermannich letter waerd er dêr profester yn 'e theologie.

Sytse, de skipper, kaem wol ris mei turf to Leiden. Hy wist fen sels wol dat Lyas Borger dêr profester wier en hy hie der tige sin oan om dy yet ris to sprekken, mar hy doarst der sa sonder oanlieding hast net hinne gean. Do 't er den ris wer mei in fracht turf nei Leiden scoe, frege er earst by Borgers folk op 'e Jouwer oan oft se faek ek boadskip oan profester hiene. Nou né, boadskip hiene se sa sonders net, en ek neat mei to jaen, mar Sytse koe de profester de groeten se wol oerbringe en sizze, dat alles bêst by hjarres stie.

Sytse kaem to Leiden en weage it nei it hûs fen profester to gean. Hy skille dêr oan en sei hwa 't er wier. Do 't Borger hearde dat Sytse der wier, moast de man dalik ynkomme en hy waerd by de profester yn 'e studearkeamer litten. Hja rekken oan 't praten oer âld en nij en Borger wier yet allike flot en gol tsjin him as yn 'e tiid do se togearre skoallejonges wieren. Sytse sei op 't lêst: »Mar hwet ha jy it nou dochs al folle better as ik. Ik kin altyd mar wrotte en wrame en yn alle waer en wyn omswalkje, om troch 'e tiid to kommen, en jy hadde oars neat to dwaen as hwet yn 'e boeken om to noaskjen.»

»Ja,» sei Borger, »mar dat boekewrotten is ek altyd lang gjin maklik wirk. Dat scoe dy neat meifalle, Sytse, ast dat ris goed kaemst to witten. Ik sit alteast nou foar in ding, dat kostet my hersensskraebjen genôch. Sjuch, dêr leit in hebreausk boek; dêr kinst dou neat fen lêze nôch bigripe, mar dou hest fêst wol ris heard of lêzen fen jota's en tittels, net!»

»Ja,» sei Sytse, dêr ha 'k wol fen yn 't testemint lêzen.»

»Dat tocht ik al. Nou sjuch, boppe forskate fen dy hebreauske letters steane fen dy lytse haeltsjes, dat binne jota's, en boppe oaren steane stipkes, dat binne tittels. Dy haeltsjes en dy stipkes jouwe oan sa'n letter in hele oare biteikenisse as er oars het. Nou sjuchst dêr ien letter, Sytse, dêr stean trije stipkes boppe. As der twa stiene, den bigriep ik dalik de sin fen it wird, mar nou der trije stean nou bin 'k der glêd ou. Hofolle boeken ik dêrom al trochsjoen ha, dat wit ik sels net, — en nou bin 'k yette allike wiis; ik stean der stom for.»

Sytse digere wiles op de hebreauske letter om, en al skielik sei er: »Nou leau ik, dat ik it wol wit, profester.»

»Heden,» sei Borger, »scoest dou dat nou yn ienen sa mar witte, Sytse?»

»Ja,» sei Sytse, »as ik net mis sjuch, den is dit maklik to forklearjen.»

»Nou,» sei Borger en lake, »ho leist dou dat den út, Sytse?»

Sytse rikte efkes oer it skouder fen profester hinne, skrâebbe mei de neil fen 'e foarste finger it stipke boppe de letter wei, wylst er sei, »dat is ommers oars neat as miggeskyt, profester.»

W. D.

Bijdrage tot de geschiedenis van de vlucht der Franschen in November 1813. (1)

In onzen tijd van spoorwegen, van telegrafen en telefonen, is het schier onbegrijpelijk, hoe eene wereldgebeurtenis als Napoleons besliste nederlaag bij Leipzig, op den 18^{en} October 1813, eerst bijna drie weken daarna algemeen bekend, of, laat mij liever zeggen, algemeen geloofd werd. Doch het wordt ons verklaarbaar als wij bedenken, dat er soms dingen gebeuren, die òf te verschrikkelijk òf te verblijdend zijn, om er onmiddellijk geloof aan te hechten. Herinneren we ons daarbij dat het tot Napoleon's tactiek behoorde, om ook dan, als zijne legers het onderspit gedolven hadden, allerlei

(1) De in deze Bijdrage voorkomende historische bijzonderheden, voor zooverre ze elders nog niet vermeld werden, zijn ter mijner kennis gekomen door mondelinge mededeelingen of nagelaten eigenhandige aantekeningen van tijdgenooten en ooggetuigen, voor wier geloofwaardigheid ik kan instaan. Zij bevat een kort verhaal van hetgeen, in de voor Nederland zoo hoogst gedenkwaardige dagen van 14, 15 en 16 November 1813, meer bepaald te *Harlingen* heeft plaats gevonden, toen honderde, ja duizende Fransche vluchtelingen zich in die havenstad ophoopten, om zich van daar naar Holland te doen overschepen; dagen die wel op een onbeschrijfelijke blijdschap uitliepen, maar zoolang zij duurden, Harlingen bedreigden met steeds klimmende gevaren, die, als ze niet ter elfder ure nog waren afgewend, de schromelijkste gevolgen voor die stad zouden na zich gesleept hebben.

valsche geruchten te doen uitstrooien en stoutweg bulletins van nieuwe overwinningen de wereld in te zenden. Zoo ook thans weder. Nog den 9^{en} November werd er, op bevel van den Prefect te Leeuwarden, het bericht afgekondigd, dat de Keizer den 31^{en} October eene luisterrijke zegepraal op het Beiersche leger had behaald. Wel waren er, die omtrent den waren stand van zaken allengskens beter werden ingelicht; maar nog altijd in de macht der Franschen en in twijfel, of Napoleon, indien al gevoelig geslagen, wel voor goed overwonnen was, waagde men het niet, anders dan in 't verborgen, eenig blijk van vreugde over zijn val te geven; te minder daar de Franschen, waarvan men omringd was, langen tijd den schijn van niets kwaads te duchten wisten te bewaren, totdat het eindelijk niet langer verborgen kon blijven.

De eerste duidelijke teekenen, dat de Franschen te Harlingen hunne zaak voor reddeloos verloren hielden, openbaarden zich op Zondag den 14^{en} November.

Als een der Admiraliteitszetels en als belangrijke koop- en havenstad, telde Harlingen onder zijne inwoners een menigte van douanen en andere keizerlijke beambten. Dit Fransche bestanddeel der bevolking werd nog vermeerderd door officieren der marine. Want om, bij 't voortduren van het continentale stelsel, alle gemeenschap met Engeland af te snijden en zich tegen mogelijke aanvallen van dien kant gewapend te houden, waakten nacht en dag niet alleen een vijftigtal z. g. kustkanoniers, maar waren ook binnen en vóór de Harlinger haven verscheidene oorlogschepen, waaronder een groot korvet, »de Jena», gestationneerd; terwijl ook

de noodige kanonneerbooten in het vaarwater tusschen de stad en de eilanden kruisten, om het zonder verlof passeeren der zeegaten te beletten. Vele bevelvoerders over deze flotille bevonden zich gewoonlijk, maar nu nog meer dan anders, aan wal, daar reeds sedert eenige dagen een storm uit het Z. W. woei, die het verblijf aan boord van deze op hunne ankers rijdende bodems voor die Fransche heeren zeer onaangenaam maakte.

En nu — op den morgen van genoemden dag bespeurde men onverwachts bij al deze te Harlingen verblijf houdende vreemdelingen eene buitengewone beweging en drukte. 't Scheen waarlijk alsof men aanstalten maakte tot een overhaast vertrek. En dat er iets bedenkelijks voor hen gaande was, bleek weldra nòg duidelijker, toen er van den kant van Leeuwarden een troep van wel 50 Franschen, meest douanen, die uit Oostfriesland gevlucht waren, de Franekerpoort binnentrokken, korten tijd daarna door een commissaris van oorlog en eenige gendarmes gevolgd, die allen terstond den weg naar de haven insloegen en op »de Jena" zich inscheepten. In allerijl pakken nu ook de marine-officieren hunne biezen; maar zij gunnen zich toch nog den tijd, om uit 's lands magazijn eenige vaten buskruit mede te voeren. Men ging daarbij op zoo ruwe en roekelooze manier te werk, dat de Luitenant-Colonel der nationale garde, de Heer Tj. Tjallingii Pz., zich haastte, om hier zijn gezag te laten gelden en de noodige orders tot voorzichtigheid te geven.

Een groot gedeelte van den donkeren en stormachtigen avond ging met die inschepingen voorbij; 't werd van lieverlede weër stil op kade en straat, en geen nieuw rumoer stoorde de rust van den

langen nacht. Toch kan men zich licht voorstellen, hoe, na zulk een dag en onder zulke omstandigheden, bij een groot deel van Harlingens burgerij van slaap geen sprake kon zijn.

Nauwelijks is de volgende morgen aangebroken, of de bevolking is weder op de been, en uit alle wijken snellen er naar buiten in gespannen verwachting van wat de nieuwe dag zal baren. Naar den havenkant vooral beweegt zich de menigte, ook om te vernemen, of de Harlinger beurtman misschien ook in 't gezicht is en welke tijdingen deze uit de hoofdstad zal medebrengen. En ja — begunstigd door den voor hem voordeeligen Z. W. wind, heeft hij trots het aanhoudend stormachtige weder, de terugreis ondernomen. Daar nadert hij met een vliegende vaart, daar loopt hij de haven binnen, en welke berichten brengt hij meê! Volgens in Holland loopende geruchten was de Keizer dood, volgens een ander men zegt, was hij door zijn eigen volk te Parijs gevangen genomen! Maar hoevelen dit ook met vreugd vernemen, van blijdschap durft men het nog niet te gelooven, veel minder aan zijn gevoel in een luid hoezee! lucht te geven. Toch begint men, in de slingering tusschen vreeze en hoop, aan de inspraak der laatste meer ingang te verleenen; maar nu begint ook het gevaar meer te dreigen, dat het lang verdrukte en tot het uiterste toe verbitterde volk tot woorden en daden van euvelmoed zal overslaan. De gewapende burgerwacht, tijdig weder opgekomen, is echter op hare hoede. En als de receveur der douanen, Mr. Menitret, zich thans tot den commissaris van politie, den heer Kisjes, begeven heeft, om dezen te berich en, dat hij order ontvangen had, om met al zijne beambten te vertrekken en

daarbij diens bescherming heeft ingeroepen, worden daartoe dadelijk de noodige orders gegeven; maar als het op de uitvoering er van aankomt, hebben politie-dienaren en nationale gardes de handen vol werk, om het volk, dat al meer en meer voor de kazerne der douanen samengeschoold is, in bedwang te houden. Reeds hoort men uit veler mond ruwe scheldnamen en schimpschoten; reeds ziet men velen vloekend de gebalde vuisten tegen die meestgehate handlangers der Fransche dwingelandij dreigend opheffen, als deze op lijfsbehoud bedacht, allen uit hunne kazerne gewapend naar buiten treden en zich in slagorde scharen. Ernstig stond het in dat oogenblik te duchten, dat zij, gesard en getart tot het uiterste, van hunne wapens gebruik zouden maken. Eén schot één sabelhouw slechts van hunnen kant, en de woede van het gepeupel ten top gestegen, zou wie weet tot welke daden van geweld zijn overgegaan. Doch de nationale garde wist ook hier van moedig doortasten. Zij drong door de volksmassa heen, beval de douanen hunne wapens over te geven, onder dat beding alleen hun belovende hen veilig te zullen geleiden naar de in aller ijf voor hen afgehuurde vaartuigen. Dit laat het volk ongehinderd geschieden, onthoudt zich ook van molest bij de inscheping; maar als de vaartuigen, die de douanen hebben opgenomen, op uitdrukkelijken last aan de scheepkapiteins gegeven, dadelijk van wal steken, om hunne passagiers buiten gevaar van verderen overlast te stellen, gaat er toch, als men ze de buitenhaven ziet passeeren om daar te ankeren, een luid gejuich van den wal op en wordt hun gewis menige hartgrondige verwensching achternagezonden.

Pas had men dit gevaar afgewend, of men moest weder op andere hachelijke kansen bedacht zijn. De stroom der vluchtelingen, die den vorigen dag reeds begonnen was door Harlingen zich een weg te banen, verbreedde zich steeds meer. Dien ganschen Maandag voerden volgepropte wagens en tot zinkens toe gevulde trek- en andere schepen steeds meerdere voortvluchtigen aan; mannen, vrouwen en kinderen, beladen met pak en zak, meest allen met de trekken van afmatting en angst op het gelaat. Hoe die allen onder dak te brengen? Hoe ze voor de uitspattingen van het grauw te behoeden?

Ook onder die nieuw aangekomenen bevonden zich gewapenden. Stond 't niet te vreezen, dat deze, gelijk wij reeds bij de douanen zagen gebeuren, bij eenig geweld hun door het gepeupel aangedaan zich gewapenderhand zouden te weer stellen, en dat dit op een bloedig straatgevecht zou uitloopen? De wakkere Colonnell der nationale garde met zijn onderhoorige manschappen, bijgestaan door den niet minder vastberaden commissaris van politie zijn weder vaardig bij de hand, om dit onheil te voorkomen. Wederom gaven zij bevel tot ontwapening, en ook deze werd zoo 't schijnt zonder veel tegenkanting volbracht. Dat dit zoo goedschiks, met een handvol schutters en politiedienaren, kon geschieden, schijnt haast ongelooflijk. Doch vergeten wij niet, dat deze vluchtelingen door vermoeyenis uitgeput en bevangen door angst en vrees voor 't gepeupel zoowel als voor de Kozakken, de hun anders zoo eigene courage verloren hadden. Ook onder de door Harlingen vluchtenden zag men in die dagen voorbeelden, dat gewapende Franschen

op den eisch van brutale straatjongens, zelfs geweer of sabel gedwee afgaven.

Bedenklijker stond het kort daarna met de openbare veiligheid geschapen, toen zij door hen, die geroepen waren haar te bewaken bedreigd werd. Het garnizoen van Harlingen bestond destijds, zoo als straks reeds opgemerkt werd, uit een 40- of 50-tal kustkanonnières. 't Waren meest ruwe, aan dronkenschap verslaafde, vermetele gasten, een corps uit Hollanders samengesteld, maar onder een Fransch commandant. Deze, Jacquet geheeten, had zich onvoorziens te zoek gemaakt, en nu waren zijne manschappen geheel aan zichzelf overgelaten. Niet zoodra is dit den Lt. Colonnell ter oore gekomen, of hij spoedt zich met een deel zijner garde naar de hun ter bezetting aangewezen plaatsen, laat hen aflossen en hunne posten en wachten door dezulken bezetten op wier trouw en fermitieit hij staat maken kon.

Zoodoende ontstond er intusschen al meer en meer behoefte aan versterking der reeds zoo weinig talrijke militaire macht te Harlingen. En de Prefect van Leeuwarden, per estafette daarvan verwittigd, zond nu onmiddellijk hulp, doch slechts een detachement van 24 nationale gardes, die, tegen den avond aangekomen, door den Lt. Colonnell dadelijk onder zijn commando genomen werden.

Nog dienzelfden avond zag men weder nieuwe drommen van vluchtelingen de stad binnendringen en tot overmaat van verlegenheid ontvangt de maire aldaar eene dépêche, dat er uit Groningen, Drenthe en Oostfriesland een menigte, ook van hooge Fransche autoriteiten, naar Harlingen in aantocht was. Nu is de regeering tot laat in de weer om de vereischte maatregelen

te nemen, dat deze naderende gasten, voor wie in de logementen en herbergen geen plaats meer was, terstond bij hun aankomst, gelegenheid zouden vinden om te scheep te gaan: maatregelen zoo tijdig en noodig, dat, waren deze niet genomen, ook Harlingen in het lot zou gedeeld hebben, dat later Delfzijl en andere steden trof, waar de Franschen in hunne vlucht gestuit, bleven hangen en zich nestelden. Ook moest de regeering er op bedacht zijn, dat het niet aan voldoende proviand, althans niet aan genoegzamen voorraad brood ontbrak, weshalve er orders naar alle bakkers gezonden werden, dat zij hunne uiterste krachten zouden inspannen om in deze dringende behoefte te voorzien.

Met Dinsdag den 16^{en} November brak voor Harlingen de bangste dag aan. Nog bleef het stormachtige weder voortduren, maar ook de toevloed van vluchtelingen onverminderd aanhouden. Het gewoel en gedrang op de straten nam hand over hand toe. De weinige nog niet verhuurde schepen werden als bestormd; ongehoorde prijzen, tot acht-, negenhonderd gulden, werden door de schippers voor den overtocht geëischt en tot onderpand van de vracht lieten zij de bagaadje der vluchtelingen zoolang op de wal staan tot dat aan hunnen eisch was voldaan. Zóó groot was de drang, om naar de haven te komen en goed en lijf te bergen, zóó ontzettend het gedrang, dat mans van hunne vrouwen werden gescheiden, kinderen van hunne ouders; overal hartbrekende tooneelen; eene moeder was het eindelijk gelukt om, met haar zuigeling in haar voorschoot, tot een der binnenhavens door te dringen; doch toen zij haar kind aan een der schepelingen, die met haar de reis zouden doen, overreikte, bleek

het reeds een lijkje te zijn. Bij het aanschouwen van zulke jammeren kwam de menscheijkheid weer boven. Velen, hoe ook op alles wat Fransch was gebeten, konden een traan van deernis met de zoo diep ongelukkigen niet onderdrukken, voorzagen hen van geld of brood of dekking, of boden aan hen, die van vermoeienis haast niet meer staan of gaan konden, den steunenden arm.

Bij al die ellende en opschudding voegden zich nu weder nieuwe onlusten met de kanonniers-kustbewaarders. Toen deze, gelijk wij zagen, afgedankt waren, zwermden zij door de stad, zich aan dronkenschap en allerlei baldadigheid overgeevende en het volk tot mouterij en plundering ophitsende. Anderen waren er op uit, om hunnen heimelijk verdwenen commandant in zijn schuilhoek op te sporen; en toen zij hem 's namiddags gevonden hadden, wilden zij hem te lijf, om hem te dwingen hun de achterstallige soldij uit te betalen. De alzoo in 't nauw gebrachte zocht zijn heil in de vlucht en wist, schoon door sommigen zijner bende achternagezet, nog in tijds het bureau van politie te bereiken, om zich onder de bescherming van den commissaris te stellen. Deze roept onverwijld den bijstand van den Luitenant-Colonnel in, die hem met zijn adjudant en eenige manschappen dadelijk te hulp snelt. Zij trachten de daar samengeschoolde kanonniers op zachte en bedaarde wijze ter neêr te zetten en te verwijderen. Doch toen dit niet baatte en deze woestelingen voortgingen met dreigen en vloeken en opruiing van het volk, drongen de nationale gardes met ontbloote sabel op hen aan, wisten zich van de voornaamste belhamels meester te maken en brachten ze in verzekerde bewaring.

Doch hiermede was deze zaak nog niet afgelopen. Van verscheidene kanten vernam men dat er door de nog op vrije voeten gebleven kanonniërs, verwoed over de hun en hunne kameraden aangedane grieven, moord en brand bedreigd werd, ja dat zij zich hadden laten ontvallen, dat zij hen met geweld zouden ontzetten en dat het dan dien nacht op een plunderen zou gaan. Daar die geruchten maar al te veel geloof verdienden, liet de Lt.-Colonneel terstond een krijgsraad beleggen. De leden daarvan, zijnde behalve den Lt.-Colonneel en diens adjudant, M. v. d. Plaats, de kapitein L. v. d. Veen en de eerste luitenant J. Hannema, spoedden zich terplaatse van de convocatie. En na kort beraad werd eenparig besloten, om, wilde men van de rust en goede orde in de stad meester blijven, die gevaarlijke bende, wat het ook kosten mocht, met geweld te ontwapenen en te arresteeren. 't Was de genoemde adjudant, aan wien deze hachelijke taak werd toevertrouwd; hij aanvaardde die met een betrekkelijk klein detachement en volvoerde die met zooveel moed en beleid, dat binnen korten tijd het geheele rot, hoewel niet zonder den heftigsten tegenstand, met hunne reeds gearresteerde makers, achter slot en grendel werd gebracht.

Dit alles was vóór dat de avond inviel gelukkig afgedaan. En waarlijk nog juist van pas. Want niet lang daarna kwam de gansche stad weder in beweging door het binnentrekken van een massa vluchtelingen, zooals men daar nog niet had zien verschijnen. 't Waren Fransche generaals in koetsen met 2 en 4 paarden bespannen, gevolgd door vele stafofficieren, een commissaris-generaal van politie, voorts de sous-prefect van Leeuwarden, 2 commissarissen van oorlog, alsmede payeurs, rece-

veurs, controleurs-principal en andere personen van rang, geëscorteerd door 2 compagniën Zwitsers en door gendarmes te paard en te voet, te samen ongeveer 300 man. Aan ontwapening van deze geregelde troepen viel natuurlijk niet te denken. Maar bij zulk eene overmacht aan de zijde der vluchtelingen moest te zorgvuldiger alles vermeden worden, wat deze voor een groot deel hoogstaanzienlijke en op hun point d'honneur zeer gestelde heeren als belediging konden aanmerken. Bij het steeds aanhouden van den hevigen storm, kon er van een vertrek met de oorlogsvaartuigen toen nog niets komen. En waar hun dan zoolang een voegzaam verblijf te verschaffen?

Waarlijk, goede raad was hier duur. Want niet alleen logementen en herbergen, maar ook het admiraliteitsgebouw, zeekantoor, de kazerne en landsmagazijnen waren reeds met vluchtelingen opgevuld. Een ooggetuige verhaalt, dat velen hunner op zolders en in kelders moesten overnachten, ja op straat, onder luifels en stoepbanken, hunne afgematte leden uitstrekten. Het aantal vluchtende Franschen, dat gedurende die dagen door Harlingen trok, wordt op niet minder dan 3000 geschat. En zoo schijnt het inderdaad niet mogelijk, dat deze een onderkomen vonden, ten zij men mag aannemen, dat velen, die vooreerst niet op de flotille en andere vaartuigen geborgen konden worden, in kerkgebouwen en schoollokalen een plaats vonden en bij de burgerij werden ingekwartierd.

Hoe dit geweest zij, ook uit die groote verlegenheid wist men, zoo goed zoo kwaad het ging, zich te redden. Maar nu de Franschen zagen, dat zij, gesterkt door de nog steeds in de binnenhavens en daarbuiten gestationeerde oorlogsvaartuigen,

de macht in handen hadden, duurde het niet lang of zij drongen bij de stedelijke regeering er op aan, dat de aan de douanen ontnomen wapenen hun teruggegeven zouden worden. Zij lieten zich evenwel van dien eisch afbrengen, daar men hen wist te doen inzien, dat die ontwapening door de omstandigheden gevorderd en ook in het belang der Franschen was. De inschikkelijkheid bij deze gelegenheid, zelfs door de voornaamste hunner autoriteiten betoond, ging zelfs zoover, dat zij, bij 't vernemen, dat sommigen hunner beambten geweigerd hadden, zich van de door hen bij de ingezetenen gemaakte schulden te kwijten, hen met den sterken arm daartoe noodzaakten; terwijl zij tevens het verbod uitvaardigden, dat niemand zou mogen vertrekken, vóór hij ook de scheepsvracht had betaald. Wij zullen straks nog een blijk van inschikkelijkheid vermelden. Tot verklaring van dit eerst bevreemdend gedrag bij dezulken, die het hart zoo hoog droegen en gewoon waren dat de door hen overheerschten zich steeds voor hunnen wil bogen, willen wij hier nog eens terugkomen op de reeds vermelde vrees en angst, die zoowel de hoogstgeplaatste als de geringste vluchtelingen beheerschte, angst en vrees voor den haat en de wraakzucht der door hen zoo lang en zoo zwaar verdrukten, maar nog meer misschien voor hun ergste schrikbeeld »de Kozakken,» die, naar de loopende geruchten, in aantocht waren. Het toenemen van dit gerucht bedwong ook spoedig den overmoed van een aantal bereden gendarmes, die, zoo 't schijnt, uit loutere zucht om de burgerij vrees aan te jagen, door de stad galoppeerden. Door het geroep »daar komen de kozakken!» sloeg hun op eens zulk een schrik om het hart, dat zij nu op

eigen lijfsbehoud bedacht, zich van hunne paarden met equipement en al ontteden en deze voor spotprijzen van de hand deden.

In het verdere van den avond verspreidde zich nog een ander gerucht, dat vriend en vijand beide met onrust vervulde. »Het kruitmagazijn wordt bedreigd!» zoo ging 't van mond tot mond. En inderdaad, er was veel grond om te vermoeden, dat er een aanslag op dit magazijn gesmeed was. Een onzer berichtgevers, die bij deze zaak de gewichtigste rol vervulde, verhaalt daaromtrent het volgende: »Reeds op Woensdag 10^{en} Novemb.» (dus reeds eenige dagen vóór de komst der vluchtelingen) »had de commissaire de Marine, Jacquet, zich met geweld meester gemaakt van de sleutels van het buskruit-magazijn, die anders onder de bewaring waren van den stads-magazijnmeester. Alle pogingen van den Maire, om ze terug te bekomen waren te vergeefs, en de (Fransche) stads-commandant, du Terreil, een zwak en ziekelijk man, durfde niet aan de vordering voldoen, om dat magazijn door schildwachten te doen bewaken. Een adres aan hoogere autoriteit werd naar den zee-prefect in Holland verwezen, en deze berichtte den 13^{en} November dat de noodige dispositie door den generaal Colombon omtrent de sleutels zou worden genomen.»

»Jacquet was zeer ongunstig bekend en in het adres aan den prefect werd vermeld, dat de discoursen omtrent Jacquet, zijn suspect gedrag en de rumoerige sentimenten van velen onder de mari-niers vele gemoederen bevreesd maakten.» De oorzaak nu van de zoeven vermelde paniek, die Dinsdagavond in de stad gaande werd, was deze. Het bestuur had vernomen — ik laat hier weder aan

mijnen zegsman het woord — »dat Jacquet met rijtuig naar de Lemmer was vertrokken zonder de sleutels van het kruitmagazijn terug te bezorgen. Groote vrees en bezorgdheid was er nu wegens zijne, zoo gezegd werd, vroeger gedane bedreiging om de lont in 't kruit te steken, Het bestuur was (natuurlijk) van oordeel, dat alles moest worden aangewend, om de sleutels weder machtig te worden. De 2 dagen te voren aangekomen plaats-commandant Colombon werd gesommeerd daartoe mede te werken. En na veel zoekens werden de sleutels in een hoek gevonden in de vroeger door Jacquet betrokken woning van het lands-magazijn, die reeds met Franschen was opgevuld. Het magazijn, waarin zich eenige dui-zende ponden buskruit bevonden, werd daarop nauwkeurig onderzocht en door twee schildwachten bewaakt, en zoo ging men den naderenden nacht met meer gerustheid in.»

De man, die ons dit even eenvoudig als nauwkeurig verhaalt, was zelf de persoon, aan wien de waarlijk niet aanlokkelijke corvée opgedragen was, om dit hachelijk onderzoek in 't werk te stellen. Van elders dan uit zijne eigene aantee-kingen weten wij, wat hij-zelf uit bescheidenheid verzwegg, dat hij die dit courageus feit volbracht, niemand anders was dan de reeds meermalen door mij genoemde en geroemde adjudant Meile van der Plaats.

De avond was reeds vergevorderd, toen er nog iets geschiedde, dat ik niet met stilzwijgen mag voorbijgaan. De straks genoemde generaal, die, op hooger last, het commando der stad had overgenomen, Mr. Coulombon, wendde zich namelijk tot den Luitenant-Colonel en den Commissaris

van Politie, om met hen nog eenige maatregelen te beramen, die hij voor de veiligheid der op het punt van vertrek staande vluchtelingen noodig achtte. Hij ontveinsde zijne vrees niet, dat het tot hiertoe in bedwang gehouden gemeen, als het oogenblik van onder zeil gaan daar was, in zijne uitgelatene blijdschap wellicht niet langer in toom zou kunnen gehouden worden en tot allerlei baldadigheden zou overslaan. Genoemde heeren verzekerden hem evenwel, dat zij voor het volk gerust konden instaan, als men van den kant der Franschen bereid was, om hun goeden raad op te volgen. Onder drie voorwaarden wilde zij de verantwoordelijkheid voor den veiligen aftocht der Franschen op zich nemen: dat namelijk, vooreerst de sleutels van het kruitmagazijn in hunne bewaring zouden blijven; dat de stukken geschut, die de marine-commissaris Jacquet, met behulp van de matrozen der flotille op de wallen geplaatst had, met de monding stadwaarts gekeerd, om ze tegen een eventueelen aanval van dien kant te laten dienen, van daar verwijderd zouden worden; en eindelijk, dat de op hun last volbrachte ontwapening en inhechtenisneming van de kustkanonniërs geapprobeerd zou worden.

En ziet, de Fransche commandant verklaarde zich bereid, om aan al deze voorstellen zijne goedkeuring te verleen. Doch, zoo diep was de vrees, dat de retraite niet ongemoeid zou blijven, bij hem zoowel als bij de andere Franschen geworteld, dat hij, toen de nacht aangebroken was, heimelijk orders gaf om de op de drie zeebatterijen geplaatste kanonnen te vernagelen, waaraan echter, gelijk later bleek, slechts in schijn werd voldaan. Ook dit was dan weder geschikt, doch als wij ons

nu den neteligen toestand, waarin de stad in dit tijdsgewricht verkeerde, recht voor den geest stellen, dan gevoelen wij levendig, dat *toen* het kritiekste oogenblik voor haar aangebroken was. Denken wij aan de thans binnen en buiten hare poorten opgehoopte, licht ontvlambare stoffen, die bij de minste botsing ontploffen konden; denken wij aan de onmogelijkheid om voor eene op eens met honderdtallen overbevolkte stad, ook maar de allereerste levensmiddelen te verschaffen — wat, vragen wij dan verlegen ons af, wat zou haar dan boven 't hoofd gehangen hebben, als die benarde omstandigheden ook nog maar éénen dag voortgeduurd hadden? Inderdaad, de nood was toen ten toppunt, maar ook toen was de uitkomst nabij.

Tegen het aanlichten van den Woensdagmorgen was de wind eenigzins naar het noorden uitgeschoten en ook in hevigheid verminderd. Nu of nimmer! heette het thans bij de Harlinger overheden, en zij namen de krijgslist te baat, om het sensatie-bericht te laten uitstrooien, dat benden Kozakken op het punt stonden Harlingen binnen te rukken. Meer was er niet noodig, om al wat er van de Fransche vluchtelingen nog niet aan boord was, in allerijl sloop te doen gaan. Toch — men moet het hunne bevelhebbers ter eere nageven — was het geen *sauf qui peut*, maar een ordelijke, militaire aftocht, die ook, om het volk, door een ontzaginboezemend voorkomen in bedwang te houden, gebiedend gevorderd werd. De Zwitsers, die in het z. g. zee-kantoor overnacht hadden, marcheerden naar het plein voor het stadhuis, schaarden zich daar, met geladen geweren, in rij en gelid, en onder hunne escorte, begaven zich nu de hooge Fransche autoriteiten naar de haven. Deze hadden ook wél

zorg gedragen, dat de groote koffers en kisten, waarin zij, behalve hunne eigene bezittingen van waarde, een schat van landsmiddelen en papieren met zich voerden, onder de noodige bedekking der gendarmes, behouden ter plaatse van inscheeping aankwamen. Toch ging alles zoo overhaast in het werk, dat een deel van hunne eigendommen, o. a. de fraaie koets van den Prefect van Friesland, achter bleef. Nationale gardes en politiedienaren hielden de baan ruim, ondanks den toevloed van duizende op de havenhoofden samengepakte toeschouwers, en het embarkement op de oorlogs- en andere vaartuigen had plaats, zonder dat er, zelfs in die gevaarlijke oogenblikken, eenige ongeregeldeheid van belang geschiedde.

Trouwens, de eindelijke ontheffing van den dagen lang nijpenden angst en de nu eerst tot tot zekerheid geworden, vurig begeerde verlossing van het ondragelijke Fransche juk, deden in dien stond alle andere aandoeningen en hartstochten wijken voor opgetogene, onuitsprekelijke blijdschap. En toen 's namiddags de wind zòò ten goede was gekeerd en de zee zòòveel minder hol stond, dat de, ook met vrouwen en kinderen overladene schepen, de zeereis konden wagen, toen men het eene zeil voor, het andere na, omhoog rijzen en eindelijk de geheele vloot daarheen zeilen zag — toen, wie kan het zich niet voorstellen, ging er een oorverdoovend gejuich op, en onder eindeloze hoczee's, gaf ook het vaderlandsch gevoel zich lucht in een, voor 't eerst weder onbedwongen, Oranje Boven!

Harlingen.

P. COOL.

Inbraak bij Jhr. Onno Zwier van Haren, te Wolvega,
6/7 November 1769.

Over het leven, de lotgevallen enz. van ONNO ZWIER VAN HAREN is zeer veel geschreven. Zeer verschillend is hij, wat zijn leven betreft, beoordeeld.

De juistheid in het midden latende van het gevoelen in de laatste jaren uitgesproken, dat hij een slachtoffer is geworden van de staatkunde en van lage, niets ontziende bedoelingen, blijft ook hier onbeslist of er na zijne aftreding van het staats-tooneel, toen hij stil en afgezonderd te *Wolvega* leefde, nog aan vervolging mag worden gedacht.

Zonder eenige gevolgtrekking wordt enkel de geschiedenis medegedeeld van de inbraak, ten zijnen huize gedaan in November 1769, waarover door geen der schrijvers, voor zoo verre mij bekend, bijzonderheden zijn medegedeeld. Ook in de »Hareniana," berustende in de Provinciale Bibliotheek van Friesland, komt daaromtrent niets voor.

Dr. J. H. Halbertsma, in zijn Naoogst 2e dl. pag. 478, vermeldt alleen het feit, met aanhaling van 3 regels uit den 23^{en} zang der Geuzen, als daarop betrekking hebbende.

Aangenaam was het mij derhalve in de informatieboeken van Stellingwerf-Westeinde, loopende van 1743—1810, het verhoor nopens deze inbraak te vinden, en daarin alle bijzonderheden daartoe betrekkelijk, vermeld te zien.

Ik deel dat verhoor hierbij mede, met weglating alleen van de herhalingen der verschillende getuigen, mij vleierende, daardoor iets ter opheldering van dit bij name bekend feit te hebben gegeven.

Het getuigenverhoor.

Op den 7^{en}, 8^{en} en 9^{en} Nov. 1769 verschenen achtereenvolgens voor het Gerechte van *Stellingwerf-Westeinde*, na te noemen 15 personen, om getuigenis der waarheid af te leggen, ter zake bovengenoemden inbraak. Het waren :

1. Vrouwe, SARA ADEL VAN HAREN geb. v. D. HULS, oud in haar 52ste jaar.
  2. Jhr. ONNO ZWIER VAN HAREN, Grietman over Stellingwerf-Westeinde, oud in zijn 57ste jaar.
  3. Jonkvrouwe MAGDALENA ADRIANA VAN HAREN, oud 23 jaar.
  4. PIETER HENDRIK KROES, 21 j., dienstknecht.
  5. JAN COETS SLUITER, 22 » kock.
  6. WILLEMTJE PIETERS, 23 » werkmeid.
  7. JACOBA PRINSEN, 26 » kamenier.
  8. EGBERTJE HESSELS, 25 » dienstmeid,
  9. FRANS HULSHORST, 38 » hovenier.
  10. MARTEN JANS, 52 » arbejder.
  11. ABEL PIETERS,
  12. LEENDERT CLASEN,
  13. JACOB LAMBERTS,
  14. JAN ASSEN,
  15. JAN FOPPES,
- } bij v. HAREN.
- } allen schoenmakers
te Wolvega.

De 1^e getuige, mevrouw v. HAREN, geciteerd, geëdigd en geëxamineerd zijnde, deponeerde waar te wesen, dat zij deponente 's nagts, tusschen 6 en 7 Nov. 1769, wacker geworden zijnde, heeft gehoord, dat er aan de deur van haar slaapkamer, uitkomende in het eetsaal, wierde getenteerd, zoo het haar voorkwam met een sleutel om die deur te openen; dat zij deponente daarin geen erg had, dewijl zij meende dat het haar kamenier was, die des avonds de deur op slot en 's morgens weder

open doet; dat zij een weinig tijds daarna, het zelfde wederom hoorde en bijna tegelijkertijd op dezelfde wijs heeft hooren tenteeren in de gang om de deur van haar kamer aldaar en naast haar mans bed zijnde, te openen; dat zij daarop tegen haar man zeide, die toen ook wacker was geworden, »*Haren wat is dat, hoor je dat wel?*» die daarop antwoordde »*ja, dat is niet goet,*» roepende voorts seer hard vier of vijfmaal »*wie is daar?*» dat hierop alles een oogenblik stil was, waarna zij kort daarop heeft gehoord, dat met geweld zoo aan de kruck als aan 't slot van de deur van de kamer, aanstonds naast die van haar slaapkamer en in dezelfde gang uitkomende en in de welke haar twee jongste dogters sliepen, wierde gewerkt om gemelde deur te openen, waarop haar man sterk begon te schellen, eerst aan de gewone bel en naderhand aan een sware bel naast zijn bed hangende, die zeer flauw overging; dat zij daarop heeft gehoord de oudste van die twee dogters roepen: »*Is vader of moeder niet wel?*» waarop haar man heeft geantwoord »*daar is vreemd volk aan uw deur, doet vooral niet open, bel ook, mijn bel is aan stukken, ik ben op!*»; dat die woorden zoo ras niet gesproken waren of zij hoorde 'niet meer aan de deur van haar dogters, maar daar naast aan de deur van haar slaapkamer met het uiterste geweld en gedruisch aan kruck en slot stooten en arbeijden om de deur te openen of op te dringen; dat zij onder dat geweld en terwijl haar man opstond of op was, de knecht PIETER heeft hooren roepen op solder »*Heeft Mijn Heer gebeld?*» en dat haar man daarop antwoorde »*Kom ten eersten af, daar is vreemd volk in huis?*»; dat op 't eerste roepen van de knecht alles stil was

en zij niet meer heeft gehoord; dat zij deponente, wanneer voor de tweede maal aan de deur tus-schen eet- en slaapkamer getenteerd wierde om er in te komen haar gordijn heeft geopent en uit 't bed heeft gesien om te weten of het dag was, maar geen dag heeft vernomen. Later PIETER vragende »hoe laat het was," zei deze: »Mevrouw, het is over drieën." Van het silverwerk na gedagten van deponente ruim duisend gulden waardig, deels gesloten, deels ongesloten en op tafel in het eetsaal staande, werd niets vermist. (7 Nov.)

De 2^e get. Jhr. ONNO ZWIER VAN HAREN, wacker geworden zijnde zonder op die tijd te weten, de precijse tijd hoe laat het was geeft in hoofdzaak dezelfde verklaring als zijn echtgenoot. Hij zegt »dat het touw aan de sware bel, door het sterk schellen, met de eerste ruck aan stucken ging; dat door het roepen van zijn oudste dochter, de daders na alle waarschijnlijkheid gebleken was, dat men sig door duijsternis van deur vergistte, dat hij toen merkende, dat het die menschen niet om steelen te doen was, ook omdat het silver, waaronder twee silveren kandelaars, die op de buffettafel stonden, reeds onder hun bereik was, de grootheid van het gevaar beseffende, alzoo hij geen geweer hadde, opsprong na de deur, om die zooveel en zoolang hij zou kunnen, tegen te houden, tot hij eindelijk zijn knecht PIETER boven zijn hoofd op solder hoorde roepen . . . . . na welk roepen alles immmediaat stil werd en de deponent niet meer heeft gehoord als, na 't hem toescheen, trappelen in de gang; dat hij vervolgens met zijn knecht PIETER is gegaan na de deur die van de gang in de bleek uitkomt, deze stond los en die

van de eetsaal open, hoewel die 's avonds werd gesloten, zijnde aan de deur van de slaapkamer naast zijn bed, in de gang aan de buitenkant twee swarte plecken te zien als van twee vingers, waarmede men zoude aangedrongen hebben, alsmede op de linkerpost van de deur, ter hoogte van de kruck een breuk, alsof een breeckijser of ander werktuig daar tegen gewrongen was. (7 Nov.)

Jonkvrouwe MAGDALENA, de 3° get., heeft eerst beweging en naderhand gerugt aan twee deuren van haar kamer gehoord, d' eene daar de boekkast voor staat, d' ander uitkomende in de gang, zig eerst verbeeldende dat men haar quam roepen, omdat misschien haar vader of moeder geincomodeert was geworden en daardoor iets van 't geen onder hare bewaring in de huishouding is, van noden hadden, had zij geroepen . . . . enz. en daarna zeer veel geweld op de deuren van haar vaders en moeders slaapkamer heeft vernomen. — Eindelijk had zij PIETER gehoord. Deponeert ten slotte, dat dit is al wat zij onthouden heeft, als zijnde uitermate verschrikt geweest; alleen hier nog bijvoegende, dat zij terwijl aan de deur van haar kamer geweld gemaakt wierde, zij een tafel voor haar deur heeft gebragt. (Afgenomen 8 Nov.)

De knecht PIETER verklaart wacker te zijn gemaakt door de kock, die hem zeide, dat hij de alarmbel had gehoord, waarop hij vroeg *»of de kock mal was»*, doch toen deze antwoordde: *»neen, ik hebbe hem heel wel gehoord»*, aanstonds uit zijn bed is gesprongen en gegaan naar de solder . . . . . enz. Daarna vraagt hij de sleutel van de kamenier, steekt de lamp op in de keuken,

gaat door de eetzaal, waarvan de deur 3 à 4 voet open stont naar de slaapkamer van zijn Heer; deze stont tusschen 't ledikant en de deur, zeggende: »wagt wat, ik zal gaauw wat aan doen, wij moeten 't huijs rond gaan soeke, daar is vreemt volk in huis, zij hebben mijn deur willen open breken.» Na de broek aangedaan en zijn deegen genomen te hebben van agter Mevrouw's ledikant, hebben ze samen het huijs ondersocht ... enz. Vervolgens is hij deponent met de kock blijven opsitten in de keuken tot het dagligt aanquam en zijn toen gegaan in de bleek en hebben daar tusschen bleek en tuin een ladder gevonden en een dekplank van 't stek afgescheurt en stukken. Voorts gesien versche en diepe voetstappen op 't rabat tegen 't stek; aan d'andere kant van 't stek in den tuin de boven lat afgescheurt gevonden, en van daar tot 't nieuwe groene brugje, in 't voorjaar over de agtergracht gemaakt zeer distinctelijk verscheijde voetstappen waargenomen, zoo gaande als komende, waaronder een welke door de netheid van de schoc haar zeer verwonderde waarom hij deponent van dezelve op staande voet in tegenwoordigheid van de kock heeft gesneden de correcte figuer, zoo en in dier voege als hij bij desen aan Commissaris heeft overgegeven; nog heeft hij gesien dat op de bovenste dwarslat van 't stek na de tuin twee voeten hadden gestaan, waarvan de een was afgeschampt, en omtrent zes tree van die plaats westwaarts een leddertje of trap gevonden, door de hovenier gebruikt wordende. (Afgenomen 8 Nov.)

JAN SLUITER, de kock, bevestigt deze getuigenis en WILLENTJE PIETERS, dat zij de deur van de

eetkamer bij 't na bed gaan, goed heeft gesloten. (8 Nov.)

JACOBA PRINSEN, kamenier, verklaart nog, dat zij voorleden Dinsdag 8 dagen ANTJE WIJBES, dienstmeid, 11. maandag vertrocken, heeft hooren seggen, dat zij A. W. die gepasseerde nagt in de keuken sittende met HENDRIK JURGENS, daar ook gediend hebbende en mede maandag morgen vertrocken, buiten hebben hooren spreken agter aan 't stek van de keuken; dat HENDRIK daarop buiten was gegaan om te sien wat het was en alstoen hadde hooren springen van boven van 't stek in den tuin. Get. had ANTJE voorgehouden dat het haar pligt was Mijnheer en Mevrouw hiervan te waarschuwen, doch deze had daar op geantwoord, dat ze liever ontkennen zoude, dewijl ze anders bekeven zoude worden van zoo laat op geseten te hebben, om welke reden ook zij deponente er niet over heeft gesproken of gewaarshuwd. (8 Nov.)

EGBERTJE HESSELS, de dienstmeid, heeft de vertrocken knegt hooren vertellen, dat hij dien nagt stemmen had hooren luisteren voor de glazen van de keuken en dat de onbekende bezoekers voor hem gevluht waren toen hij bujten kwam. (8 Nov.)

HULSHORST, de hovenier, heeft o. a. nog sporen gevonden van de vreemdelingen in de karseboom, zoomede op 't groene brugje over de oostergracht, welke h e d e n is afgebroken. De arbeijder MARTEN JANS heeft Dinsdag morgen 7 Nov. mede al die sporen gesien en verscheijde teekens van modderige voeten aan de stekken. (9 Nov.)

ABEL PIETERS verklaart, dat hem bij desen was vertoont een model van een sool van een schoe; dat hij zoolang hij schoenmaker was geweest en voor knecht gewerkt hadde, »nooit diergelycke fatsoen van een schoe hier te lande hadde gesien.»

LEENDERT CLASEN idem, JACOB LAMBERTS idem, er bijvoegende, dat ze wel gelijken na een soort, die men Spaansche schoenen noemt en geen fatsoen van boere- of burger schoenen te zijn, JAN ASSEN geeft verklaring als voren en zegt »dat 't patroon veel lijkt na een Engelse schoe" evenzoo JAN FORPES, de laatste getuige. (9 Nov.)

Zeven jaren later brandde het huis van VAN HAREN, zonder bekende oorzaak af. (Halbertsma, Naooft IIe dl. pag. 490.)

Heerenveen.

J. HEPKEMA.

»Kom Pieke! gean dou der nou ris wei en lit jimme heit nou ris yn it herntje sitte; de stakker scil wol wirch wêse; hy hat de heele wike om wrame en wrotte, hy mei it bêste plak wol ha.

Ik haw de kofje rec, Harke! drink mar gaû ris út, man! en hjir is dyn boltsje ek!"

In úre letter, as Harke syn fortsjinne lean fen 'e hele wike ta de lêste cint utpeld hat, is it: »Kom Harke! dou heste dêr, tinkt my, nou eak lang er noach sitten to slûgjen, gean der nou ris wei en doch eak ris hwet. Slach my de turf ris stikken aef meitsje my ris hwette barnhout, en oars, sjoeh mar ris út 'e hûs. Ik kin dy de hele joun sa net by de hird hawwe om to hingjen." D. H.

De Franeker Dansmeester.

1682.

Bijna eene eeuw was voorbijgegaan, sedert op den gedenkwaardigen 29sten Juli 1585 de »Loflijke Academia» te Franeker op plechtige wijze was ingewijd.

Wanneer men een blik terugwierp op de lotgevallen der hoogeschool gedurende het afgeloopen tijdvak, dan waren er zeker vele redenen tot tevredenheid en begrijpt men, dat het naderend jubeljaar met blijdschap werd tegemoet gezien.

Welke moeilijkheden was men niet zegevierend te boven gekomen?

Op de eerste onrustige en gevaarvolle jaren, jaren waarin velen de stichting eener academie eene dwaasheid hadden genoemd, »doordien de »hoochdringhende noodt van het Oorloch meer dan »ghenoech te doene gaf, om alle arbeydt, ghe»dachten ende middelen anders nergens te imployeren als om den Ingesetenen te beschutten ende »beschermen», (1) waren, na kortstondige kalmte, hevige inwendige beroeringen gevolgd.

Toen ook deze gelukkig waren gestild, was de hoogeschool meer dan éénmaal met verplaatsing naar Leeuwarden bedreigd, en schenen nieuwe oorlogen haar van hare kweekelingen te zullen berooven.

Maar de volharding der vaderen had elk gevaar afgewend en ook thans, aan het einde der eerste eeuw, gold het woord van den geschiedschrijver:

---

(1) Winsemius, Beschr. d. Stad.

»God heeft dese Academie seer geseigent met vermaerde mannen, die tot alle tyden hier geweest zijn. De vryheden ende privilegien zijn groot, de gunst van de Regenten des Landts als tot de kroon en cieraedt der Provincie.» (1)

Waarlijk, wie dit alles overdacht en de vele voorrechten, die het lieflijk gelegen Franeker daarenboven bezat, overwoog, hij was geneigd met denzelfden schrijver omtrent die stad te getuigen: »t Heeft zijn vermaeck van bujten ende binnen.» (2) En toch — het was niet alles goud, dat er blonk.

Veel was er, dat nog steeds aan hen, die met de zorg voor de academie belast waren, onrust baarde en wat het »vermaeck” betref — om dit woord van Schotanus hier in eenigszins engeren zin te gebruiken — zoowel de Staten, Curatoren en Professoren als de burgerij van Franeker, zij moesten bekennen dat het niet geheel onvermengd was.

Op één punt zullen zij het ongetwijfeld volkomen eens geweest zijn, nl. dat de studeerende jeugd niet altijd medewerkte om het genoeg te verhoogen.

Herinnerden Staten en Curatoren zich niet, wanneer zij den roem hunner academie heinde en ver door uitnemende leerlingen zagen verbreiden, hoe zij telkens weder genoodzaakt waren om door gestrengte maatregelen den moedwil der studenten te beteugelen?

Kwamen bij den eezamen burger van Franeker, wanneer hij zijn geluk hoorde prijzen van inwoner te zijn eener »stadt niet alleen over Europa maer »over den gantschen Werelt vermaert”, niet on-

(1) Schotanus, Besch. v. d. Heerl. v. Friesl. blz. 140.

(2) Schotanus, blz. 238.

willekeurig gedachten op aan bloedige vechtpartijen, nachten vol angst en onrust, beschadiging aan huis of goed, of zelfs aan persoonlijke mishandeling door de »petulante jeucht»?

Zeer zeker, want het valt niet te ontkennen, evenals aan alle andere binnen- en buitenlandsche academiën van dien tijd, was er ook te Franeker maar al te veel reden tot klagen over »d'oower-»groote moetwille ende straatschenderie der studenten» en over hunne »schandelijke foelen, »moetwillen ende gewalten.» (1)

Werden al deze zaken ten strengste vervolgd, zonder dat het gelukte er voor goed een einde aan te maken, ook waar van baldadigheid of erger geen sprake was, werd er geklaagd over ruwheid en slechte manieren, inzonderheid ten opzichte der inheemsche studenten.

Misschien is deze laatste omstandigheid, en tevens de wensch om, door meerdere gelegenheid tot ontspanning, de jongelieden van woeste vermaken af te houden, oorzaak geweest, dat men langzamerhand bij de academie leermeesters ziet aangesteld, wier vak nu juist niet in het kader eener streng wetenschappelijke opleiding te huis behoort.

Zoo wordt, wat de eerste eeuw van het bestaan der hoogeschool betreft, reeds omstreeks het jaar 1611 gewag gemaakt van een academie-schermmeester, en vinden wij, dat in 1682 een academie-dansmeester, en in 1685 een »ordinaris musicant »op 's Landts Academie tot Franeker» werden benoemd. (2)

(1) Mr. W. B. S. Boeles, Frieslands Hoogeschool enz. Dl. I, blz. 297.

(2) Boeles. I 344—348.

Voor zooverre ons bekend is, gingen de benoemingen van schermmeester en muziekonderwijzer van geene bijzondere omstandigheden vergezeld.

Die van den dansmeester daarentegen gaf aanleiding tot een kort maar hevig verzet en een vinnigen pennestrijd, waarover wij het een en ander wenschen mede te deelen.

In het najaar van 1682 wenschten eenige studenten te Franeker in de gelegenheid te worden gesteld, onderricht in het dansen te ontvangen. Hun verlangen was, door bemiddeling van een der Professoren, ter kennisse van Curatoren gebracht en deze hadden er Gedeputeerde Staten mede bekend gemaakt. Gedeputeerden zagen in de zaak volstrekt geen bezwaar en besloten, waarschijnlijk wel om een der redenen door ons boven aangevoerd, aan het verzoek te voldoen.

Hiertoe was het noodig, dat er iemand tegen eene zekere vergoeding werd aangewezen, om zich te Franeker te vestigen of er zich op vaste tijden heen te begeven, daar de stad te klein was en bovendien te onzekere kansen aanbod, dan dat een dansmeester er uit vrijen wil verblijf zou kiezen.

Er werd dus naar een geschikt persoon rondgezien en deze werd gevonden in Jan Baptista, dansmeester aan het stadhoudelijk hof te Leeuwarden, die bij resolutie van den 16^{den} December 1682 op een vast jaargeld tot academie-dansmeester werd aangesteld, met verplichting »om sich tot geryffende commoditeyt van de studenten »drie mael 's weecx op 't minste tot Franeker te »sullen laten vinden ende ophouden." (1)

(1) Res. v. Gedep. 16 Dec. 1682.

Nauwelijks was dit besluit bekend geworden, of een geweldige storm brak los over het hoofd van den armen dansmeester en hen, die hem hadden aangesteld.

Van alle zijden riepen de predikanten wec en ach over de ongehoorde resolutie. Luide weerklonken klachten over de verdorvenheid der tijden, en voorspellingen van aanstaande zware rampen en bestraffingen, ja er waren er die de jammeren, welke het bijna afgelopen jaar had medegebracht en de toen heerschende veeziekte, als eene tuchting wegens het goddeloos besluit beschouwden.

Verschrikkelijk en ongelooflijk scheen het velen dat aan de academie eene »openbare Dansschole »gestigt en met tractement begunstigt” zou worden, en ernstig spoorden zij aan »om dese ongeoorloofde saek in 't begin te stuiten.”

Onder hen, die dus weeklaagden en, naar wij overtuigd zijn, in de oprichting der dansschool volkomen ter goeder trouw eene zondige daad zagen, stonden de predikanten der stad Leeuwarden in het eerste gelid.

Dat wij hen daar vinden, behoeft ons in het geheel niet te verwonderen. Waar het gold te weren, hetgeen zij als »ydelheden” of iets dergelijks beschouwden, waren zij altijd uiterst ijverig geweest en — jammer voor de ontwikkeling van den kunstzin — meestal ook zeer gelukkig.

Had Jan Janszoon Starter niet voor hunne sombere levensbeschouwing de wijk moeten nemen, en was door zijn vertrek de rederijkerskamer niet te gronde gegaan, die wellicht eenigermate voor Leeuwarden zou geworden zijn, wat de Amsterdamsche kamers voor die stad zijn geweest?

Hadden zij niet van de stedelijke regeering ver-

kregen, dat alle vreemde tooneelspelers als »quaadoenders» buiten de stad geweerd werden?

En wat het dansen betreft? Nog in Februari 1671, toen zij bespeurden dat »balen en andere »dansserijen» weder binnen Leeuwarden dreigden ingang te vinden, hadden zij van den kansel ernstig tegen zulke ergelijke zonden gewaarschuwd, met bedreiging van gestreng kerkelijke straf. ⁽¹⁾

Geen wonder dus, dat zij, nu de verfoeide danskunst aan de hoogeschool niet slechts toegelaten maar zelfs beschermd werd, de handen in een sloegen om, zoo mogelijk, het dreigend kwaad af te wenden.

Zoodra zij van de resolutie gehoord hadden kwamen zij bijeen, en benoemden twee uit hun midden. Ds. Theod. Paludanus en Ds. Joh. van Holst ⁽²⁾, ten einde een »Versoek- en Smeekschrift aan de Tafel van hare Edele Mogende in te geven.»

Met grooten nadruk en zoo dringend mogelijk werd hierin verzocht, dat de »*dansquekinge*» toch geen voortgang zoude hebben. Het verzoekschrift werd door allen onderteekend. Zelfs Ds. Sixtus Bruinsveldt, die ernstig ongesteld was en op het ziekbed lag uitgestrekt, nam »op sijn doodbedde de pen in sijn swakke hand met een bewogen herte en genegene ziel» om het verzoek te ondersteunen. ⁽³⁾

Met eene korte aanspraak werd het geschrift ter zijner plaatse overhandigd.

Indien de predikanten, na aldus het hunne ge-

(1) A. C. 9 Febr. 1671.

(2) Behalve dezen waren op het einde van 1682 predikanten te Leeuwarden: Lamb. Persijn, Sixtus Bruinsveldt, Jac. Schuilenburg en Wilh. Brakel.

(3) Ds. Bruinsveldt overleed in het begin van Januari 1683.

daan te hebben, hoop hebben gekoesterd hun doel te zullen bereiken, zij hadden waarschijnlijk geene rekening gehouden met een' machtigen beschermer der dansschool, die onverwachts tegen hen optrad.

In de eerste dagen van Januari 1683 verscheen nl. bij Hero Nauta, »boekverkoper, voor aan in de Peper-straat te Leeuwarden", een boekje, getiteld »*Dansmeester van Franequer geheekelt ende geholpen,*," zonder naam van den schrijver en alleen met eene spreuk geteekend.

Daarin werd, in den vorm van een verhaal, het dansen krachtig in bescherming genomen, en de partij der predikanten aangevallen op eene wijze dat het ons niet kan verwonderen, dat hunne verontwaardiging werd opgewekt — veel was daartoe overigens in die dagen niet noodig — en dat een hevige pennestrijd weldra volgde.

Wij wenschen bij bedoeld boekje een oogenblik stil te staan, daar het eenige gegevens bevat omtrent het leven onzer vaderen in de zeventiende eeuw, die ons, als door een *tijdgenoot* opgeteekend, niet geheel onbelangrijk toeschijnen. Wij stellen er te meer prijs op om den inhoud eenigszins getrouw terug te geven, daar wij, waar er aanstonds sprake zal zijn van de geschriften, die er door werden uitgelokt, ons zullen bepalen tot het mededeelen van hetgeen op het eerste boekje ten antwoord strekt, en verder alle zuiver theologische beschouwingen en afgetrokken bespiegelingen ter zijde zullen laten.

De schrijver der verdediging van het dansen geeft het bewijs dat hij de zwakke zijde zijner tegenpartij goed kent. Hij rekende op hare prikkelbaarheid en heeft waarschijnlijk gehoopt, dat zij, ondergeschikte punten wederleggende, de hoofdzaak min of

meer uit het oog zou verliezen. Dat hij zich hierin niet geheel bedroog zal later blijken.

Reeds de omgeving, waarin het verhaal geplaatst is, moest de rechtzinnige predikanten ergeren.

»Seker uitheems Student in de Theologie tot Franequer,» dus begint het verhaal, »vont op een »namiddach in een herberg twee Dominees drinkende te samen een minglen bier en een pijp »Taback» Daar hij hen kent, voegt hij zich bij hen en reeds spoedig vraagt de jongste der twee predikanten of de academie-dansmeester al gekomen was. Als de student verklaart zulks niet te weten, neemt de oudste predikant het woord. Na »syn pijp te hebben afgesogen» begint hij »met opgetogene winkbrouwen, en gans anderen »toon, als zijn gewoonlijke tael was» heftig uit te varen tegen de »Schole van ydelheit ende goddeloosheit» die thans »door het versoek van eenige »wulpse dertele jongelingen» aan de academie zal worden opgericht. Hij somt al de verschrikkingen op, die uit deze zaak zullen voortspruiten, en wordt eindelijk zoozeer door zijne eigene woorden ontroerd, dat »hem de tranen langs de wangen biggelende, hy niet meer konde spreken.»

De student ziet niet in, dat er reden tot zooveel droefheid is en zoekt de zaak te vergoelijken maar de predikant wil van geene tegenspraak weten en snijdt elke woordenwisseling af, door hem toe te voegen dat hij »van die Nieuwe Christenen is,» die niet tevreden zijn dat zij allerlei »nieuwigheden» hebben ingevoerd, maar die zelfs »de practijke der Godsalicheit en de Zedenleere verbasteren.»

Alles wat de student verder wil aanvoeren, wordt evenmin met een antwoord verwaardigd. »Laten

„wy den Duivel soo veel gehoor niet geven, dat »wy ons tot redenkavelen over het dansen souden inlaten, ik stop' er mijn ooren niet minder voor, »als ik mijn oogen afwende van het gesigte der »danseryen.” luidt het bescheid.

Dit wordt den student toch een weinig te erg. Hij beweert dat er in Friesland wel zaken geschieden en geduld worden, waarbij vergeleken het dansen ongetwijfeld een hoogst onschuldig iets is en herinnert den predikant aan eene bruiloft, waarop zij *samen* tegenwoordig geweest zijn. Hij had daar dingen gezien, waaraan ook de predikant zonder bedenken had deelgenomen, die hem als vreemdeling ten hoogste verbaasd hadden in lieden, die het dansen als eene zonde beschouwden. Wat hij op die bruiloft zag, deelen wij met zijne eigene woorden mede :

»Gij weet”, dus zegt hij, »dat na d'eerste graeg- »heit van het eten was voldaan, verscheidene ge- »sontheden omgedronken wierden, en dat elk die »moeste bescheid doen, daer gy al mede geen »swaricheit in maektet, maer sloegt daer te boven »nog doot al wat u aen boort quam. Na de ge- »sontheden ving men aen te drinken op *Zommetjes*, »soo men het noemden; elk met sijn naest-sit- »tende, doch niet eigene Vrouw of jonge Dogter. »Doen het aen U was toegekomen ginkt gy al »mede verschuilen met U buirmans vrouw die niet »lelijk was, agter de Serviet, daer gy soo lange »slorfdet en kustet en lebktet, tot het glas met »dikwils herhaelde teugies uitraekte, terwijl d' an- »dere gasten ondertusschen met messen en lepels »klopten en tierden op de schotels en schalen, om »soo 't geklap van de kusjes niet te laten horen. »Naderhant de tafels opgenomen sijnde, soo setten

»haer de wijven in 't ronde te zitten, en de man-
 »nen te staen, koutende ende klappende van ydele
 »dingen; de jonge lieden setten haer in een dub-
 »bele rijge tegen elkander over, handen en voeten
 »in en onder een ander, en gaven daer ik weet
 »niet wat woorden en spreukjes uit, of sonder sin,
 »of soo mal en sot, dat ik 'er een walge van had,
 »en die het niet na seggen konde moest hondert
 »faetse dingen doen; waer van ik onder anderen
 »tegen mijn sin en dank rondom de kamer moeste
 »gaen en gapen yder een van de gasten in 't bak-
 »huis soo wijdt als ik konde, daer gy Vader (1)
 »mede wel hertelijk om lagten, als ik aen u toe-
 »gekomen was. De mannen en wijven het praten
 »moede sijnde begaven haer wederom tot som-
 »metjes drinken, staende twee en twee, maer noit
 »eigen Man en Vrouw te samen, ende scheiden
 »niet van elkander sonder over een glas meer als
 »25 kusjes te geven, het duurde niet lang of gy
 »raekten 'er mede aen, dat gy niet weigerdet;
 »alsoo gy wierdt geroepen van de selve buirmans
 »vrouw, daer gy aen tafel by geseten hadt. Dit
 »lang genoeg hebbende geduirt begonnen de wij-
 »ven en dogters een raey te maken, de mannen
 »gingen romtom zitten en sagent aen, doch ver-
 »scheidene wierden by de vrouwen getrocken aen
 »den rey, ende gy, hoewel een weinig schorvoe-
 »tende raekten 'er ook aen. Hoe men daer na met
 »u omsprong, een witte schorteldoek om den hals
 »wierp, in de kring haelden, op een stoel setten,
 »rondom kusten, en wat meer brooddronkene

(1) De predikanten werden toen ter tijde in het dagelijksch
 leven wel als »Vader» aangesproken. Vroeger zeide men
 »Oom» tot hen. Huber, Wederl. van Ds. Theod. Paludanus,
 blz. 89.

»grillen zijn my te veel om te verhalen. Als het »dus doende verre na middernagt was geworden, »wierdt de Bruidt eindelijk opgehaelt en al dan- »sende na bedde gebragt." Wanneer men dit alles toelaat en er zelfs aan meedoet, zegt de student, dan begrijpt hij niet hoe men zoo geweldig tegen het dansen kan ijveren, vooral niet daar het dansen, dat op de hoogeschool zal onderwezen worden, »niet anders is als een swier van verscheidene re- »verenties by allerhande gelegentheden te passe »komende, om die met de aldermeeste gevoech- »lijkheit, minste draijingen en misstellingen van 't »lichaem te kunnen afleggen."

De predikant, die met het meeste ongeduld naar het gesprokene geluisterd heeft, antwoordt dat hij dergelijke lasterredenen niet langer aan wil hooren en verlaat, met bedreiging dat classis en synode de zaak wel zullen onderdrukken, in hooge mate vertoornd, het vertrek.

De jongste predikant is bedaarder. Hij blijft zitten en zet het gesprek voort, maar kan niet nalaten op te merken dat hij, daargelaten of de ander zich werkelijk aan die zaken heeft schuldig gemaakt, het verhaal van den student niet noodzakelijk had geacht. Bovendien doet hij de vraag of »groter quaedt maken (kan) dat het mindere »quaedt geoorloft soude zijn?"

Het antwoord luidt ontkennend. Het gebeurde was alleen verhaald, om twee redenen, en wel ten eersten om het bewijs te leveren, dat sommige lieden heftig plegen uit te varen tegen zaken, die zij niet goedkeuren, terwijl zij zich zelf aan veel ergere vergrijpen schuldig maken. Ten tweeden heeft hij willen aantoonen, dat jongelieden, die op gezellige bijeenkomsten toch niet altijd stichte-

lijke onderwerpen konden bespreken, beter handelden met op eene betamelijke wijze te dansen, dan met zich over te geven aan die »onreine en wanschikkelijke buitensporigheden,» waarvan hij verhaald had. Maar niet alleen zij die jong waren, ook »de Heren Vroedlieden» deden verstandiger, wanneer zij na hunne feestmaaltijden »onder een soete musijk altemet eens manierlijk te samen »dansten, als dat sy elkanderen bloedich en blaeuw »slaan, met messen toe trecken, of in 't vier werpen »gelijk hier en elders soo dikwils geschiedt.» In één woord, de student is van oordeel, dat het dansen menig kwaad, vooral het buitensporig drinken, zoude keeren en hij beveelt het te meer aan, daar er in den bijbel nergens een woord tegen gevonden wordt.

Op dit laatste gezegde geeft de predikant bescheid. 't Moge waar zijn dat de bijbel het dansen niet bepaald verbiedt, er wordt genoeg in gevonden dat aantoonst hoe afkeuringswaardig het is. Hij herinnert aan »exempelen, als van de Kinderen Israëls die om het gulden kalf dansten, en »het dogterken van Herodias die Johannes des »Doopers hoofd afdansten». Maar bovendien de Schrift verbiedt »al wat men doet en spreekt den Heiligen onbetamelijk.» Zelfs de heidenen hebben verklaard dat niemand danst »als dronken of dol,» en de eerste hervormers hebben zich altijd tegen het dansen verzet, terwijl de kerk het steeds met »censuren» heeft vervolgd, ja er zelfs eenmaal een »Stadthouder» over heeft aangesproken.

De student is onmiddellijk met zijn antwoord gereed. Wat de »Kinderen Israëls» betreft, zoo doet dat voorbeeld weinig ter zake »nademacl sy »ter eeren van 't gulden Kalf niet alleen gedanst,

maar ook *geëten* en *gedronken* hebben." »Het jong Herodias" zou op eene andere wijze het doel ook wel bereikt hebben, en bovendien tegenover deze voorbeelden staan andere, waarbij het dansen als prijzenswaardig wordt voorgesteld, als o. a. »David voor d' Arke des Heeren, die niet slegts »gedanst, maer resolute capriolen heeft gemaekt." Wat »de betamelijkheit der Heiligen" aangaat, alles wat hij op de bruiloft gezien heeft, betaamt zeer zeker ook niet, en het is daarom een gunstig verschijnsel dat »lieden van meer conditie ende op-»voedinge" de »zommeties en factse speelties" hebben afgeschafft en »een ordentlike Musicale »dansoeffeninge beginnen in te voeren". Onder de heidnen, hebben de Romeinen zeker het dansen tot de ondeugden gerekend, maar bij de Grieken was het »welgevallig en prijsslijk." Ook hebben de ouden zeer vele zaken afgekeurd, die thans wel geschieden, b. v. het gebruik van »Peruiken", wat »mij bedenkelijker (is) wegens de Heilige Schrift, als danssen." Want de Apostel leert »dat de man het hoofd niet moet decken met hair, maer (dat) hij moet geschoren worden". Hij herinnert er aan hoe het »geen tien jaer verleden is, of geen Pre-»dikant hoe kael hy mogte geweest sijn, soude het »hert in sijn vlees gehadt hebben, om een Peruik »op te zetten in Frieslant", terwijl men er thans weinig bezwaar meer in ziet. Wel is waar valt het af te keuren eene paruk te dragen, wanneer het der gemeente ergernis geeft, maar evenmin als men dáár tegen predikt moet men het ook tegen andere zaken doen.

Het oordeel der eerste hervormers omtrent het dansen is zeer verschillend. Luther, als »van een »vrolijk humeur sijnde", was er niet tegen, waarom

zijne volgelingen het dansen »voor een eerlijke »oeffeninge des lichaems” houden. Calvijn daarentegen, »van een ernstiger en straffer aert en wat »gemelijk van onneming sijnde” had het verboden, maar men moest in aanmerking nemen dat het dagen van oorlog en vervolging waren, en ook nu nog, bij groote rampen, elke openbare feestelijkheid van wege de overheid geweerd wordt. Alles te zamen nemende, gelooft de student dat het dansen »in »zich self is een oeffeninge van 't lichaem noch goedt noch quaedt maer middelbaer.”

De predikant is door de woorden zijner tegenpartij reeds half overtuigd, maar brengt evenwel nog een paar bedenkingen in het midden.

Gesteld, zegt hij, dat het dansen »eene middelbare sake” is, daar de gereformeerde leeraars er tegen zijn is het »een kleinagtinge der selver om »een Dansschool op de Academie aen te stellen, »en noch op een ordinaris tractament voor de »Meester,” terwijl het bovendien »geensins overeenkomende (is) met de voorzichtigheit van Wijse »Regenten, nieuwe roeringen aen te vangen sonder »reden van zeer dringende noodt of nut.”

De student is bereid ook hierop te antwoorden »nademael ik zie” — zegt hij — »dat gy na reden »wilt luisteren, daer veel van u ordre niet toe gewent sijn.” Hij geeft toe, dat het voor de predikanten hoogst onaangenaam is, wanneer men thans eene zaak wil invoeren, waartegen zij zich altijd hebben verzet. Maar, vraagt hij, is het wel billijk dat gij veroordeelt hetgeen in den bijbel niet veroordeeld wordt, en kunt gij het dansen, dat gij zelf »een middelbare sake” noemt, niet evengoed toelaten als het dragen van paruiken en

»het tabakdrinken, dat ook eertijts voor een merkteken van profaniteit wierde gehouden?»

Wat het tweede bezwaar betreft. De Staten hebben, zelfs met gevaar van »nieuwe roeringen aen te vangen», willen beproeven om »de studenten af te trecken van *debauches* in de herbergen, of op hare kamers in bier en wijn», en zagen daartoe in eene dansschool een krachtig hulpmiddel. Gelukte hunne poging, zoo zou zulks zeer zeker ten goede komen aan de academie, »die eertijds schier als een klippe, wegens drinkerijen geschouwdt wierde.»

En dan, men moest bedenken dat de hoogeschool bezocht werd door »vele wel opgetrockene en »voorname lieden kinderen, bysonderlijk uitheemse,» die beweerden »dat de beginselen der danskunst nootwendig sijn tot de *conversatie*.» Hoe juist hun gevoelen was, bleek genoegzaam, wanneer men het oog sloeg op vele inheemsche studenten, die dergelijke lichaamsoefeningen verzuimden en die »als sy haer by treffelijk geselschap (bevonden), »soo stijf, soo beteest, soo onschikt hun aenstellen »dat sy of medelijden of veragtinge by geschikte »lieden verweecten.»

Dit alles en nog vele andere redenen, bewees hoe wijs overlegd het besluit der Staten was.

De predikant geeft zich nu gewonnen en »hiermede wenschten sij malkanderen goeden avondt.»

Gelijk ree'ls gezegd is, gaf het boekje, waarvan wij den inhoud hebben medegedeeld, groote ergernis aan alle tegenstanders der dansschool. Vooral de predikanten te Leeuwarden waren uiterst verbolgen. Zij zagen in het geschrift eene bespotting der remonstrantie, die zij bij Gedeputeerden hadden ingediend. Zij beschouwden alles, wat over de

twee predikanten in de herberg, over het gebeurde op de bruiloft, over het paruiken dragen enz. verhaald was, als persoonlijke beleedigingen en be-
 weerden dat de schrijver hen behandeld had »als
 »waren ze een hoop schuym van volk." Hadden
 zij eerst gedacht dat alles »uyt de koker van een
 »Quidam, die noch achtginge van, noch genegent-
 »heyd tot de Dienst en Dienaren Gods hadde"
 gekomen was, en wilden zij daarom de zaak laten
 rusten, spoedig had het gerucht een bekenden
 naam gefluisterd, en besloten zij door hunne Ge-
 committeerden eene klacht te doen indienen. Dit
 geschiedde en nog denzelfden dag werd de uit-
 gever Hero Nauta voor den Hove gedaagd, terwijl
 tevens op al de onverkochte exemplaren van het
 gewraakte geschrift beslag werd gelegd. Nauta
 noemde, daarnaar gevraagd zijnde, den schrijver,
 die niemand anders was dan de beroemde Ulricus
 Huber, hoogleeraar te Franeker.

Huber werd hierop ter verantwoording geroepen
 en de ingebrachte beschuldiging van laster aan
 hem voorgehouden. Hij erkende het boekje als
 het zijne, maar de behandeling der zaak moest,
 wegens het invallen van de vacantie van het Hof,
 worden opgeschort.

In afwachting besloot Huber, teneinde alle on-
 zekerheid omtrent zijne bedoelingen weg te nemen,
 om zijn werkje nader op te helderen en aan te
 vullen.

Aan dit voornemen gaf hij gevolg door de uit-
 gave van een nieuw geschrift, *Antwoord op een*
Missive wegens een Boekje genaemt De Dansmeester
van Franeker geheekelt en geholpen. Waerin de
misduydingen geklaert ende wechgenomen worden,
 dat met zijn naam onderteekend en gedateerd 15

Februari 1683 bij Hans Gijselaar, »Boekverkoper en Ordinaris Landschaps Academie-Drukker te Franeker», verscheen.

Het zoude onbillijk zijn, te beweren, dat Prof. Huber in zijn eerste boekje bepaalde personen en gebeurtenissen op het oog heeft gehad, te meer, daar, nu na twee eeuwen, een onderzoek naar het bijzonder leven van hen, die misschien bedoeld werden, zeer moeielijk zoo niet onmogelijk is. Toch is het eenigszins zonderling, dat de geleerde schrijver de behandeling zijner zaak bij het Hof niet bedaard heeft afgewacht, maar thans in het tweede vlugschrift, er bovenal naar streeft om te bewijzen dat hij niemand bij name heeft willen beledigen en dat zijn arbeid in geen enkel opzicht een »Pasquil en fameus libel» kan genoemd worden. Geen wonder dan ook dat de tegenpartij onmiddellijk gereed was met de beschuldiging, dat dit nieuwe schrijven slechts moest dienen om »den Heer Procureur Generael de weg tot geding »van faemroovig schriiven af te snijden.» Huber's argumenten zijn overigens wel aannemelijk. Hij beweert, dat hij in vroegere naamlooze geschriften, als in *de Spiegel van Doleantie*, (1672) *de Weegschale van Redenen* enz. (tegen het verplaatsen der academie) en zijne *Vindiciae Amelandicae* niet geschroomd heeft de feilen en gebreken van sommige klassen der maatschappij te hekelen, en dat, evenmin als men hem daarover in dien tijd had aangevallen, er ook thans aanleiding toe was.

Bovendien meent hij dat ieder lid der kerk het recht bezit, zonden te bestraffen, en voegt hij er bij »voor mij afzonderlijk meine sonder ergwaen »te mogen zeggen, dat het ampt van Leeraer der »Gerechtigheit, dat al zedert 25 jaren hebbe ge-

»oeffent, mij in alle manieren geeft het recht, om »te onderzoeken de ware gronden der burgerlijke en morale dingen.»

Over de danskunst wordt niet veel gezegd en alleen, hetgeen vroeger aan den student in den mond is gelegd, aangevuld en opgehelderd. Schrijver vertrouwt het nut van het dansen, zooals het aan de hoogeschool onderwezen zal worden, volkomen te hebben aangetoond en noodigt zijne bestrijders uit »met beschaefde, bondige redenen »sonder hooggaende dreigingen en exclamatiën het »tegendeel te bewijzen».

Een antwoord liet zich niet lang wachten. Reeds dadelijk, nadat de naam van den gevreesden tegenstander bekend was geworden, hadden de Gecommitteerden van den Leeuwarder kerkeraad de pen ter hand genomen om hunne zaak te verdedigen.

Ds. Johannes van Holst was het eerst gereed en zijn strijdschrift, *Missive aan een vriend, tegens de Antwoort op een Missive wegens een Boekje genaemt de Dansmeester van Franeker geheekelt en geholpen*, is gedagteekend 19 Maart 1683.

Indien Ds. van Holst het bewijs heeft willen leveren, dat hij, waar persoonlijke grieven in het spel kwamen, de hoofdzaak uit het oog verloor, hij zou niet anders hebben geschreven dan hij deed. Allermeest wordt gesproken over hetgeen tegen de predikanten is aangevoerd, dat de schrijver natuurlijk als laster en belediging van bijzondere personen beschouwt. Over het dansen vinden wij slechts een paar bladzijden, hoewel deze opmerking vrij gevat is, waarbij gezegd wordt, dat, indien de danskunst werkelijk zoo stichtelijk zal beoefend worden, dat het voorbeeld van David gevolgd

wordt, het waarlijk beter was, wanneer predikanten in plaats van een dansmeester het onderwijs op zich namen. Van een grondig betoog valt overigens weinig te bespeuren, aan »exclamatien" evenwel is er geen gebrek. De schrijver is echter nederig genoeg om te verklaren, dat zijn mede-gecommitteerde, »die ook verstand, oordeel, ende bequamenheden genoeg heeft" de zaak uitvoeriger zal behandelen.

Huber is ongetwijfeld voor deze laatste waarschuwing dankbaar geweest, en besloot den nieuwen tegenstander *het eerst* aan te vallen.

Onder dagteekening van 6 April verscheen bij Hero Nanta weder een nieuw geschrift van zijne hand, nl.: *Gevoelens van eenige beroemde Gereformeerde Theologanten ende andere wijze Mannen; nopens de Dans-oeffeninge; mitsgaders Bescheidt op een Missive daer van onlang uitgegeven.*

Het boekje is opgedragen aan de beide Gecommitteerden Theodorus Paludanus en Johannes van Holst, en op deze wijze werd aan eerstgenoemde, nog voordat er een woord van hem in druk verschenen was, reeds tal van tegenwerpingen voorgehouden.

Huber verklaart in deze opdracht, dat hij van zulke »wijse Heeren, als ik U Eerwaardigheden »altoos hebbe gekent", niet verwacht had, dat zij »een bly-eindig jokspel in een opgeschoeide tra»geedie souden hebben verandert"; dat hij nu evenwel genoodzaakt was op de *Missive* van Ds. van Holst te antwoorden en dat hij van deze gelegenheid gebruik wilde maken om hun aan te bieden: »eenige vertaelde extracten van deftige Schrijvers »en gereformeerde Theologanten; om voor te ko-

»men het prejudicie van nieuwichheit”, dat de eenige grond van hun verzet was.

De geleerden, uit wier geschriften min of meer uitgebreide fragmenten worden medegedeeld, zijn: Petrus Martyr, Marnix van St. Aldegonde, Martinus Schoockius en Daniel Joncktijs.

Hun gemeenschappelijk gevoelen ten gunste der danskunst, op hoe verschillende wijze ook gestaafd, wordt met de minste woorden uitgedrukt door Petrus Martyr, wanneer hij schrijft: »Nademael »heilige Mannen ende kuische Vrouwen hebben »gedanst, soo kunnen wij de selve in haer wesen »niet voor ondeugende houden”, terwijl Daniel Joncktijs eveneens aller meening uitspreekt als hij zegt, dat »het met de dans gelegen is, als »schie met alle menschelijke dingen, dat sy goedt »zijn of quaedt, in hare soorten, en dat wijse lie- »den betaemt dese tweederleije gebruiken neerstelik »en verstandelijk te onderscheiden.” Marnix van St. Aldegonde is zeer beslist in zijne verklaringen en bekent steeds een voorstander en liefhebber van het dansen geweest te zijn, »en wel tot ver- »frisschinge van (zijn) gezondheid ende verlustinge »van (zijn) gemoedt.” Schoockius merkt op dat de veroordeeling der danskunst door de kerk slechts betrekking heeft op »de dertele dronke-bollige »danssen.”

In het *Bescheidt* beantwoordt Huber Ds. van Holst en wel op vrij bitse en hooghartige wijze. Hij verwijt hem »de magerheit van stijl en rec- »denen” van zijn tegenschrift en vergenoegt zich met het meeste, dat hij vroeger gezegd heeft, te herhalen. Hoe het dansen aan de hoogeschool geleerd zal worden is, na alles wat hij er van heeft medegedeeld, moeilijk nader te verklaren, tenzij

zijne tegenpartij genoeg wilde nemen met hetgeen een predikant in Brunswijk omtrent het dansen op de bruiloft te Kana had gezegd, namelijk dat dit »*sein zeuberlich, jein zeuberlich*” was geweest. Overigens begreep hij niet wat hij met zijne werkjes misdreven had, daar mannen als Marnix en Schoockius reeds vóór hem in veel sterker bewoordingen gesproken hadden, en hij eindigt wederom met eene uitvoerige verdediging tegen de beschuldiging van een »Pasquil” te hebben vervaardigd.

Inmiddels had Ds. Paludanus den 12^{den} April zijn geschrift bij Hanke Egberts Heringa, »boekverkoper aan de Groenmerkt tot Leeuwaerden”, het licht doen zien.

Academi-Dansschool in weerwil van heur voorspraak gestoort: of Beyde blauwe Boekjes tot Inhuldige van de Faculleyt der Danskunde tot Franeker, Uytgegeeven by de Heer Ulricus Huber; wederlegt door T. Paludanus, is de lange titel van dit werk, dat niet minder dan 160 bladzijden groot is, en waaraan nog eene uitvoerige »Aenspraak 'aen den Leeser” en een afzonderlijk opstel tegen de door Huber aangehaalde geleerden, moet worden toegevoegd.

Het is hier ter plaatse onmogelijk de meer dan honderd twistpunten, die door den geleerden schrijver worden opgeworpen en verdedigd, te behandelen.

Bovendien is zulks in het geheel niet noodzakelijk, daar eene nadere beschouwing ons leert, dat er, uitgezonderd hetgeen over persoonlijke beledigingen gezegd wordt, weinig in voorkomt, dat ons niet reeds door het gesprek tusschen de twee predikanten en den student in Huber's eerste werkje, eenigszins bekend is.

Wij kunnen echter niet nalaten onze bewondering te betuigen voor de veelzijdige geleerdheid en de belezenheid van den schrijver, die het bewijs geeft, dat hij zoowel in de oude en nieuwere letterkunde als in de geschiedenis volkomen te huis is.

Wij worden overstelpt met aanhalingen uit schrijvers van alle tijden en volken, en met groote mildheid wordt ons tal van uitspraken der kerk omtrent de danskunst medegedeeld. Onwillekeurig betreuren wij het, dat zoo veel kennis niet aan een voor den nakomeling vruchtbaarder onderwerp is ten goede gekomen.

Tevens moeten wij bekennen dat, indien wij de in Ds. Paludanus ongetwijfeld zeer verklaarbare verontwaardiging over de, van zijn standpunt beschouwd, verderfelijke dansschool uitzonderen, en de in het geheel niet zachtzinnige uitspraken der verschillende kerkelijke vergaderingen, welke hij vermeldt, niet op zijne rekening stellen, het geheele boek in waardigen toon geschreven is.

Dit komt te meer uit waar wij van een nieuw werk van Ds. van Holst, dat 24 April verscheen en *Tegen-bericht op het Bescheydts van de Heer Ulricus Huber* getiteld is, niet hetzelfde kunnen getuigen. Na eene korte opsomming van alle grieven, die de schrijver tegen de werken zijner tegenpartij beweert te hebben, ontaardt het geschrift in eene opeenhooping van persoonlijke aanvallen en herhalingen van reeds bekende zaken, zoodat wij, om de taal dier dagen te spreken, maar al te gaarne onze oogen (er van) afwenden.

Verwonderlijk is het evenwel dat Huber, die reeds spoedig gereed was met eene *Wederlegginge van D. Theodorus Paludanus, &c. Nopens het gebruik ende misbruik van de Musijk-danssen*, een boek,

dat in omvang voor het werk van zijne tegenpartij niet behoeft onder te doen, juist dezen schrijver van heftigheid beschuldigt, en beweert dat in diens geschrift slechts gevonden wordt »een stijl waerlijk »mchtig in de Schriften, niet tot bewijs van de »voorgenomene Quaestie, maer tot verwijtingen, tot »vloeken, ende om aen een te hechten een geduirige »schimp en doemtale, die de hairen te berge moet »doen rijzen, ende den lieden des saeks onkundig »moet doen verbaest staen dat noch yemant hem »derft reppen tegen sulken hemel-helsche donder- »tale ende aenkundinge van soo schrickelijke oor- »deelen Gods.”

Wij zullen ook dit geschrift, dat alleszins het bewijs levert, hoezeer hartstochtelijkheid de plaats van kalme redeneering had ingenomen, niet verder ontleden, maar verheugen ons dat Huber verklaart thans zijn laatste woord te hebben gezegd.

Het voortzetten van den strijd op deze wijze zou slechts, naar onze meening althans, eene schaduw hebben geworpen op de herinnering aan die mannen, die hoe wij nu op het einde der negentiende eeuw ook over hunne twisten mogen oordeelen, toch pal stonden, waar het hunne overtuiging betrof, en zonder aarzelen in de bres sprongen voor hetgeen zij als goed beschouwden.

Zoo was er dan ten laatste een einde gekomen aan den vinnigen pennestrijd, die zoo weinig had uitgewerkt. Wat de klacht bij het Hof betreft, hebben wij niets met zekerheid kunnen ontdekken, maar meenen wij te mogen aannemen dat de zaak op de eene of andere wijze gesust is. Wij gelooven tot deze bewering gerechtigd te zijn door hetgeen nog denzelfden zomer plaats vond.

De predikanten hadden nl. nog altijd den moed

niet opgegeven om de opheffing der dansschool te verkrijgen, of om, indien dit hun mislukte, ten minste den verdediger er van, die ook hen had aangevallen, te doen straffen.

Zij besloten de zaak bij de Synode te brengen, die in het begin van Juni te Heerenveen zoude bijeenkomen.

Werkelijk vinden wij dat er twee „bezwaarnissen” (gravamina) zijn ingediend, en wel omtrent de Franeker dansschool „oft niet nodig sij bij de »Staten van desen Lande te versoeken om tot „verhoedinge van Godts misnoegen en oordelen »over ons landt geseide aengevangene saeke af te »breken en te doen ophouden.” (1)

Wat Huber betref, werd gevraagd, »off niet de »Deputaten in last te geven sij, om wegens de »ordere en personen der Dienaeren van Gods »woordt actie aen te stellen voor de Eed. Stat. »Provintiael.” (2)

Waren beide punten ter vergadering behandeld, de strijd zou ongetwijfeld op nieuw ontbrand zijn, en tal van moeilijkheden was zeer zeker voor prof. Huber weder ontstaan. Maar de »Commissariën Politiek” kwamen met hun gezag tusschen beiden, en verklaarden in last te hebben om te beletten, dat over beide punten »synodaalijk geprocedeert” werd.

De Synode moest hierin berusten. Zij deed het evenwel niet als met »omkeringe van haer herte »ende innigste bewegingen van haere ziele” en zocht zich te troosten door »op het alderernstigste »allen classes en kerkenraden deser Provintie (aan

(1) A. Syn. Prov. Fr. 1683.

(2) Ibid.

»te sporen om) tegen alle danssers en soo veel »te meer tegen alle publike en lasterende dans- »verdedigers *nae kerkelijke ordere* te procederen.”⁽¹⁾

Naar het schijnt werd, na deze mislukte poging, elk verder verzet in het openbaar opgegeven.

En Jan Baptista, onze dansmeester? Naar wij vertrouwen heeft hij het onweer, dat zijne kunst bedreigde, bedaard over zijn hoofd laten heengaan, en vroolijk zijn lustig beroep uitgeoefend. Dat hij zijne kunst verstond en goed voldeed mogen wij opmaken uit het feit, dat bij resolutie van Gedeputeerden in het jaar 1693 zijn traktement tot f150 werd verhoogd.⁽²⁾

---

(1) A. Syn Prov. Fr. 1693.

(2) Resol. v. Ged. 6 Mei 1693.

Leeuwarden.

W. BEEKKERK.

VOORHEEN EN THANS.

Wie de lijst opslaat van de »Doodvonnissen bij den Hove van Vriesland gevallen», vindt alleen van 1715—1720 in deze provincie 17 personen, die krachtens de toen bestaande wetten, het leven lieten op het Galgeveld, even ten westen van Leeuwarden aan de Harlingervaart, waar nog een steenen wal de herinnering levendig houdt aan deze vroeger zoo beruchte en rampvolle plaats, aan de plek waar zooveel lijden geleden is en waar ten aanschouwe van duizenden uit den lande de vreeselijkste doodsangsten zijn doorgestaan.

Om het jongere deel van het thans levende geslacht (ouderen herinneren zich nog de terechtstellingen van Pieter Sakes, Ruurd Paschiers enz.) een eenigzins aanschouwelijk denkbeeld te geven van de straffen van vroegere dagen, moge het genoeg zijn slechts enkele gevallen uit de lijst van de ten doode opgeschrevenen mede te deelen.

Daaruit zal blijken het groot verschil in de straffen op misdaden, vroeger en nu.

Die gevallen zijn :

1715 PYTER HENDRIKS, alias Pyter éénoog,
23 Febr. van Breda, ter sake huisbraak en diefstal
te Munnekezijl, gecondemneert omme by
den Scherpreger aan de *galg gehangen*, geworgd,
en alsoo van 't leven ter dood gebragt te worden.

1716 JAN ROCHUS van Niehove in Gronin-
25 Sept. gerland, gecondemneert omme by den
Scherpreger op 't schavot geleydet, al-
daar geradbraakt, 't hoofd met een byl van 't

lichaam gescheiden, en alsoo van 't leven ter dood gebragt te worden, met ordonnantie voorts, dat 't lichaam omtrent de galge op een rad, anderen ten exempel, spiegel en afschrik, soude worden gesteld. Deese, woonende als dienstknecht by Ruurd Alberts, huisman te Oostrum, had zijn broodheers dogter, terwijl hij alleen met haar in huis was, met een hamer tweemalen sodanig in 't hoofd geslagen, dat zij aan die wonden overleden was, ook had hij na dien moorddadigen handel de kast opengeslagen en daaruit geld en goed gestolen.

1717 ANNE WYTSES, geboortig van Folsgara,
23 Octob. dog woonagtig buiten Leeuwarden op Oud Galileen: ter sake twee moorden, den 30 Aug. 1716 te Goutum aan Jantje Feites, huisvrouw van Seerp Berents, over de 70 jaren oud, en den 25 Oct. 1716 aan Styntje Jans, op Rapenburg gepleegd, en daarop gevolgde diefstallen, gecondemneert omme geradbraakt te worden, in alles gelijk als hiervoren omtrent Jacob Rochus.

1718 PYTJE SYBRENS, van IJlst, ter sake
2 April. het verswygen van haar swangersyn buiten Echte, de verlossinge van een levendig kind, en de moord-dadige handelwyse, waardoor dat kind een half uur na de geboorte ter dood was geraakt, gecondemneert, omme by den Scherpreger in een sak gestooken, en in 't diept omtrent de galge verdronken en versmoort te worden, voorts met ordonnantie, dat het lichaam in de sak op een staak en rad ten spectacule soude worden gesteld, houdende met de eene hand een gemaakte pop.

1818   EVERWIJN HOLBAERNT, geboortig van
 7. May.   Grol, Juris studiosus tot Franeker, gecondemneert, omme by den Scherp-regter op 't schavot geleydet, aldaar met den sweerde geexecuteerd, en van 't leven ter dood gebragt te worden.

Hij had nevens eenige andere Studenten in de Valk te Franeker met eenig burger jongvolk diverse malen rusie gehad, en van deselve van daar verdreven tot aan de Wyde steeg, alwaar hij zig omkeerende, Abbe Jacobs met een deegen had gestookt, en sodanig gequetst, dat Abbe kort daarop aan die quetsure was overleeden den 1^{en} Maart 1716.

1718   JILDU JANS, geboortig van Bolsward,
 15 Octob.   en JANNEGJE ALBERTS, in de wandelinghe Jenne genaamt, (vrouw van Pyter Hendriks voornoemd) beide gecondemneert aen de galg gehangen, geworgd en van 't leven ter dood gebragt te worden.

Deese beide vrouwspersonen, behoorden tot 't geselschap en complot van gauwdieven en huisbreekers, waarvan in 't jaar 1715 Pyter Hendriks, Albertus Gerrits, Salomon Dijkmans en Jan Eintes uit de Valom, op 's Hofs sententie aan de galg gehangen waren: en zijn gecondemneert, *omdat zij op schildwagt gestaan hadden*, en 't gestolene mede gedeelt, terwijl de voorz. manluiden de huisbraak en diefstal te Munnikkezijl verrigkten.

J.

HET STOOMROS.

Bij de opening van den spoorweg, Sneek—Leeuwarden.

16 Juli 1883.

Daar staat nu het monster, 't gedrocht van metaal,
 Het stoomros der negentiende eeuw,
 Met longen van koper en schoften van staal ;
 — Thans nog een gemuilbande leeuw. —

Maar 't kookt reeds daar binnen in de ijzeren borst,
 Het stoomt en het sist langs zijn snuit ;
 Hij gloeit en hij stampt van onleschbaren dorst
 En 't vuur schiet hem de oogen reeds uit.

Dáár rekt hij de spieren met gillend gefluit
 -- Het schokt door zijn reuzige staart --
 En bliksemsnel vliegt hij zijn baan langs — Vooruit !
 Vooruit thans in daiz'lende vaart !!...

Vurig stoomros, — wondre schepping uit onze eeuw
 (van stoom en staal,
 Grootsch gewrocht van 's menschen vinding, van
 (»Vooruitgang!» 't ideaal !
 Kind in leeftijd, reus in krachten, sterk door water en
 (door vuur, —
 Schoonst product van 't rustloos woek'ren met de
 (krachten der natuur ;
 Mastodon der nieuwste tijden, — vrij van spieren,
 (vleesch en bloed,
 Onvermoeid ten allen tijde — vurig stoomros, zijt
 (gegroet !

Zijt gegroet, gij, lang verwachte ! Vlieg thans langs
 (uw ijs'ren baan,
 Open 't energieke Noorden nieuwe bronnen van
 (bestaan ;
 Stort langs onze groene beemden ook uw hoorn van
 (welvaart uit
 En knoop door uw ijs'ren gordel bliksemsnel het
 (Noord aan 't Zuid ;
 Vlecht een nieuwen band van vriendschap tusschen
 ('t Oost- en 't Westerstrand
 En verbind dus 't vrije Friesland dra aan 't fier
 (Oud-Ken'merland !

Welkom, reuzen-salamander ! — sluit bij 't wereldnet
 (ons aan ;
 Kweek *Ontwikking* en *Beschaving*, waar ge uw
 (vurige aâm laat gaan ;
 Plant uw vaandel van *Vooruitgang* zeegrijk voort
 (van oord tot oord
 En klink 't loflied van *Verbroedring*, waar uw
 (stoomfluit wordt gehoord. —
 Nogmaals : welkom ! snelgewiekte reuzenspruit uit
 (de eeuw van staal,
 Breng ook hier naast *Welvaart*, *Vrede* — ook voor
 ('t nakroost 't ideaal ! —

Sneek.

TOUSSAINT BOKMA.